రెండవ కూర్పు.

విక్టోరియా జూబ్లి ముద్రాక్షరశాల, చిత్తూరు.

1955

పీఠిక.

ఈ కుఱళ్ అను ద్రవిడ ద్విపద కావ్యమందలి ముఖ్య విషయము ధర్మార్థ కామములు కావున దీనికిఁ దెనుఁగున త్రివర్గమని పేరిడితి. ఇది అఱవమున సుమారు రెండు వేల యేండ్లకు మునుపు (కడపటి మధుర సంఘ కాలమున) తిరువళ్లువర్ అను మహనీయునిచే వ్రాయఁబడినది. అతఁడు మైలాపూరున పుట్టి పెరిగిన వాఁడని చెప్పుదురు. తల్లి దండ్రులు ఆదియమ్మ, భగవానుఁడు అని అతని చరిత్రమును క్రింది రీతి వింతగా చెప్పుదురు. భగవానుఁడను బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచారి తీర్థయాత్ర చేయుచుండి యొకచో నొక బ్రాహ్మణుని యింట నతిథియై నిలిచి యటువారిచే పెంపఁబడుచుండిన యొక కన్యకను వివాహమాడెను. ఆ పడుచు మాలపడుచఁట! ఎవ్వరికిం దెలియదఁట! వారి కేడుగురు బిడ్డలు పుట్టిరి. గృహస్థులయ్యు యాత్ర మానక చేయుచుండిన యా దంపతులా బిడ్డల నొక్కొక్కరిని పుట్టిన చోటనే వదలుచుఁ బోయిరి. భర్త్రాజ్ఞచే విధిలేక వదలియు వదలఁజాలని మనసుతో వగచు తల్లికా శిశువు లిట్లనిరఁట!

౧ ఈ తీరున నానొసట వ్రాసిన పరమేశ్వరుఁడు మరణించెనా యేమి? కఱవైనను వానికే భారము. తల్లీ! చింతిల్లకు.

౨ ఏనుఁగు మొదలు చీమవఱకు నన్నింటిని ప్రేమతో బ్రోచు నీశ్వరుఁడు ప్రోడ. ఏమఱఁడు. తల్లీ! చింతిల్లకు.

3 పిండమునకు గ్రుడ్డునకు ఱాతిలోని కప్పకు నాహారమిడుచున్న యీశ్వరుఁడు శరీర మొందిన నన్ను రక్షింపకుండునే? తల్లీ! చింతిల్లకు.

౪ తల్లి భుజించిన యాహారము మావిలోని పేశికిని చెందుచున్నది. జీవితమే వింతయైనది. ఈశ్వరుని మహిమ మిట్టిదని యెఱుఁగుము. తల్లీ! చింతిల్లకు.

౫ దుర్గమారణ్యమున నొక రాతిలోని మండుకమునకు కడుపు నించు చున్న లోకేశ్వరుఁడు నన్నును కాపాడక పోఁడు. అతని కసాధ్యము లేదు. తల్లీ! చింతిల్లకు.

౬ తల్లి కడుపున మావిలోనున్నపుడే యాహారమిచ్చిన కృపాళుఁడు పుట్టినపిదప వదలునే? తల్లీ! చింతిల్లకు.

౭ సర్వజ్ఞుఁడు సర్వాంతర్యామియగు నీశ్వరునకు నేను దూరమునలేను. కానున్నది కాకమానదు. తల్లీ! చింతిల్లకు.

విడువఁబడిన బిడ్డలు కన్నవారిచేఁ గైకొనఁబడి కన్నవారికంటె మిన్నగాఁ గాపాడఁబడి వృద్ధినొంది అవ్వ, ఉప్ప, అధిగమ, ఉఱవ, కపిల, వల్లి, వళ్లువ అను పేళ్లతో సత్కృప్తజన్ములై లోకఖ్యాతిఁగాంచిరి.

వళ్ళువులను నొక తెగవారు ఆదిద్రావిడులలో పురోహిత వృత్తితో నున్నారు. వారింబట్టి యెవ్వరో పైకథ కల్పించియుందురని కొందఱందురు. ఇట్టికతలు మాఘకాళిదాసాది మహాకవులకును అంటఁగట్టి యున్నారుకదా! ఈ కవి జైనుఁడనియే పెక్కండ్ర యభిప్రాయము.

వళ్లువరు మైలాపూరున పెరిఁగి, పెద్దయై విద్యల నభ్యసించి వాసుకి యను శీలవతిం బెండ్లియాడి గృహస్థుండై యన్నిటిలో నేఁత నేసి జీవించుట పాతకదూరమగు వృత్తియని నిశ్చయించి యాయూరనుండిన ఏలేలసింగఁడను సముద్రవ్యాపారియొద్ద నూలుతెచ్చి నేసి యతనికే యొసఁగి కూలిగొని సంతృప్తిమెయిఁ గాలము గడపుచుండెను. ఇతనిఁగూర్చి వినవచ్చుకతలు పెక్కులు. అందొకటి.

ఒకప్పుడొకసాధువు ఉత్తమమైనది గార్హస్థ్యమా సన్న్యాసమా? యని యెఱుఁగఁగోరి వళ్లువ మహాశయుని డాసి యడుగ నతఁడువెంటనే బదులీయక భార్యనించుక కిగ్గఱగఁ బిలిచెను. ఆమెయు లాగుచుండిన చేఁద్రాటి

నట్టెవిడిచి తొరతొరవచ్చి నిలిచెను. నేయుచుండఁగా నాడె క్రిందఁబడినది. దీపముగొని రమ్మన పట్టపగలు దివ్వెయేల యని బదులాడక యాసాధ్వి వెంటనే కొనితెచ్చెను. అతిథికి వేఁడియన్నమిడి తనకు చలిది యిడుమన నామె యట్లేచేసెను. తనకును అన్నము వేడియైయున్నది. విసరుమన నా పుణ్యవతి మాటాడక విసరసాగెను. ఇట్టి కార్యములు పెక్కులు గమనించి యావచ్చినసాధువు ఇట్టి సాధ్వి యిల్లాలగు వానికి స్వర్గమేల? యనుకొని మరల ప్రశ్నింపక మరలెను.

పతియాజ్ఞకు బదులాడక యతని చిత్తము ననుసరించు నిర్మలచిత్తయగు వాసుకి ప్రతిదినము సాధుఁడు భుజించునపుడతని యనుమతిమేరకు చిన్న గిన్నెయు నందించుక నీరును చిన్ననూదియు నుంచుచుండెడిది. దానికిఁ గారణమామె యెఱుఁగదు. తన యవసానదశలో భర్తతనతలకడఁగూర్చుండి 'నీకేమి కోరికకలదు తెలుపు' మన నాసాధ్వీలలామ ' నాథా! నిత్యము భోజన వేళకు పాత్రముకడ నుంచుచుండిన గిన్నెజలము నూదులకు కారణ మెఱుఁగ లేకయే మరణింపఁగలుగుచుంటి ననుచింతగలదు' అనుడు నతండును చింతతో 'చిందిన మెదుకులను నూదితోఁ గ్రుచ్చియెత్తి నీటఁదుడిచి మరల పాత్రమున నుంచుకొనఁదలచి యట్లుంచు మంచుంటిని. కాని యట్టి యవసరము నీవలన ఘటిల్ల దయ్యె' నని పలుక నామె తృప్తిచెంది భర్త చేతుల మీఁద తన ప్రాణములు వదలెను. ధీరచిత్తుఁడయ్యు నతఁడప్పుడు ''నా యిష్ట మెఱిఁగి రుచిగ వండెడుదానవు. పవిత్రప్రేమమయివి. మృదుసత్యవాక్యవు. నాయడుగు లొత్తుచు వెనుక నిద్రించి ముందుగ లేచుదానవు ప్రాణేశ్వరీ! నను విడనాడితివే? ఇఁక నాకను లెట్లు రేయి నిద్రింపఁగలవు?'' అని యశ్రుబిందువులు రాల్చెను.

తన యవసానకాలమున నతఁడు ప్రియశిష్యుఁడై యుండిన ఏలేల సింగనితోఁ దన తనువు మృగపక్షుల కాహారమగునట్లుగా నొక బయలునఁ బడవేయింపుమని యాజ్ఞ యిడి బ్రహ్మనిష్ఠఁగొనియెను.

ఇట్టి పుణ్యచరిత్రునిచే వ్రాయఁబడినది యీ త్రివర్గము. ఇందలి భావము లత్యంతర రమణీయములై యసందిగ్ధములై సమస్తజనాదరణీయము లైనవి. ఇందలి విషయ శీర్షికలు మిక్కిలి యాలోచనముతో నొకటి వెనుక నొకటిగా కారణయుక్తముగా పొందింపఁబడినవి. విషయములును దేశ కాలబాధితములు గాక యెల్లయెడల నెల్లవేళల నొకేతీరున నుండున వగుటచే పెక్కు భాషలలోని కీగ్రంథ మనువదింపఁ బడినది.

తెనుఁగున వేమన పద్యములు సుమతి శతక పద్యములు సందర్భవశమున సామాన్యులనోటను వాక్రువ్వఁబడుచున్న యట్లే ద్రవిడమందు కుఱళ్ పద్యములు సమస్త జనులనోటను ప్రామాణికములుగా వాడఁబడి వేద వాక్యములుగా గౌరవింపఁబడుచున్నవి.

మఱియు నిది మధురసంఘము వారిచేతను మిక్కిలి కొనియాడఁబడినది. తత్సంఘవిద్వాంసు లీగ్రంథముపై నిచ్చిన యభిప్రాయములే యేఁబదిమూఁడు పద్యములు గల తిరువళ్లువ మాల యనఁబడుచున్నది. మఱియు నెందఱో విద్వాంసులు దీనిమహిమను పెక్కు విధముల శ్లాఘించి యున్నారు.

ఒక పండితుఁడు 'ఒక ఆవగింజను తొలచేసి యేడు సముద్రములు నందిమిడ్చియుంచిన తీరుననున్నది కుఱళ్ భావము' లనియెను.

వళ్లువనాయనారు దీనిని రెండడుగుల పద్దెములుగా రచియించుటచే నిది తెనుఁగున ద్విపదగా రచియింపఁబడినది.

దీని నోపికతో పరిశీలించి యిచ్చిన బహుభాషా విశారదులగు శ్రీ వెంకటరాజులు రెడ్డి గారికి కృతజ్ఞుఁడ. ఇట్లు,

అంకితము

సీ. ధర్మంబు భువిని యథాస్థితి నెలకొల్పి
విబుధుల కమృతంబు వేడ్కనిచ్చి
ధరణి తల్లడిలేక తగు రీతి నూల్కొల్పి
భక్త సంరక్షణ ప్రభ రహించి
నయమారఁగా సుమనః పక్షము వహించి
రాజసాహంకార తేజ మడఁచి
సుర తమశ్చరగుణ కులము రూపఱఁజేసి
ధర్మరాజస్థితి తనరనిల్పి
దుఃఖతతి నడంపఁ దూకొని బోధియై
కలికితనము పుడమి వెలయఁజేసి
జగములనుసృజించి తగఁ బ్రోచి తుదిని లో
నడఁచు వానిఁ దలఁతు నహరహంబు. ౧

ఉ. బాలకపాళికిం దగిన పద్ధతులన్ బహు పుస్తకంబులన్
బోలఁగ వ్రాసితిం దెలివి పుట్టఁగ నక్షర రాజినుండి ని
ర్వేలగ మంచి పాండితి వరించెడు నంతటిదాఁకఁ బద్ధతుల్
గ్రాలఁగ వాచకంబులు పురాణకథల్ తగు శబ్దశాస్త్రముల్ ౨

శా. గ్రంథంబుల్ రచియించు టెన్నఁదగు కార్యంబైనఁ బ్రోత్సాహ సం
బంధుల్ తక్కువయైరియంచు వచియింపన్ రాదు మాత్సర్య దు
ర్గ్రంథుల్ మిమ్మటుమైరి వారలకు నీర్ష్యాక్రోధ దుర్మానముల్
సంధుక్షించెడి వారెకాని రసికుల్ కన్పట్టరై రెచ్చుగన్ ౩

మ. ధనికుల్ చూడఁగఁ బారమార్థిక సుచిం తాహీనులై యుంద్రు ని
ర్ధనులా వారలఁ గొందఱైన రసికుల్ రాజిల్లుచున్నం గ్రియా
ఘనతల్ గానము రెండుఁగల్గినను దు ర్గర్వంబు నక్షాంతియుం
గొనువారల్ జగమందు చిత్రములు పెక్కుల్ తెల్పఁగా శక్యమే? ౪

సీ. తనకులంబునవారిఁ దలయెత్తనీరాదు
మొలక గిల్లెదమని పలుకువాండ్రు
తెలిసినవారి రీతిని నటించుచు సొమ్ము
వమ్ము సేయుచునుండు నెమ్మి కాండ్రు
పరుల కొంపలఁ గూల్ప వర జీవితమ్మును
దుమ్ము సేయుచునుండు దొడ్డవాండ్రు
న్యాయస్థలంబులే యావాసములుగఁ గై
కొని పేరు నార్జించు గొప్పవాండ్రు

ఇట్టిపనుల హేమా హేము తెల్ల కడల
దండిగానుండు వారలీ మండలమున
నైన జిల్లేళ్ళ గంధంపు మ్రానికరణి
మంచువలె మండునకెయుండ్రు మహితగుణులు ౫

సీ. నిరతాన్నదాత సన్నియత ప్రతిజ్ఞుండు
వృద్ధిఁ గోరక ఋణమిచ్చు సుగుణి
పరులయాపద తన బన్నంబుగా నెంచి
పరితపించుచుఁ దీర్ప జరుగు నతఁడు
అన్నంబు వేళకు నతిథులు సత్రంబు
నందుండు రా యని యరయు ఘనుఁడు
నిఖిల దుర్గుణముల నీఁగఁ ద్రోచిన పుణ్యుఁ
డఖిల సద్గుణముల కాటపట్టు

శాంతిమూర్తి సాత్త్వికమూర్తి సాధుహితుఁడు
సతము శ్రీరామసేవనా సక్తుఁడగుచుఁ
గొత్తకోట గ్రామంబునఁ గొమరు మీఱఁ
ప్రేమమయుఁడు రామస్వామిరెడ్డి యతఁడు. ౬

మ. నను ప్రేమంబునఁ జేరఁజీరి విమలా - నందాననం బొప్పఁగా
మనవంశంబున కీవు భూషణమవై - మర్యాద పాటించి యిం
పొనరం గూర్చిన పెక్కుగ్రంథముల న - చ్చొత్తింప కున్నన్ వృథా
చనుఁగాదా? యని మందలించి కరుణా - సంరంభ గంభీరుఁడై ౮

చ. తలసిన యంత యక్కఱకు - వచ్చిన యప్పుడు తీసికొమ్ము చం
చలమగు డబ్బుకై మది వి - చారము నొందకు మచ్చుగూర్చి యం
దులఁ గను లాభమున్ యశము - తోషము నందుము సంతసింతు ని
య్యెల హరియిచ్చు ద్రవ్యమది - యెల్లర మేలొనరింపనే కదా? ౯

ఉ. కొంకక తీసికొమ్మనుచుఁ - గోరిన వేళలఁ గోరినంత ని
శ్శంకముగా నొసంగి కృప - సాయము చేయుటఁబట్టి యేను ప
ల్యంకిక నిక్కినంత ముద మందుచుఁ - బొత్తము లచ్చుగూర్చి యే
యంకిలిలేక లోకహిత - మాదటఁజేసితిఁ గీర్తి నందితిన్

చ. మొనపున నించుమించుగను - ముప్పది గ్రంథము లచ్చుగూర్చితిన్
ధనము గడించు మార్గములు - తంత్రములుం బరికించి చూచితిన్
మనమున నించుకేనియును - మన్నన గూర్పని వంచు నెంచితిన్
మనమును చంపుకో జడిసి - మానితి వర్తకచింత నంతటన్ ౧౦

చ. కమివను లేని పొత్తములఁ - గైకొను వెఱ్ఱులు లేర యిక్కలిన్
క్రమమున గ్రంథగౌరవము - గాంచిన పుణ్యులు కొన్నవాన ని
క్కముగను వచ్చు ద్రవ్యమది - గాజుల బేరము భోజనానికే
సమపడు నన్నసామెతయె - సార్థకమై కనుపట్టె నాయెడన్. ౧౧

ఆ. ధనము నిచ్చి కొనెడు - ఘన వదాన్యులకంటె
సురకకొను మహాత్ము - లుండ్రు పెచ్చు
వెఱ్ఱి సెట్టి బేర - మిత్రులం బొందు
చందమయ్యెఁ గొన్ని - సమలలోన. ౧౨

క. మొదలు చెడు బేర మిట్టులు
తుదిముట్టకయుండ దొరలె దొరతనమందుం
బదిలములగు శాసనములు
తుదకది విఘ్నేశు పెండ్లి తోయంబయ్యెన్

ఉ. నష్టము నొందుచుంటినని - నాహితబంధుఁడు నెమ్మనంబునన్
గష్టమునొందఁడున్ గసరి - కాదనఁడున్ మఱి సంతసించుచున్
దుష్టి వహింపుమంచు సమ - దున్నతి నొందెదవంచు నప్పుడున్
స్పష్టముగా వచించు నది - సాధుల శీలమ కాదె మేదినిన్ ౧౪

చ. అతని కుమార రత్నమొకఁ - డార్జవ శీలుఁడు తండ్రి శీలమే
ప్రతిఫలమందు కైవడిని - భాసిలు వేంకటరామరెడ్డి యు
త్యతులిత సాత్త్వికుండు పర - మార్థ విచారుల పట్టుగొమ్మ ని
శ్చితమతి బీజధర్మమును - చెట్టు వహింపక భేదమందునే? ౧౫

సీ. తండ్రిచేఁతల కడ్డు దగులఁడు సరికదా
తన్నెగూర్పఁగఁ బాటు పడుచునుండు
లేదసాదల పాలి పెన్నిధానంబని
ప్రఖ్యాతి వడసిన ప్రణుతగుణుఁడు
పరకాంతలను తల్లి పగిదిఁజూచెడు వాఁడు
పరుల మేలున కాసపడెడు వాఁడు
దాంభిక వేషంబు దలఁపకుండెడువాఁడు
కల యంతలోఁ దృప్తిఁగాంచువాఁడు

పలికిబొంకఁ డొసంగి నొవ్వండునుంత
అన్ని సుగుణ గణంబుల కాటపట్టు
పృథివి వేంకటరామ సాత్త్వికసముండు
కోటికొక్కఁడు దొరకఁడు కోరి వెదక ౧౬

చ. అతఁడును నాకుమొదల్ మిగుల - నర్మిలితోడఁ జెలంగువాఁడు నా
హితమును గోరువాఁడు తలఁ - పెంతయు యంతియ పల్కు పల్కున
వ్వితమునఁ జేతయుం దనరు - విస్ఫుట శీలుఁడు తండ్రికంటె నిం
గితమున దొడ్డయై పరులఁ - గేరఁడు నొవ్వఁగ మాటలాడఁడున్ ౧౭

చ. తనయుఁడు తండ్రియుక్ బహు వి - ధంబులఁ జేసిన సాయమే నను్
జనులకుఁ జూపఁగల్గినది - చాలిన సజ్జన సంఘ మాన్యుఁగా
ననయము వారు పెట్టిన ప్రి - యంబగు దీపమె మద్గృహంబునన్
గొనకొని వెల్గుచున్నయది - కూరిమి తైలముతోడ నేటికిన్ ౧౮

ఉ. ఆ విమలాత్మ ప్రేమ సుతుఁ - డన్నిటఁ దండ్రిని తాతఁబోలి వి
ద్యా వినయ ద్వయంబు మణి - హాటక భాతి రహింపఁగాఁ జిరం
జీవి సుమిత్ర శేది గుణ - సేవధియై తగ రామలింగమన్
భావజ సుందరుండు పితృ - భాసిత పుణ్యతపఃఫలంబు నాన్ ౧౯

ఉ. వారి కుటుంబ మెల్లపుడు - వారని తామర తంపరై మహిన్
శ్రీరమణీయ సంపదలు - శిష్ట జనావన కీర్తి సౌఖ్యముల్
శ్రీరఘువీర శేఖరు వ - శేష కృపామతి నొందుఁగాత మం
చే రహియించి శ్రీశు నుతి - యించుచు నుండెద సర్వకాలమున్

ఉ. ద్రావిడ భాషయందుగల - ధర్మనిధానము వేదతుల్యమున్
ధీవరపాళి వాక్కులను - తేజిలు నానుడి గాఁగ నాకుఱళ్
శ్రీవరు సత్కృపన్ దెనుఁగు - చేసితి నీతికిఁ దావలంబునై
పావన మాటఁ దానికిఁ ద్రి - వర్గము నా నభిధాన మించితిన్ ౨౧

రామస్వామికిఁ దక్కనేరికిఁ గృతుల్ రాజిల్లఁగా నంకితం
బామోదంబున నీయకుండియును నై - య్యంబొంద నాపై ఘన
ప్రేమంబుంచిన కారణంబున నెత - త్ప్రేమాభి బద్ధుండనై
రామస్వామి కొసంగితిం గృతి త్రివ - ర్గంబున్ యశోదీప్తికై ౨౨

రెండవ కూర్పు

ఈ కూర్పున కవకాశము లభించినది అర్థలాభవశమునఁగాదు. (చూ. అంకితము 10–13 పద్యములు.) ద్రవిడ వాఙ్మయమునుండి సద్గ్రంథములు పెక్కింటి ననువదించిన నాపరిశ్రమమునం దపారాదరముంచి యన్ని గ్రంథాలయము లందుంచవలసిన ట్లనుమతించి ఆంధ్ర గవర్నమెంటు విద్యాశాఖవారు ఉత్తరువులు దయచేయుటచే వారికి సర్వదా

ఁడ.

ఇందు భావ సారళ్యముకొఱకు కొద్ది మార్పులు కావింపఁబడినవి.

ఇట్లు

పూతలపట్టు శ్రీరాములు రెడ్డి.

విషయ సూచిక.

౩ కామ కాండము

పెండ్లికి మునుపు.

పెండ్లికి పిదపం.

౧. ధర్మకాండము

౧. దైవస్తుతి.

౧ అక్షరంబు లకార మాదిగాఁ గలవి
అక్షరుఁ గలవి య ట్లఖిల జగములు

౨ చదువుచే ఫలమేమి సర్వజ్ఞు పూత
పదములకును భక్తిఁ బ్రణమిల్లకున్న

౩ అలరులపై నేగు నతని పాదములు
గొలుచువారు సుఖమ్ముఁ గొంద్రు సతమ్ము

౪ ఆశ నిరాశయు నందని పరము
నాశించు వారల కాపదల్లేవు

౫ స్థిరు మేటిమహిమఁ గీర్తించు వారలను
దరిఁజేర వజ్ఞతం దనరు ద్వంద్వములు

౬ నిర్వికారుని నీతి నెఱి నిల్చువారు
నిర్వృతి నుందురు నిచ్చలు తారు

౭ అగుఁగాక యనము పదాశ్రిత తతికి
నగునె చిత్తవ్యథ నణఁప నన్యులకు?

౮ తరియింత్రు ధర్మాబ్ధి తత్పదాశ్రితులు
పెరల కరిది దాఁటఁ బెర జలనిధుల

౯ మొనసి యష్టగుణుని మ్రొక్కని శిరము
నెనసిన యంగంబు లిల నిష్ఫలములు

౧౦ తరియింత్రు భవ మహోదధి భక్తవరులు
తరియింప రజు పద తరణి దూరగులు

౨. వానమేలిమి.

౧ వానచే లోకంబు వ్యవహార మగుటఁ
దానమృతమ్మని తగఁ బేరు గాంచె

౨ కుడుచువారికి మంచి కుడుపులఁ గూర్చి
కుడుపుఁ దానయి యొప్పఁ గూర్చును వాన

౩ వఱపు గల్గిన భూమిఁ బ్రాణిచయంబు
వరటు నాఁకలిచేతఁ బలుపాట్లు గుడిచి

౪ మొగులు కురియకున్న మొనసి కర్షకులు
తగ నేరు దున్ని సేద్యము సేయలేరు

౫ కురియక జీవులఁ గోదచేసి చెఱుపఁ
గురిసి పోషింప మొగులె పో వలంతి

౬ పసిమీఱ నిలను వర్షము పడకున్న
పసిమేయు పూరియు బ్రాఁతియౌఁ గాంచ

౭ కురియకుండిన మహాకూపారమైన
వరటి తద్గుణము కీడ్పడుట నిజంబు

౮ నిత్యనైమిత్తిక నియతులు దేవ
కృత్యముల్ జరుగవీ యిలఁ గఱవైన

౯ వానలేకున్న విశ్వంబునయందు
దానంబుఁ దపము నెద్దడి సాగిరావు

౧౦ నీరు లేకున్నచో నిలువదు జగము
నీరున్ననే యెల్ల నియత శీలములు

3. యతుల మహిమ.

౧ శీలంబు కొఱకుఁ ద్యజించిన ఘనుల
మేలెంచి గ్రంథముల్ మిక్కిలి పొగడు

౨ యతుల పేరిమి మెచ్చి యభినుతించుటలు
మృతినొందువారి లెక్కిడుటను పోలు

౩ ద్వయగతుల్ తిలకించి తగ వాచరించు
నియతుల మహిమంబు నెఱిమేలుచేయు

౪ ధీసృణి వలన నింద్రియ నాగములను
నాసిల్లఁజేయు టెన్నఁగ ముక్తి విత్తు

౫ విజితేంద్రియుల శక్తి వీక్షింప సాక్షి
అజర నాయకుఁడు బలారియే చాలు

౬ ఘటియింత్రు దుర్ఘట కార్యముల్ పెద్ద
లటు చేయలేని వా రల్పులు జగతి

౭ పంచ తన్మాత్రల పద్ధతు లెఱుఁగు
నంచితు నెఱుకకు నడఁగు లోకంబు

౮ తీరైన వశ్యవా గ్ధీరుల మహిమ
వారి యమోఘంపు వాక్కులె తెలుపు

౯ గుణమను కొండపైఁ గూర్చున్న వారి
క్షణ కోపమైనను కాచుకో నరిది

౧౦ అన్ని ప్రాణుల యెడ ననుకూల కరుణ
యున్న పెద్దలె శాంతు లుత్తమ యతులు

౪. తగవు బలిమి.

౧ పరువిచ్చుఁ బేరిచ్చుఁ బరము నొసంగు
నరులకు మేలౌ ధనంబు ధర్మంబు

౨ కలదె ధర్మముకంటె ఘనలాభ గరిమ?
కలదె చెడుగు దానిఁ గడఁద్రోచుకంటె?

౩ తగవు సాధింపంగఁ దగినట్టె యుండెఁ
దగుఁజేయ విడువక తగఁజెల్లు పట్ల

౪ మది దోషములనెల్ల మాన్చుట యొప్పు
నదియు తగవు; పెర లాడంబరములు

౫ కరసు కినుక యాస కడుపూఁద నాల్గుఁ
దఱిమి చేసినయదె తరమైన తగవు

౬ ఆనాఁటికనక చేయందగుఁ దగవు
తాను వీడని తోడు తనయేగువేళ

౭ ఇది ధర్మఫల మననేల? పల్లకిని
కదిసి కాంచుమ యెక్కుఘనుల మోపరుల

౮ తడయక విడువక తగవాచరింప
యెడతాయిమై యాఁవు నిల మఱుబాము

౯ ఆనంద మది స్వధర్మాప్తి నొనేని
కానివి యశమొసంగవు వగ నిడును

౧౦ చేయంగఁదగినది శ్రేయ మొకండ
పాయంగఁదగినది పాప మొకండ

ప్రవృత్తి మార్గము.

౫. గృహస్థ జీవితము.

౧ తమ ధర్మములనుండు తక్కుమువ్వురకు
విమలుఁడౌ గేస్తాదవిన దారి తోడు

౨ యతులకు బీదల కతిథుల కరయు
మృతులైన వారికి మేల్తోడు గేస్తు

౩ పితరులు దైవంబు విందు చుట్టంబు
నతఁడను నేవుర నగుఁగావ గేస్తు

౪ పాప దూరతఁ గూర్చి పంచి భుజించు
నాపుణ్యు మనుగడ కాపద లేవు

౫ అర్హాధర్మము ప్రేమ యలరారునేని
గార్హస్థ్యమున కదే గరిమయు ఫలము

౬ తనధర్మమును గేస్తు తగురీతి నడపఁ
గను మేల్ఫలము లేదు కఠిన తపమున

౭ తనధర్మమున గేస్తు తగురీతి నడవ
మొనసి యమమునొందు మునులలో మేటి

౮ తనపాడి పీడక తక్కు ధర్మముల
కనువిచ్చు గేస్తు శ్రేయమె బలీయంబు

౯ ఉత్తమ ధర్మమే యుఱిది గార్హస్థ్య
ముత్తమోత్తమ మది యొందదే నగడు

౧౦ భువి ధర్మముల గేస్తు పొనరుగా నడవ
దివిజులలో వానిఁ దేర్చి లెక్కింత్రు

౬ సహధర్మిణి.

౧ శీలంబు పొదువు నేచెలువకుఁ గలుగు
నాలేమ యిలుతేని కగు మంచితోడు

౨ ఇలువడి లేనట్టి యిల్లాలి తోడి
యిలుతేని మనికి మేలెనసియు వితమె

౩ ఎదిలేని దిల్లాలి కిలువడి యున్న?
నెది కల దిల్లాలి కిలువడి లేక?

౪ నిలుకడ యీాలువు నెగడిన గృహిణి
గలిగిన మఱి పొందఁగల దెద్దికలదు?

౫ ఇతరదైవముఁ గన కిలుతేనిఁ గొలుచు
సతి యాజ్ఞయిడిన వర్షంబును కురియు

౬ తనధర్మమును గాచి దయితుని గాచి
మనువేలి విసుగదు మంచి యిల్లాలు

౭ ఏమి కాపది చెఱనిడి కాపు సతులఁ?
దా మిలువడిఁ గాచు తగవె యుత్తమము

౮ ఇట సతుల్ భర్తల నెలమి మన్నింప
నట సురల్ మన్నింతు రా సతీ మణుల

౯ పొగడిక వడు సతి పొనరక యున్న
పగఱ యెదుట సింహ వరగతి లేదు

౧౦ మడఁతికి శీలమే మంగళకరము
పడయు సుపుత్త్రుల వరభూష యదియు

౭ సంతానము.

౧ తెలియఁదగిన వానిఁ దెలియు బిడ్డలను
గలుగుట గాకొండుఁ గాంచఁగా లేదు

౨ ఏడు పుట్టువులందు నెనయవు చెట్ట
లాడిక లేని గుణాఢ్యులఁ గన్న

౩ తనయులే యందురు తగుసొత్తు; వారు
జనియింత్రు కర్మానుసారులై తమకు

౪ చిన్నిచేతుల తోడఁ జిఱుతలు కలుపు
నన్నంబుకంటె నాయమృత మింపగునె?

౫ చిఱుతల నివురఁగాఁ జెందు మై తనివి
చిఱుతల పలుకులు చెవి కింపు నింపు

౬ వీణియ క్రోవి యింపిత మనువారు
కూనల తొక్కు పల్కు విననివారు

౭ జనకుండు సుతులకు జరపు మే లదియ
తనయులఁ బండితోత్తములఁ జేయుటయ

౮ తమ కొమరులు పండిత శ్రేష్ఠు లగుట
తమకంటె నించును తమి యితరులకు

౯ తనయుని జనులు విత్తముఁడని యాడఁ
గనిన యప్పటికంటెఁ గన్నదుప్పొంగు

౧౦ ఎన్ని నోములు నోచె నితఁడను పలుకె
కన్నతండ్రికి బిడ్డ గావించు మేలు

౮ మక్కువ కలిమి

౧ పెరిమ కున్నదె మూసిపెట్టెడు తలుపు
పోరి సదయుల యశ్రువులె దాని వెలుచు

౨ అదయుల పనులన్ని యగుచుండుఁ దమకె
సదయుల యెమ్ములుం జను నితరులకె

౩ అసువు లొడలితోడ నమరిన ఫలము
పసిఁ బ్రేమమయ వృత్తి జరపుటకొఱకె

౪ ప్రేమ హృద్బంధంబు వృద్ధి పొందించు
భూమి జనుల కది పొందించు మైత్రి

౫ ఇలఁ బెను భోగంబు లెనయు గృహస్థుఁ
డల ప్రేయమయ వృత్తి నలరిన ఫలము

౬ పాడికే ప్రేమ తోడ్పడు నను న్వాడఁగు
తోడగుఁ జెడుగులఁ దొలఁప నయ్యాదియు

౭ ఎమ్ములే నుసుఱుల నెండయుఁ బోలె
నెమ్ములేనుసుఱుల నెఱి కాల్చి వైచు

౮ ఎలమి సుంతయు లేని యిలు జేని బ్రతుకు
తలిరుచు జెముడు చందమగు నెడారి

౯ ఒడలిలో మక్కువ యొండు లేకున్నఁ
గడమ యంగము లుండి కను ఫలమేమి?

౧౦ ఎలమి కలవె జీవ మెనయు కాయములు
తోలుక గప్పిన యెంప తుక్క లన్యములు

౯ అతిథి సత్కారము.

౧ ఉండి యేమి గృహస్థుఁ డౌగి మనుటెల్ల
నొండేమి? విందుల నుపచరించుటకె

౨ అతిథి వాకిట నిల్వ నమృతమేనింటి
యతఁడు తాఁ దినఁగోరు టర్హంబుగాదు

౩ వచ్చు విందుల నిచ్చవడిఁ గొల్చువాని
మెచ్చు జీవితము లేమిం గీడుపడదు

౪ తగు విందు నగుమోము తనర సేవించు
సుగుణు నింటను సిరి సొంపుగ నిలుచు

౫ అతిథుల సేవించి యవ్వలఁ గుడుచు
నతని పొలమున వేయఁగనేల విత్తు?

౬ ముందటి విందులఁ బూజించి వచ్చు
విందులఁ గనువాఁడు విబుధుల విందు

౭ అతిథి పూజాఫల మలవియే నుడువ
నతిథి యోగ్యతఁబట్టి యది యెసలారు

౮ అతిథులఁ బూజించి యలరని వారు
గతి చెడితిమ యంద్రు కైసొమ్ము చెడఁగ

౯ ఉండి లేవడి యది యోగ్యుల కిడమి
ఉండు నా మూఢత్వ మొగి నెడ్డెలకడ

౧౦ వాసన గొనునంత వాడును పొగడ
వేసరు విందు తాఁ బెడమోము సేయ

౧౦ హి త వా క్కు లు

౧ కరుణామృదుత యవక్రతయు ధర్మంబు
నరమైన యదియె ప్రియోక్తియటంద్రు

౨ లలిమొగంబునఁ బ్రియాలాపంబు లాడు
చెలిమి నిచ్చుటకంటె నెక్కుడో నంద్రు

౩ నగుమోముతోఁగాంచి నడతెంచి యెలమిఁ
దగు ప్రియ మాడుటే ధర్మమటంద్రు

౪ అందఱు నలరు ప్రియాలాపమాడఁ
జెంద దెద్దడి నగు చెట్ట లాతనికి

౫ మనుజున కతి ముఖ్య మండనంబు లగు
వినయంబును ప్రియోక్తి; పెరయవి కావు

౬ అరసి యర్థములు ప్రియాలాపమాడఁ
దఱుఁగుఁ బాపంబులు ధర్మంబు పెరుఁగు

౭ ఉపయుక్తమయి గుణయుతమగు వాక్య
మెపుడు నయము నిచ్చు నెనఁగించు మేలు

౮ కొడిమలు గనరాని గురుహిత వాక్కు
లిడుఁ గడు సంతోష మిరు పుట్టువులను

౯ హితవాక్కు లింపెనయించుట యెఱిఁగి
వితగఁ గరుసు పల్కు వితమేమి కోరి?

౧౦ హితవాక్కులుండ నహితము లాడుటలు
గతిసెడి పండుండఁ గాయఁ దినుటలు

౧౧ మేలెఱుక.

౧ ఒదవని వానికి నొదవు మేలునకు
నొదవవు సాటి యీ యుర్వియు దివియు

౨ అదనెఱింగి యొనర్చి నట్టి యుపకృతి
అది యల్పమైన వ్రేఁగగు భూమికంటె

3 ఫలము కోరక చేయఁబడిన యామేలు
అలఁతి యయ్యు ఫలాన నబ్ధికిఁ బెద్ద

౪ నలుసంత మేలైన నగ తుల్యముగను
తలఁతురు మదిలోనఁ దత్ఫల విదులు

౫ మేలు కొలఁది గాదు మేలు మేల్గొన్న
శీలి యోగ్యతఁబట్టి చెన్నొందుచుండు

౬ మఱవరాదు విమల మానసునీతి
తొఱఁగరాదు దొసంగు దోర్చిన మైత్రి

౭ మూఁడిన యిడుమలఁ బోకార్చు చెలిమి
నేడేడు భవముల నెన్నుచుండుదురు

౮ మంచిని మఱచుట మంచిది కాదు
మంచి కానిది నాఁడె మఱచుట మంచి

౯ కొలవంటి చెడుగు నొక్కఁడు చేయ నతని
తొలిచేయు మేలెన్నఁ దొలఁగు నాకీడు

౧౦ చెఱచిన మేలు పాచితి యుండుఁగాని
మఱచినవానికి మఱి లేదు భువిని

౧౨ నడియునికి.

౧ ఒడికాన నొక వంక కొఱఁగక మెలఁగు
నడియున్కి యొక్కటే నలువైన తగవు

౨ నడియున్కివాని ధనంబెప్డు చెడక
బడిబడి తరువాతి వారల కొదవు

౩ నలువొసంగినయేని నడియున్కి తొలఁగఁ
గలుగు సంపదఁ ద్రోవఁగాఁదగు నాఁడె

౪ ఏరు యోగ్యు లయోగ్యు లెవరన నేల?
వారి పిదప నిల్చువానిచేఁ దెలియు

౫ చెడుగు మేల్గు నొనర్చిన కర్మగతుల
నడియున్కి యెడ నుంట నగ ధీవరులకు

౬ నడియున్కి యెద వీడి నడచు తలంపె
చెడు సూచనంబని చెప్పంగఁదగును

౭ తగులమి తగవుగాఁ దగువాని తగ్గు
జగము పేదటిమిగాఁ జలుపదు తలఁవు

౮ తగ్గెచ్చు సరిచూపు దండియ పోల్కి
తగ్గెచ్చు లేమి పెద్దలకగుఁ దొడవు

౯ పలుకులలోఁ బక్షపాతంబు మదిని
నలుసంత లేకుంట నడియున్కి యగును

౧౦ పరుసొమ్ము తనసొమ్ము వంటిదే యనుచు
జరుపు వాణిజ్యమే చను మేటి యగుచు

౧౩ అడఁకువ కలిమి.

౧ అడఁకువ వేల్పులం దమరుచు నొకని
నడఁగమి యిడును తన్నంధాతమమున

౨ అడఁకువకంటె గొప్పది లేదు గాన
నడఁవు నొడమెపోలె నరయంగఁదగును

౩ విజ్ఞానమార్గాన వినయంబు నొంద
విజ్ఞ లెఱుంగుచో వెలయు గౌరవము

౪ తగవున నిల్చునాతని వినయంబు
పొగడొందు మేరువు పొడువును మించి

౫ వినయ మెల్లరకును వెలయు నా నందు
ధనికుల కదిమేటి ధనముగా మెఱయు

౬ ఒకమేన ధులివలె నొప్పి యై దడఁప
నొకయేడు జన్మాల నొగిఁ దన్నుగాచు

౭ వేని వీడిన నాల్క విడక కావఁదగు
నానాల్క సడలిన నడరు దుఃఖములు

౮ మనసు నొప్పించెడి మాట యొండేని
వినుట కింపుగ నున్న వెడలించు మేలు

౯ కాలుచు పుండాఱుఁ గాని తా నెదను
నాలుకతోఁగాల్ప నవయ దా గుఱుతు

౧౦ అలుక యడఁచి నేర్చి యడఁగు వలంతి
వలనిని ధర్మదేవత ప్రతీక్షించు

౧౪ నడవడి కలిమి.

౧ నడవడి గొప్పతనము నిచ్చుకతనఁ
గడఁక నుసుఱుకంటెఁ గావంగఁబడెడి

౨ అలసియుఁ గాపాడ నగు నడవడిని
తెలిసికాంచి యరయ స్థిర నదే తోడు

3 మంచినడత చుమ్ము మనుగడమేల్మి
క్రించుఁదనము చుమ్ము కీడగు నడత

౪ పాఱుండు మఱచినఁ బడయనౌ శ్రుతుల
జాఱిన నడవడి చనును దుర్గతికి

౫ కడుపూఁద గలవాని కడఁ గల్మి లేదు
నడవడి హీను నండను పేర్మిలేదు

౬ నడవడి చెడిన నొనరు చేటు లరసి
విడువరు దానిని విజ్ఞాన యుతులు

౭ నడవడి యున్నచో నలువు నొందుదురు
చెడినఁ నొందఁగరాని చేటు లొందుదురు

౮ కడు మంచి నడత మేల్గలుగఁ గారణము
చెడు నడవడి కీడు చెందఁ గారణము

౯ ఒప్పిన నడవడి యున్నవారలకుఁ
దప్పితాఱియు నోటఁ దరలదు చెడుగు

౧౦ జగమునొంటి చనంగఁజాలని వారు
మొగిఁ బెక్కు నేర్చియు మూఢులే వారు

౧౫. పరసతీ విరాగము.

౧ పరునాలి నాసించి వఱలెడు జడిమ
నెఱిధార్మికులకడ న్వెదకిన లేదు

౨ నెఱిదప్పి చరియించు నింద్యులయందు
పరు నాలిఁ గోరెడు వాఁ డధముండు

౩ తను నమ్మి చనువాని దారను కవయు
మనుగడ కలవాని మను వీనుఁగంద్రు

౪ పట్టి పరస్త్రీని పఱచు నాతనికి
నెట్టి సాయములున్న నేమి ? నిష్ఫలము

౫ సులభంబనుచుఁ బరు సుదతిని చెఱుపఁ
బొలివోని నిందలు పొలసి కీడ్పఱచు

౬ పరదార నెనసినఁ బగయుఁ బాపంబు
శిరము వ్రాలుడు నింద చేరి తన్నలము

౭ ఒరునాలి చెలితన మొల్లనియతఁడె
నెఱి తప్ప కిలుమన్కి నెఱపెడు నతఁడు

౮ ఒరునాలి నొల్లని యురు పౌరుషంబు
నెఱియ కాదది యొక నెఱవైన నడత

౯ ఒగిఁ బరాంగన మూఁపు లొరయని వారి
తగు నిమ్మగుదు రెల్ల ధర్మంబులకును

౧౦ ఇతర ధర్మంబుల నెట్లు వీడినను
మఱిఁ బరస్త్రీ వాంఛ మానుట లెస్స.

౧౬. ఓర్పుఁ గలిమి.

౧ తనుఁగ్రొచ్చు వారిఁబ ధర యోర్చులీల
తను కీడ్పఱుప నోర్చు టాల్మి మేల్ తగవు

౨ నిందల నోర్చుట నెఱవైన లెస్స
నిందల మఱచుట నెఱి యంతకంటె

3 లీల విందోమమి లేమిలో లేమి
బాలిశుఁ దాళుట బలిమిలో బలిమి

౪ మేలిమి చెడనీక మెలఁగఁ గోరునెడఁ
దాలిమి చెడనీక తాఁ గావఁదగును

౫ ఒగి లెక్కిడరు ప్రాజ్ఞు లోర్వనివారిఁ
బొగడుదు రోర్పరిఁ బొన్నోవలెఁ దడవి

౬ ఓర్వక యడరిన నొకనాఁటి కింపు
ఓర్వ వినుతి లోక మున్నంత దనుక

౭ తగవేది యొరులు బాధ యొనర్ప నొచ్చి
తగు ప్రతిక్రియ సేయఁ దలపమి లెస్స

౮ పొగరుచేఁ జెడుగొరుల్ పొనరుతు రేని
తగ నోర్పుబలిమిమైఁ దగును జయింప

౯ కుజనుల చెడు పలుకుల నోర్చువారు
నిజము యతులకంటె నెఱి మేలువారు

౧౦ తినక యోర్చెడు ముని ధీరులకంటె
తిని యోర్చువారలే స్థిర గొప్పవారు

౧౭ ఊఁడ లేమి.

౧ తన యెడఁద ననూయ తనరని తీరు
తన నడవడిగాఁగఁ దగు నలవఱుప.

౨ ఎవరి యెడను నేని యెరుసూడ్పుకంటె
మిగిలిన త్యాగంబు మేదిని లేదు

౩ ఒరుల సంపదఁగాంచి యోర్వలేనతఁడు
పరమ ధర్మశ్రీని వలదనువాఁడు

౪ ఎగ్గువలని కీడు లెఱిఁగి వివేకు
లెగ్గొనర్పరు మది సీరసమూని

౫ ఎరుసు లోనున్న నదే చాలుఁ బగఱు
మఱచినఁ జెడిన నేమఱ కిచ్చుఁ జెడుగు

౬ పరుల యీగి కసూయపడి క్రుళ్లువాఁడు
తెరలు స్వజనులతోఁ దినఁ గట్ట లేక

౭ పరుల కల్మి కసూయ పడువాని యిల్లు
సిరియొల్ల కక్కఁకుఁ జే సూపి విడుచు

౮ కడుపూఁద యనుపాపి కడఁక భాగ్యంబు
నెడలించి నిరయంబు నెనయఁగాఁ ద్రోచు

౯ అనఘుని లేమి యీర్ష్యాళువు కలిమి
ఘన లోక చిత్రంబుగా నెన్నఁబడును

౧౦ లేరీసుచే వర్ధిలిన వారు ముందు
లేరది లేమిఁ బొలియు వారలెందు.

౧౮ నాఁచికొనమి

౧ నడియున్కి విడి సద్ధనము నాఁచికొన్న
చెడుఁ గుటుంబము మఱి చెడుగులు గలుగు

౨ నడియున్కి చెడుటకు నడఁకెడువారు
కడుపుఁగూటికిఁ గడంగరు నింద్యములకు

౩ చిఱు సుక మాసించి చేయరు కొడిమ
తఱుఁగని సుకము పొందఁగఁ గోరువారు

౪ విజితేంద్రియులు సత్య విమల మానసులు
ఇఱుకైనఁ బరుల సొత్తిచ్ఛింప రెపుడు

౫ కలఁగి దురాశచేఁ గానివి సేయ
నలసి పడయు తెల్వి నగు ఫలంబేది?

౬ సదయుఁడైనను పర సంపదఁ గోరి
యెదఁగీడు దలఁచిన నెయిదు నాశంబు

౭ ఒరుసొత్తు నాఁచి తానొందిన యొడమి
పొరయించుఁ జెడుగుఁ గావునఁ గోరఁదగదు

౮ పరుచేతి ధనము నపహరింపకుంట
తఱుగులేమి యగును తన ధనంబునకు

౯ ఎఱిఁగి ధర్మము ప్రాజ్ఞ లేఁకర రెందు
ఎఱిఁగి వారిగుణంబు లెనయును లక్ష్మి

౧౦ ఆరయ కాసింప నగు వినాశమ్ము
కోరమి యొసఁగును గొప్ప గారమ్ము.

౧౯ వెనుక నిందింపమి.

౧ పాటిసేయక చెడువని మాను కంటె
మాటున నిందలు మానుట లెస్స

౨ పాటెఁ దిట్టి కొండీమె పచరించుకంటె
మాటునఁదిట్టుచు మఱి నవ్వ చెడుగు

3 మఱుఁగున నిందించి మనుకంటెఁ జావ
ధరనబ్బు వానికి ధర్మఫలమ్ము

౪ దయలేక యెదుట నిందలు సేయుకంటె
నయమాడి యెదుట వెన్కల నిందచెడుగు

౫ విరివిగాఁ దగవు చెప్పెడివాని మనసు
మఱుఁగున నను కీడు మాటలఁ దెలియు

౬ పరుల దోసము లెత్తిపాడెదు నెడలఁ
బరులచేఁ దనగుట్టు పలుకంగఁబడదె?

౭ పగవల్కు వినఁగ వేర్పఱచెడువారు
నగఁబల్కు హితము గొనఁగలేనివారు

౮ హితుల దోసములె తూర్పెత్తెడువార
లితరుల పట్ల నింకెట్లుందు రొక్కొ?

౯ వెనుక నిందించు నవ్వెడఁగు మైబరువు
తన విధియని భూమి తగమోయునేమొ?

౧౦ పెఱల దోసముపోల్కి స్వీయదోషముల
నెఱిఁగి మనెడు జీవి కెడరెందు గలదు?.

౨౦ పల్లఱపు లాడమి.

౧ పెక్కురు విసుగఁగాఁ బ్రేలెడు వాని
వెక్కురు గాఁగ భావింతు రెల్లరును

౨ చెలువుర కహితంబు సేయుటకంటెఁ
బలువురకడ నోరు వాగుట కీడు

౩ పలువురకడఁ జాల వదరుచునుంట
తెలుపుఁ దన్నదియె నీతి విహీనుఁ గాఁగ

౪ పలువుర యెదుటను వదరువానియెడ
నిలువదు విఖ్యాతి నెగడదు నీతి

౫ ఒప్పైన నడవడి యున్నను బ్రేలు
డొప్పిన నిలువదు యోగ్యత యవల

౬ నరుఁడని వదర నెన్నఁగరాదు వాని
నరులలోఁబొల్లుగా నలి నెన్నఁదగును

౭ పలికినఁ గటువులు పలుకుఁడు బుధులు
ఫలహీన వాక్కులఁ బలుకమి లెస్స

౮ అరుదైన ఫలముల నరయు విజ్ఞాను
లురు ఫల హీనోక్తు లొల్లరు నుడువ

౯ మఱపూడ్చి మదిమసి మాడ్చినవారు
మఱచియు వితయగు మాటల ననరు

౧౦ పలుకుఁడు పలుకున ఫలమిచ్చు పలుకు
వెలలనీకుఁడు నోట విఫలమౌ పలుకు.

౨౧ పాపభీతి.

౧ చెడు పనులకు సాహసింతు రధములు
చెడుగులొనర్ప లజ్జింతు రుత్తములు

౨ చెడుగులు చెడుపంట చేకూర్చుకతనఁ
జెడుగన్న బెడిదమౌ సెగ లేనికంటె

3 చెడుగులొనర్చిన చెడుగరికేని
చెడుగొనర్పక యుంట శ్రేష్ఠమౌ తెలివి

౪ ఎంచకు మఱచియే నితరున కెడరు
నెంచినఁ దత్ఫల మిచ్చు ధర్మంబె

౫ లేదని చెడుపనుల్ సేయంగఁదగదు
పేదగా నదియు కావించును మఱియు

౬ తనకు నే నొవ్వి రాఁ దగదనువాఁడు
ఒనరింపఁగాఁదగ దొరులకుఁ గీడు

౭ పడయవచ్చుఁ బదుకు పగయెట్టిదైనఁ
జెడఁగోరు పగ తన్నె చెఱచు వెన్నంటి

౮ తన నీడ యడుగంటి తగ వీడనట్లు
తనచెట్ట వీడక తన్నె బాధించు

౯ తనమేల్మి కోరినతఁడు పెరవారి
కొనరింపఁ దగ దెట్టి యొప్పమియైన

౧౦ చెడుత్రోవలం దేగి చేయఁడేఁ జెడుగు
చెడని వాఁడతఁడని చెప్పంగఁదగును.

౨౨ ఉ ప కా ర ము .

౧ మఱుమేలు కోరవు మాన్యుల విధులు
మఱుమేలు చేయునే? మహి మేఘమునకు

౨ తగుయత్నమున నబ్బు ధన సముదయము
తగువారి కొదవంగఁ దగినది యగును

౩ ఉపకృతితోడ దీటొందు కార్యంబు
నుపమింపఁ గానరా దుభయ లోకముల

౪ జగమొప్పు విధిఁ గని జరగెడువాఁడె
యగుజీవి; పెరయతఁ డగు నడ పీన్గు

౫ ఊరి కొలని నీర ముపయోగ విధము
పేరెఱుక నడచు పెద్దల ధనము

౬ ఫలవృక్ష మూరిలోఁ బండిన యట్లు
కలిమి నీతి గలాని కడ నెక్కుడుంట

౭ పెను తగవరికడఁ బెనుపొందు కలిమి
అనువుగ మేలిమందగు చెట్టు కరణి

౮ పేద లేమైనను విహితజ్ఞు లెలమిఁ
బేదల కొదవంగ వెనుదీయ రెపుడు

౯ పరుల కుపకరింప వలనఱు చింత
విరివార నుపకారి పేదతనంబు

౧౦ ఎన్నఁగా మేలుచే నెడ రబ్బునేని
తన్నమ్ముకొనియైనఁ దాఁ గొనఁదగును.

౨౩ ఈవి.

౧ బీదల కిడుటొండె వితరణమగును
మీఁదివి మఱుమేలు మెయికొను గుఱివి

౨ తగుపద్ధతియె యన్నఁ దగ దీగి కొంట
సుగతి లేదన్న నిచ్చుట కడుమేలు

౩ తనకు లేదనెడి చింతను తెలుపకయె
తనకున్న దిచ్చుట తగుఁ గులీనునకు

౪ యాచకు మోము దైన్యముఁబోవు దనుక
యాచింపఁబడుట యోగ్యతగాదు పతికి

౫ తపముచే గోదనోర్చు తాళిక కంటె
తపియించు గోదతీర్చు తాళిక గొప్ప

౬ గోదఁగ్రుంగువారికిఁ గుడువంగ నిడుట
పదిలించి డబ్బుంచు బదరిక మగును

౭ పంచి కుడువ నలవాటైన వానిఁ
గ్రుంచి నొప్పింపదు గోదయను తెవులు

౮ కలిమిఁగూరిచి కాచి కాంచు కఠినులు
తెలియరేమొకొ పెట్టి తేలు సౌఖ్యములు?

౯ ఒడమి దండిగఁ గూర్చ యాచించి యొంటిఁ
గుడుచుట యాచనకును కీడు సుమ్ము

౧౦ చావుకంటెను లేదు జగతి నించనిది
చావె యింపగు నీగి సాగని చోట.

౨౪ కీర్తి.

౧ ఒసఁగుఁ డొసఁగి కీర్తి యొందుఁడు జనికిఁ
బొసఁగు యశము కంటెఁ బొలుపేది కలదు?

౨ నుడువువారు నుడువు నుడువుల సార
మడిగిన నీగిచే నగు కీర్తి యొండె

౩ వరకీర్తి యొక్కటే వసుధలో స్థిరము
పెరయవి చెడక యెప్పుడునవి లేవు

౪ ప్రబల కీర్తినిగొన్న ప్రాజ్ఞులు గలుగ
విబుధులకా స్వర్గంబు వినుతింపఁబోదు

౫ పరువుఁబెనుచు కీడు, వరకీర్తి నిల్పు
మరణంబు, నరిది సామాన్యులకిలను

౬ తోఁచినఁ గీర్తితోఁ దోఁచుట మేలు
తోఁచుకంటె నకీర్తిఁ దోఁపమి మేలు

౭ పొగడు వడక మని పొగడక తమ్ము
తెగడఁ దెగడుకోక తెగడుట యేల?

౮ తమకుఁ బిమ్మట నిల్పు తఱుఁగని కీర్తిఁ
దమకానఁ బడయమి తమకొప్పదంద్రు

౯ పొగడులేని యొడలి మోచిన నేల
అగడులేని ఫలంబు నందక క్రుంగు

౧౦ మనువారె మనువారు మాట దూర్వడక
మనియు మననివారె మహిఁ గీర్తి లేక.

నివృత్తి మార్గము.

౨౫. దయాళుత్వము.

౧ నెనరు కల్మియె కల్మి నెఱ కల్ములందు
ధనపు కలిమి నీచు దండను గలదు

౨ నెనరు నేలికొనుఁడు నెఱి త్రోవ నరసి
ఒనరు తోడదె శ్రుతు లారసి చూచినను

౩ కరుణామయాత్ములు కనుటయే లేదు
నెఱయు తమము గల నిరయంబు చొరవ

౪ మనుజీవులను జాలి మనుచు పుణ్యులకు
నొనరదు ప్రాణమ్ము నుడికించు కీడు

౫ కరుణాత్ములకు లేవు కడగండ్లు; గాలి
నెఱసిన యీపెను నేలయే సాక్షి

౬ నెనరేది చెడుదారి నెగడెడు వారు
మను తగ నొనరింప మఱచిన వారు

౭ లేదీ జగము కల్మి లేని వారలకు
లేదా జగము దయ లేని వారలకు

౮ ధనము నీఁగినను పొందఁగవచ్చు మరల
నెనరు నీఁగిన మఱి నెలకొను టరిది

౯ కరుణ హీనుఁడు ధర్మకర్మముల్ సేఁత
ఎఱుకలేవడి దేవు నెఱుఁగుటఁబోలు

౧౦ బలహీనుఁ దలపడు పట్టునఁ దన్ను
బలయుతుఁ డెదిరించు పట్టెంచఁ దగును

౨౬ మాంస నిషేధము.

౧ తనపొలఁ బెంప నితర మాంసములను
తినువాఁడు కరుణ నేతీరునఁ దాల్చు?

౨ ధనము ఫలము లేదు తెగఁ గావకున్న
నెనరు ఫలములేదు నెఱ పొలదిన్న

౩ ఎఱచి చవులుగొన్న యెదలోనఁ గరుణ
నెఱియదు కైదు వూనిన మదిఁ బోలె

౪ చంపమి దయయంద్రు చంపుట హింస
చంపి మాంసము దినఁ జనుట పాపంబు

౫ పొలఁ దినమియె ప్రాణి ప్రోపు నిజమ్ము
పొలఁ దిన నరకానఁ బూఁడుదు రెపుడు

౬ తిను కారణమున వధింపరయేని
కొన నంజు డొసఁగువా ర్గొఱలరు జగతి

౭ పొలయున్న నొకమేని పుండగు దానిఁ
దెలిసిన ప్రాజ్ఞులు తినఁగూడ దెపుడు

౮ దొసఁగుల నీఁగిన దొడ్డ విజ్ఞాను
లునుఱు నీఁగిన పొల నొప్పరు తినఁగ

౯ పొరి వేయి హవ్యముల్ మొగి వేల్చుకంటె
హరియించి యొకయుసు ఱానమి మేలు

౧౦ ఎఱచిఁ దినక కొల యెఱుఁగక యున్న
నెఱిఁగి గేల్మోడుచు నెల్ల జీవులును.

౨౭ తపము.

౧ కలుగు నోవుల నోర్పు కలిమి, యహింస,
యులరు తపంబు రూపందురు బుధులు

౨ తనతొలి సుకృతానఁ దప మిప్పుడబ్బుఁ
గనఁడు సత్కృతి లేక ఘన తపః ఫలము

౩ తపసులఁ గాపాడు తమి గల్గుకతనఁ
దపియింప మఱచిరో! తదితరు లిలను

౪ అహితుల సుహితుల హరియించు కాచు
మహిమ మబ్బుఁ దలంచు మాత్రఁ దపమున

౫ కోరినవెల్లఁ జేకురుటచేఁ దపము
కోరి యిమ్మైనఁ దాఁ గూర్పంగఁ దగును

౬ తమవిధుల్ నెఱవేర్తు తపమునవారు
తమికి లోనై పెరల్ తవులుదు రడరు

౭ కాఁచఁ గాఁచఁగఁ బొన్నుకళమూడ్కిఁ గష్ట
మేఁచ నేఁచఁగఁ దేజ మెచ్చు మునులకు

౮ తన జీవితము తాను తగినట్లు నడపు
జనుని లోకము మెచ్చి చాల నుతించు

౯ తబమున సంసిద్ధి తనరినవారు
ప్రబలులై జమునైనఁ బొఱఁదోలుదురు

౧౦ పుడమి దరిద్రులు పొదలఁ గారణము
కడఁకఁ దపస్వులు కడుఁ దక్కు వౌట.

౨౮ అనర్హ వర్తనము.

౧ వంచకుని కపట వర్తన మరసి
పంచభూతములు లోపలనె హాసించు

౨ తనయెఱిఁగిన తప్పె తనమదిసేయఁ
బనియేమి మిన్నంత పై వేడబంబు

౩ బలయుతు వేసంబు బడు గూను బెన్నఁ
బులితోలు గొని యావు పొలము మేయుటలు

౪ వేఁటరి పొద డాఁగి పిట్టలఁ బట్టు
వాటమా లింగి తా వంచించు టొరుల

౫ పట్టు వీడితిమని పలికెడు లింగి
ఎట్టెట్టులను కీడు లెనయంగఁ గలఁడు

౬ మనసున సన్న్యసింపక వేసమూని
చను మాయికంటె నీర్ష్యగలాఁడు లేఁడు

౭ గురిగింజ యెఱుపుఁబోల్ కోలంబు ముక్కు
కఱవోలు మదివారు గలరు జగమున

౮ కఱ మదిలో నుండఁగాఁ దానమాడి
మఱుఁగువెట్టి చరించు మనుజులు హెచ్చు

౯ అలుఁగు వీణియు రూపు లవిసేయు పనుల
వలె నెఱుఁగందగుఁ బనులచే గుణము

౧౦ జగము నిందించు చేష్టలు వీడు నెడల
తెగ గొఱుగఁగనేల ? తిరి వెంచనేల ?

౨౯ దొంగిలింపమి.

౧ మదిఁదెగడమిఁ గోరు మాన్యుండు భూమి
నెదియు దొంగిలనీక యెదఁ గావవలయు

౨ తలఁచుటయుం దప్పు తగని కర్జములఁ
దలఁపున ప్రుచ్చిమి తప్పుగాకున్నె ?

3 ప్రుచ్చిలు ధనము మున్మందు హెచ్చిల్లు
నచ్చునఁ దోఁచి పాడఱు మేరమీఱి

౪ ప్రుచ్చిలు నాసక్తి మొదట నింపైన
విచ్చని దుఃఖముల్ వెనుక నొసంగు

౫ ధనముకై యేమఱు తరుణంబుఁ జూచు
జనులు దయనెఱింగి జాలి నొందుదురె?

౬ చోరత్వమున మహోత్సుకత గలారు
వారకెల్లను నిల్చి వర్తింప లేరు

౭ మర్యాద యెఱిఁగిన మాన్యులయెడలఁ
జౌర్యమన్ చీఁకటి చర్చింప లేదు

౮ మర్యాద గలవారి మది ధర్మమట్లు
చౌర్యయుక్తులకు వంచన ముండు నెదను

౯ చౌర్యంబు దక్కొండు చవి చూడకున్న
మర్యాద మీఱఁగా మాలుదు రంచె

౧౦ దొంగలఁ దమమేనె ద్రోచు నొల్లకయు
దొంగిలింపని వారిఁ ద్రోవదు దివము.

౩౦ సత్యము.

౧ ఏది సత్యంబన నెల్లప్రాణులకు
నే దోసఁ గొసఁగింప కింపగు వాక్కు

౨ చెడుగులఁ దొలఁచి మేల్ చేకూర్చుపొల్లు
నుడియు సత్యమని విజ్ఞులు వచియింత్రు

౩ తనమది కెఱుకయై తగ బొంకరాదు
తనమదియే కాల్చుఁ దన్ను బొంకినను

౪ మనసార బొంకక మనువాఁడు జనుల
మనసున వసియించు మాన్యతఁ జెంది

౫ నెపమిడ కెదతోడ నిజమాడునేని
తపసికి దాతకుఁ దా మేలువాఁడు

౬ నమకీర్తి లేదిల సత్యంబుతోడ
శ్రమయీయ కదె కూర్చు సర్వధర్మముల

౭ నిక్కంబు నిక్కమై నెఱి నిల్చునేని
తక్కినయవి చేయఁదక్కిన నేమి?

౮ ఒడలి తేట వెలయు నొగి నీటిచేత
నెడఁద తేట దెలియు నిల సత్యమునను

౯ అన్ని దివ్వెలు దివ్వెలగునేమి? బుధుల
కెన్నఁగా నిజమనియెడి దివ్వె దివ్వె

౧౦ నిజముగ మేము గాంచినవాన లేదు
నిజమున కెచ్చు; దానికిఁ దక్క దక్క.

౩౧ కోపము లేమి.

౧ చెల్లుచోఁ గిన్క నాఁచిన యదె యోఁపు
చెల్లనిచోటఁ గాచినఁ గావ కేమి?

౨ చెల్లనిచోఁ గిన్క చెడుగిచ్చుఁ బూనఁ
జెల్లుచోఁ బెరలేదు చెడు గంతకంటె

3 ఊనఁదగదు కోప మొకప్రాణియెడను
ఊనినఁ జెడుగులే యొందును కాన

౪ నగవును ముదమును నాశంబు సేయుఁ
బగటు కోపముకంటెఁ బగయొండు కలదె?

౫ కీడు కోరఁడ యేని కినుకఁ గావఁదగు
పీడిన నదె తన్ను పీడించి చంపు

౬ తన సురాశము మున్ను తన్ను దహించి
తన వార లను హేమ తరణి దహించు

౭ అలుకనే గుణముగా నార్జించు ఫలము
నిలఁ జేత నడువ నయ్యెడి ఫలంబంద్రు

౮ జ్వలితాగ్నిఁబోల్ చెట్ట నలిపిన యతఁడె
యొలసిరాఁ గినియక యోర్చుట లెస్స

౯ ఉల్లంబులోఁ గిన్క యుంచఁడ యేని
యెల్ల యభీష్టంబు లీడేఱుఁ దనకు

౧౦ పడినారు పడినారె పాపంపు టలుక
విడినారు విడినారె వేడ్కమైఁ గినుక.

౩౨ అనిష్టము చేయమి.

౧ ఘనగౌరవముఁ గూర్చు కలిమి యొప్పినను
వనట యొరుల కీమి పావన నియతి

౨ పగగొని యొకరుఁ డొప్పమి యొనర్చినను
పగ మాఱు చేయమి ప్రాజ్ఞుల గుణము

౩ ఊర కొక్కఁడు తన కొప్పమి సేయ
మాఱొనర్చిన వచ్చు మరలని కీడు

౪ కీడు చేసినను సిగ్గిల మేలు చేసి
పీడులే దండించు విధి యుత్తములకు

౫ పరునొవ్వి తనదిగా భావించి రక్ష
జరుపఁడేని కలదె జ్ఞానంబు ఫలము?

౬ చెడు గని తనకుఁ దోఁచిన వాని నొరుల
కడఁ బూనకుండుటే ఘనమగు పాడి

౭ ఏనాఁడు నెవరికే నెంత కీడైనఁ
బూనమి మనసున బుధులకు లెస్స

౮ తనకు దుఃఖదములఁ దానెఱింగియును
మనుజీవి నొంచుట మది నేమి కోరి?

౯ ఒరుల కెగ్గొనరింప నొక ఱేపువేళ
మరలును తనయంత మఱి మాపువేళ

౧౦ చెడుగు లెల్లను వచ్చుఁ జెడుగు చేసిననె
చెడుగులొల్లని వారు చేయరు చెడుగు.

౩౩ చంపమి.

౧ అన్ని ధర్మముల కార్యంబు చంపమియ
అన్ని పాపముల కార్యంబు చంపుటయ

౨ పంచి కుడిచి పెక్కు ప్రాణులఁ గాపు
నంచితులంద్రు మేలగు ధర్మ మనుచు

౩ ఎనలేని దొకటె యహింస, తక్కినవి
వెనుకవి, వానిలోఁ బెద్ద బొంకమియ

౪ ఏది సన్మార్గమా నెద్దానినేని
బాదింప కరుగంగ భావించు త్రోవ

౫ జననస్థితికి జంకు సన్న్యాసికంటె
మనుజీవిఁ జంపక మనువాఁడు మేటి

౬ చంపమి మదిగల జనుని ప్రాణంబు
నొంప యముండుఁ బన్నగఁ బోవలేఁడు

౭ తనప్రాణములు పోవు తఱినైన నితర
జని తీపి ప్రాణంబు సమయింపఁదగదు

౮ భోగ భాగ్యంబు లిమ్ముల వృద్ధియైన
బాగు కాదంద్రు చంపఁగ నగు సుఖము

౯ సతత హింస్రకులు కసాయి వారలుగఁ
దత దయాపరుల కొందఁగఁ దోఁచువారు

౧౦ ఒడలి నొవ్వులరోఁత యున్నారు తొల్లి
యొడలినుండి యుసుఱు లూడ్చినవారెం.

జ్ఞానము.

౩౪ అస్థిరత్వము.

౧ నిలువని వానిని నిత్య మంచెంచు
నలుపపు మతులాట యరయంగఁ గీడు

౨ ఆటకు జనుల తోయమున ధనమ్ము
పాటిగా వచ్చుట నడిఁ బోవు టగును

౩ కలిమి చాంచల్యంబు కలది యున్నపుడె
సలుపఁగాఁదగు నిత్య సర్వధర్మముల

౪ దినపరిమితిఁ జూపి త్రెంచు అంపంబు
మొనఁబోలుఁ గాలంబు ప్రోడల కరయు

౫ రసన నడఁచి వెక్కురాక యామున్నె
వెసఁ దన విధులఁ గావింపఁగాఁ దగును

౬ నిన్నఁగలుగువాఁడు నేఁడు లేఁడనుచు
నెన్నఁగాఁ గలయది యీలోక మహిమ

౭ ఒక క్షణమే నుందుమో లేమొ కనని
వెకలుల తలఁపులు వేలును కోట్లు

౮ పోతంబు గ్రుడ్డొంటు పోవఁగా వదలు
రీతియాఁ దొడుసు శరీరాసువులకు

౯ మడియుట నిద్రించు మాడికి నొప్పు
పొడముట మేల్కను పోలికి నొప్పు

౧౦ తెగుళ్ళుల కిమ్మగు దేహాన నొదిఁగి
తగులు జీవములకుఁ దగు నిమ్మలేదో ?

౩౫ పరిత్యాగము.

౧ వేనివేని తగులు వీడుచునుండు
వానివాని వలన వనరుట లేదు

౨ వదలి నంతనె కల్గు ఫలమెచ్చు గాన
వదలంగఁదగుఁ దగు వయసున యుండె

౩ అడఁపంగఁదగును శబ్దాదుల నడఁచి
పడసినవానిఁ దప్పక వీడఁదగును

౪ ఒండేని తపసుల కుండమి తగవు
ఉండినఁ దమమున నురల హేతువగు

౫ పొడుపు దుఃఖము నీఁగఁ బూనువారలకు
నొడలె మొక్కువ; పెరలుండు టేలొక్కొ?

౬ నేను నాదను నొంటు నీఁగినయతఁడు
తానొందు నిర్జరతటికిఁ బైకక్ష్య

౭ నేను నాదను నొంటు నీఁగనివారి
మానక యుంటు జన్మంపు దుఃఖములు

౮ మొదలంట విడువారె ముక్తులౌ వారు
వదలని వారిల వలఁబడువారె

౯ తొడుసు వీడినపుడె ద్రుంగుఁ బుట్టువును
విడకున్నఁ బుట్టువుల్ వీడకయుండు

౧౦ పట్టులేని యతని పట్టు పట్టఁదగు
పట్టిన యప్పట్టు పట్టు వీడుటకు.

౩౬ తత్త్వవివేకము

౧ స్థిరమని యస్థిర స్థితిని భావించు
నరయమిచేఁ గల్గు నల్ప జన్మంబు

౨ అరయమి తొలఁగిన యమలుల కెన్నఁ
దొఱఁగును పుట్టుకల్ తోఁతెంచు ముక్తి

౩ సందియంబులు నీఁగు జ్ఞానుల కెపుడు
నందుబడి యగు నిహాముకింటెఁ బరము

౪ అంచిత జ్ఞానంబు నందని వారి
పంచేంద్రియ జ్ఞానఫలము నిష్ఫలము

౫ ఏవస్తువందున నేగుణమున్న
నావస్తువున నిత్య మరయుటే తెలివి

౬ ఎఱిఁగి యీజన్మమందే నిత్యతత్త్వ
మరసిన మఱుపుట్టు వందఁగాఁబోరు

౭ ఉల్లంబు నిలిపి లోనున్నది తెలియఁ
దెల్లంబు మఱుబాము తెలియఁడాతండు

౮ జనన దారిద్ర్యంబు చన నిత్యవస్తు
వను ధనంబును కాంచునదియె మేల్ తెలివి

౯ మూల మరసి బంధ మూలంబుఁ ద్రెంప
మాఱిలు దుఃఖములు పాఱిమఁగ నున్నయవియు

౧౦ అడుగంటఁ గామకోపావిద్య లవియ
నడఁగాఱుఁ బేరులే కడరు దుఃఖములు.

౩౭. రాగ త్యాగము.

౧ అన్ని జీవములకు నన్ని కాలముల
నెన్న నాసయె బాము లిచ్చెడి విత్తు

౨ కోరినఁ బుట్టమి కోరంగవలయుఁ
గోరమిఁ గోరినఁ గొనసాగు నదియు

౩ కోరమి వంటి దీ కువలయమందు
నారయ స్వర్గంబు నందును లేదు

౪ ఎది శుద్ధియన నాస యెదలేకయుంట
అది సత్య వాక్కుచే నమరు నెల్లరకు

౫ త్రెంచినారన నాసఁ ద్రెంచినవారె
త్రెంచని వారాసఁ ద్రెంచనివారె

౬ ఆసయే వంచించునది యొక్కరువుని
ఆసకు నడలుటే యగును ధర్మంబు

౭ కోరికల్ మొదలంటఁ గోసిన ముక్తి
కోరకయే వచ్చి కుదురుఁ దనంత

౮ ఆసలేదే నొక యడరును లేదు
ఆసింపఁ బయిపయి నగు నంతులేక

౯ ఆస యఱ పెనుచింత యఱిన నిమ్మైన
నాసిరిల్లని సుఖానందంబు గలుగు

౧౦ నిండనిదగు నాస నీఁగిన యంత
నిండుగుణంబు నా నియతియు యిచ్చుఁ

౩౮. వి ధి

౧ కలుగువిధియె యున్నఁ గడఁకయే తోఁచు
కలుగని విధి యున్నఁ గలుగు నలసత

౨ జ్ఞానికేఁ జెడువ్రాఁత జడతను గూర్చు
జ్ఞానంబు నలరించు సరి మంచివ్రాఁత

౩ చుఱుకుమైఁ బెక్కు నేర్చుట నగు తెల్వి
కరయు హెచ్చగు విధి నడరెడు తెల్వి

౪ చను రెండు తెఱఁగుల జగము ధర్మంబు
ధనవంతు లగుటొండు తద్జ్ఞులౌటొండు

౫ చెడ్డవియగును మంచివియు మంచివిగఁ
జెడ్డవి యగుచుండు శ్రీ స్వభావమున

౬ నిలువవు కానివి నిలిపినయేని
తొలఁగవు తనయవి త్రోఁచినయేని

౭ కోటి గూర్చిన విధి కొఱచూపు చూడఁ
బాటిగాఁ బొందెడు పరిపాటి యరిది

౮ పడుపాట్లు విధి కుడుపక వీడునేని
తొడిఁబడి సన్న్యసింతురు బీదలెల్ల

౯ చొక్కెడు వారలు సుఖమగు వేళ
పొక్కుట యేలొకో పొడమఁ గష్టములు

౧౦ ఎది తాఁ దలంచిన నెదుటఁ దా నిలుచు
విధికి బలీయంబు పృథివిలోఁ గలదె?

౨. అర్థకాండము

రాజపద్ధతి.

౩౯. రాజమహిమ.

౧ కోట దేశము మంత్రి కోశంబు హితులు
మేటి సేన గలాఁడె మేల్బంతి నృపుల
౨ బెదరమి యీవి తెల్వియు నుత్సుకతయు
వదలక యుంట భూవరు స్వభావంబు
౩ తేఁకువ విద్దియ తెంపు నన్మూఁడు
పోక యుండఁదగిన భూవు గుణములు
౪ పాడి దప్పక నిల్చి పాపంబు లడఁచి
వాఁడి మానము గల్గువాఁడె మన్నీఁడు
౫ అరసి చేరిచి కాచి యారఁ బంచుటలు
జరగించు నేర్పుతోఁ జనువాఁడు ఱేఁడు
౬ కానంగ సులభుఁడై కఠిన వాక్కులను
మాను ఱేని జగంబు మఱిమఱి పొగడు
౭ ఇంపుపల్కుల నిచ్చి యేలు నేర్పరుల
పంపును సముఖంబువలెఁ గొను జగము
౮ నీతిని నడచు స్వనిచయంబుఁ గాచు
భూతలేశుని దైవముగ నెంచు జనము
౯ హితుల కటూక్తుల నెద సైఁచునట్టి
క్షితిపు గొడుగునీడఁ గ్రీడించు జనము
౧౦ ఈవి ప్రసన్నత యేల్బడి జనులఁ
గావుట గలఱేఁడు కనువెల్గు ప్రభుల.

౪౦ విద్య.

౧ పడయుము సద్విద్య పారము ముట్ట
నడవుము నేర్చిన నాణెంబు దెలియ

౨ అక్కరంబులు నంకె లనునవి రెండు
నిక్కంబుగ నరుని నేత్రంబు లగును

౩ కఱచిన వారలే కనులు గలారు
కఱవని వారికా కన్నులు పుండ్లు

౪ ఎలరఁజేరి మరల నిటులెప్పు డనఁగ
వెలలు శీలంబు వివేకుల కొప్పు

౫ కలవానికడ బీదకరణి నేఁకరుచుఁ
దెలియు నుత్తముఁడట్లు తెలియఁ డల్పుండు

౬ చెలమ చల్లుకొలంది చెలఁగు నీరట్లు
తెలియు కొలందిని తేటయాఁ దెలివి

౭ చదువరి కన్ని దేశంబులు తనవె
చదువ కేల యెఱింగి చచ్చెడుదనుక ?

౮ చదువనేర్చిన నొక జన్మంబునందు
వదల కొదవు నేడు భవముల యందు

౯ కామించు దాని నితరు లించుకెఱిఁగి
ప్రేమింత్రు మఱియు వివేకు లావిద్య

౧౦ తఱుఁగు లేనట్టి పెక్కు ధనమగు విద్య
పెఱయవి సిలుకడ వీడినట్టివియు.

౪౧ చదువు.

౧ చదువని యజ్ఞుండు సభను మాటాడు
టది నెత్రపలక లే కాడిన కరణి

౨ చదువని మనుజుండు సభ నాడు కోర్కి
ఎదపుట్టువులు లేని యొలనాఁగ కోర్కి

౩ చదువరుల యెదుటఁ జదువనివారు
వదరకుండిన మంచివారై యగుదురు

౪ చదువని వాఁడొక్క చక్కటి చెప్పఁ
జదువరుల్ గొనరు లక్ష్యంబుగా దాని

౫ చదువనివాని విజ్ఞాన గౌరవము
వదరఁబూనినఁ జెడుఁ బ్రాజ్ఞుని యెదుట

౬ కలవారలను మాత్ర గాదుప్ప చోటి
పొలమంద్రు చదువును పొరయనివారు

౭ పొలుచు సూక్ష్మమతిని పొందని మేని
పొలుపు పోలును మట్టిబొమ్మ కై సేఁత

౮ చదువరి లేమిచేఁ జనుచెట్టకంటెఁ
జదువిఁడి సిరియె యొసఁగు హెచ్చుచెట్ట

౯ చదువని వాఁడు మేల్జాతిఁ బుట్టినను
చదివిన కులహీను సాటిగాఁడెన్న

౧౦ చదువరుల్ గలచోటఁ జదువనివారు
మెదలు నరులలోన మేకము లున్నట్లు.

౨౦ వి ని కి.

౧ కలుములందు వినికి కలిమియే కలిమి
కలుము లన్నిటి మేటి కలిమి యాకలిమి

౨ ఓరెంబు వీనుల కొనఁగూడ నపుడె
యోరెమిత్తురు కొంత యుదరంబునకును

3 వీనుల కోరెమగా వినికి గలారు
మానసీయులు దేవమహిత సన్నిభులు

౪ కఱవని వాఁడైనఁ గన వినఁ దగును
కొఱయగుచోఁ బట్టుఁగొమ్మయగా నదియు

౫ నడవడి మేల్మి యొనరు వారివాక్కు
అడుగు జాఱిన తఱినగు నూతఁబోలు

౬ పిన్నదైనను మంచి వినఁదగునెమ్మి
పిన్నదయ్యును నిండు పేరిమి నిచ్చు

౭ అరసి యొఱింగి పాయక విన్నవారు
పొరపడి యేనియుఁ బొచ్చెంబు లనరు

౮ వినఁదగు విషయముల్ వినని యాచెవులు
వినఁగల్గియుఁ జెవిటి వితమగు నిజము

౯ న్యాయసూక్ష్మముల వినని వార లెపుడు
పాయక వినయ వాక్పటిమ తా టరిది

౧౦ చవిచెవి లేక వాచవి గలవారు
భువిని మనిన నేమి? పొలిసిన నేమి?

౪౩ తెలివి కలిమి.

౧ ఎఱుక కీడుల దోర్చి యేపారు కత్తి
వెరవారఁ బగఱ కభేద్యమౌ కోట

౨ పోవుత్రోవను మదిఁ బోనీక కీడు
పోవ మంచిది నేర్పు పోకయే తెలివి

౩ ఎవరెవ రేదేది యెట్లు చెప్పినను
తవిలి సత్య మరయు దారియే తెలివి

౪ పరులకుఁ దేలికపడఁ దాను తెలిపి
యొరుల వాక్సూక్ష్మంబు లారయుట తెలివి

౫ జగముతో స్నేహించి చనుఁగొప్ప నందు
మొగి హెచ్చుతగ్గులు పూనమి తెలివి

౬ జగమెట్లు నడచు నాచంద మెఱింగి
జగముతోఁ బాటు తాఁ జనునదే తెలివి

౭ విజ్ఞులు రాఁగల విధి యెఱుంగుదురు
అజ్ఞు లవ్విధముల నరయంగలేరు

౮ వెఱవమి యజ్ఞత వెఱవనౌ పనికి
వెఱచుట నైజంబు విజ్ఞులకెల్ల

౯ రాఁగల దెఱిఁగి మోర్వఁగఁ దెల్వి గలుగ
గాఁగల చెడుగేది కడు భయ మంద?

౧౦ నెఱి తెల్వి గలుగ నన్నియుఁ గలవారె
నెఱి తెల్వి లేమి నన్నియు లేనివారె.

౪౪ చెడుగు నీఁగుట.

౧ గర్వంబు కోపంబు కామంబు లేని
యుర్వీశుపేర్మి మేలొసఁగున దగును

౨ దురభిమానం బతితోషంబు లోభ
మరయ దోషములగు నవనీశ్వరునకు

3 కొఱ్ఱంత తప్పైన గుణవంతు లుర్వి
మఱ్ఱిచెట్టంతగా మది నెన్నువారు

౪ దోసఁగులే నృపులకుఁ దుదిఁ గూర్చుఁ గాన
దోసఁగుఁ గావఁగఁదగు దొర లిబ్బివోలె

౫ వచ్చెడు మున్నె కావని నృపు మేల్మి
చిచ్చు ముందటి వామిచెలువునఁ జెడును

౬ తనకీడు నీఁగి యితరుల దోసములఁ
గను ప్రభువునకు రాఁగల దోసఁగేది ?

౭ చేయంగఁ దగినవి చేయని లోభి
శ్రేయంబు నిలుకడ చెడి నశియించు

౮ పెనుపట్టు గలయట్టి పిసినితనంబు
ఘన దుర్గుణములలోఁ గడదాఁటు మెట్టు

౯ తను తాఁ బొగడికొంట తగదెన్నఁడేని
గొనకొనరాదెన్నఁ గొఱలేని పనుల

౧౦ పరు లెఱుంగక కోర్కి వడసిన నృపతి
నొరులు జయింప వీలుండ దాదారి.

౪౫ సత్సహవాస సంగ్రహము.

౧ తగవెఱింగిన గొప్ప తద్జ్ఞుల చెలిమి
వగయెఱింగి యరసి వలయుఁ గొనంగ

౨ కలకీడు తొలఁచి రాఁగల కీడు గావఁ
గలవారి చెలిమిని కైకొనఁదగును

3 ఘనులను మన్నించి కలువు గోల్తనము
కన నరుదగు వానఁ గడుగొప్ప యరిది

౪ తనకంటె ఘనులను తనవారిఁగాఁగఁ
గొనుట బలములందు గురుతమ బలము

౫ కన్నులు సచివులే కావునఁ బతికి
నెన్నకోఁదగు వారి యెద వివేచించి

౬ తగువారు తోడుగాఁ దనరిన నృపతి
పగఱ కష్టములచేఁ బాడౌట లేదు

౭ చెడుగుల ఖండించి చెప్పెడివారిఁ
బడసిన పతి నొంచు పగవారు గలరె?

౮ ఖండించి మతిసెప్పు ఘనులు లేనిపతి
యండలేమిం జెడు నరులు లేకున్న

౯ బండవలము లేక పడదు లాభంబు
అండలేని నృపతి కస్థై నిల్కడయు

౧౦ ఘనమైత్రి విడుట పెక్కండ్రతోఁ జలముఁ
గొనుకంటె బది మడుంగులు కీడు పతికి.

౪౬. క్షుద్రసంగ వర్ణనము.

౧ కడు క్షుద్రమైత్రికి ఘనత భీతిల్లుఁ
బడయుఁ జుట్టముగ నల్పత్వంబు దాని

౨ జలము చేరిన మట్టి చవి నొందినట్లు
తెలివి కూడికఁ బట్టి తేఱును మార్పు

౩ ఎట్టిది యెడఁద యట్టిది తెల్వి యగును
ఎట్టిది చెలిమి యట్టిది కీర్తి యగును

౪ తెలివి మనసునుండి తేఱిన కరణిఁ
దెలిసి కూడికనుండి తేఱుచునుండు

౫ ఎడ తేట పని తేట యొసలార రెండుఁ
నడరుఁ గూడిక తేట యలరిన యెడల

౬ మంచిసంతలరును మది తేటయైన
మంచి కానిది లేదు మైత్రి తేటైన

౭ మంచిమది యొసంగు మంచి సత్త్వమును
మంచి మైత్రి యొసంగు మంచి కీర్తులను

౮ మదిమేల్మి యొప్పిన మహాత్ముల కేని
కొదలేని చెలిమి చేకూర్చును బలిమి

౯ మంచి మదిని భావి మంచిది యగును
మంచిచెలిమి దాని మహిమకు బలిమి

౧౦ మంచిచెలిమి కంటె మఱి తోడు లేదు
కొంచెపుఁ జెలిమి కెక్కుడు గాసి లేదు.

౪౭ విమర్శించి చేయు విధము.

౧ కానిది యగునది కాఁగల ఫలము
మానుగాఁ జర్చించి మఱి చేయఁదగును

౨ తెలిసిన హితునితోఁ దెలియ యోచించి
తలపోసి చేయఁ బొందని దేది కలదు?

౩ మొదటికి మోసమై పొలుపఱు పనులఁ
దుది ఫలంబారసి తొడరరు బుధులు

౪ ఎగతాళి యగునని యెదజంకువారు
వగవక తేఱని పని పూనరెపుడు

౫ వగయారయక యెత్తుపనియన్న నద్ది
పగ ఉన్నచోటనే ప్రబలించు దారి

౬ చేయంగఁ దగనివి చేసినఁ జెడును
చేయంగఁదగినవి చేయమిఁ జెడును

౭ చేయంగఁదగు వివేచించి కార్యములు
చేయు పిదప వివేచించుట

౮ తెరువు నారసి ప్రయత్నింపని పనులు
నెఱవేఱ వెందఱు నిలిచి కాచినను

౯ పరుల గుణంబులఁ బాటింపకున్నఁ
బొరపునఁ జెడు మంచి పోకనౌ పనియు

౧౦ జగమొప్పదు పరువు సమయు పద్ధతుల
నెగతాళికాని తీరెంచి చేయఁదగు.

౪౮ శక్తి నెఱుఁగుట.

౧ తనశక్తి పరశక్తి తనకార్యశక్తి
తనతోడు శక్తిని తలఁచి చేయఁదగు

౨ తనశక్తి సాధ్యంబు తగ వివేచించి
మనసు నిలిపి సేయ మఱి కానిదెద్ది!

౩ తమశక్తి నెఱుఁగక తమకించి నడుమ
నమసినవారు భూస్థలిని పెక్కండ్రు

౪ తగువారిఁ గలియక తనశక్తిఁ గనక
పొగడుకొన్న ధరావిభుఁడు వేగ చెడును

౫ నెమిలి యీఁకల వహించిన బండియేని
అమితమానెడఁ దప్ప కక్షంబు విఱుఁగు

౬ చెట్టుకొట్టకొనకుఁ జేరి తా మఱియు
నెట్టన పోఁబూన నీఁగుఁ బ్రాణములు

౭ యోగ్యత పరిమితి యొందిన యీవి
భోగ్యమైనట్టి సొమ్మును కాచుత్రోవ

౮ ఆయంబు మితి తగ్గ వ్యయము పరిమితియు
న్యాయతి కాదేని యగు కీడు లేదు

౯ కొలఁది యెఱుంగక కొఱలెడు బ్రతుకు
కలిగిన యడివోలెఁ గాన్పించి చెడును

౧౦ తనయోగ్యతకు మించి ధనము వ్యయింప
ననయ్యు మబ్బును తుది కడుగంటఁ జెడును.

౪౯ కాలము నెఱుఁగుట

౧ పగట జయించు గూబను మీఱి కాకి
పగఱ గెల్వ నదను వలయు భూపతికి

౨ కాలంబుతో నొంటి క్రాలుట కలిమి
వ్రాలక కట్టెడు త్రాడుగా నొప్పు

౩ తగు సాధనములతోఁ దఱి వేచి పనుల
నొగిఁ జేయఁ గానివి యుండునె యెందు?

౪ స్థలము కాలమును విచారించి చేయ
నిలయెల్లఁ గోరిన నేలంగనగును

౫ ఇలయెల్ల నేలఁగా నెంచినవారు
కలఁత పడక యుంద్రు కాలంబు వేచి

౬ తఱివేచి బలియుండు తగ్గియుండుటలు
ఒఱయు డీకొను తగరొగ్గుటఁబోలు

౭ సుమతులు వెంటనే చూపరు కినుక
తమలో నడఁచియుంద్రు తఱి యబ్బుదనుక

౮ తఱివచ్చుదాఁక శాత్రవునకు లొంగఁ
దఱిరాఁగ శాత్రవు తల క్రిందిదగును

౯ ఒందఁదగిన తఱి యొనఁగూడినపుడె
చెందఁదగిన వానిఁ జేయంగ వలయు

౧౦ తఱిగాని తఱి నుండఁదగుఁ గొంగవోలె
దఱిరాఁగ సాధింపఁదగు దానిఁబోలె.

౫౦ స్థానము నెఱుంగుట

౧ తగుచోటు పూర్తిగాఁ దాఁ గాంచుమున్న
తగదు దండెత్తంగఁ దగదు క్రేడింప

౨ పగఱ నెదిరి గెల్చు పటిమ యుండినను
తగఁ గోటనుండి యుద్ధము సేఁత నయము

౩ స్థలము రక్షయొఱింగి శత్రువు నెదుర
బలహీనుఁడును గెల్చు బలయుతు నేని

౪ తన యిమ్మెఱిఁగి రాజు తగ నిల్చిపోరఁ
దనుఁగూర్చి పగ తెంచు తలఁపులు చెడును

౫ మొసలి యన్నిటి గెల్చు మొగి నీటనుండ
మొసలి నన్నియు గెల్చు మొగి నీరు వీడ

౬ పుడమి నడచు తేరు పోవదు కడలిఁ
గడలి నడచు నోడ కదలదు పుడమి

౭ అఱలేక యెంచి యిమ్మగు చోటఁ బోరఁ
బెఱ లేల ధైర్యమ్ము పెందోడు దక్క

౮ అనువైనచో నిల్వ నల్ప సైనికుఁడు
పెనుసేన గల తేని వీఁక నశించు

౯ కోటయు సేనయుఁ గొఱమైన తవర
చోట నతని గెల్చు చొప్పు దుష్కరము

౧౦ కడురూపు బల్లెముల్ గల మోము దంతి
యడుసునఁ బడ నక్క కలవియాఁ జంప.

౫౧ తేర్చి ఎన్నుకొనుట

౧ పాటి కలిమి ప్రేమ భయము లందొకని
పాటి వివేచించి వలయుఁ జేకొనఁగ

౨ కులము శౌచము నిందకుం గొంకు లజ్జ
గలవాని భూపతి కైకొనఁ దగును

౩ తెలియ నేరిచి కీడు త్రెంచినవారి
వలననే నొక వైపు వఱలక పోదు

౪ గొనమును చెడుగును గొని రెంట నేది
ఘనమగు నది నిసర్గం బనఁదగును

౫ గురుత లఘుత గనుఁగొన నొరగల్లు
పరఁగ నవ్వారల పనులె పో జగతి

౬ పరిశుద్ధులను తేర్చి పతి కొనఁదగును
పెరవారు పట్టేఁడుల్ వీఁగరు నడికి

౭ ప్రేమంబుచే నవివేకులఁ గొనిన
భూమీశునకు నన్ని పొరపులు గలుగు

౮ ఒరుని పరీక్షింప కొప్పి కొన్నతని
తరతరంబులుఁ గీడు తప్పక కుడుచు

౯ పరికింప కెవరిఁ జేపట్టంగఁ దగదు
పరికించి తేఱిన పని యీయఁదగును

౧౦ తేఱమిఁ గొంటయుఁ దేఱ శంకిలుట
తీఱని యిడుమలఁ దెచ్చు భూపతికి.

౫౨ తెలిసి పనిగొనుట

౧ మంచిని చెడుగును మఱి మఱి యరసి
మంచి గుణాఢ్యుని మన్నింపఁదగును
౨ పరవను పెంచి నిష్ఫలముల నీఁగు
పురుషుండె ఱేనికొల్వున నుండఁదగును
౩ తెలివి ప్రేమ నిరాశ తేఱుగడయును
కలవానినే ఱేఁడు కైకొనఁ దగును
౪ కొనముట్టఁ బరికించి కొనువార లందుఁ
బనులలో మార్పడువారు పల్వుండ్రు
౫ తెలిసి యోరిచి తీర్చు తీర్పరి కీక
చెలిమికానికి పనుల్ చెప్పుట తగదు
౬ పనియు నదను చేయువాని లక్షణము
గనుఁగొని నెఱవేర్పఁగాఁ దగుఁ బతికి
౭ దేనిచే నెవ్వఁడు దేని నెగ్గించు
దాని నాతని కీయఁదగు నెఱవేర్ప
౮ పనికిఁ దగినవానిఁ బరికించి పిదపఁ
బనుపఱుపందగు వాని నాపనికి
౯ పనిపట్లఁ గను గల్గు వాని సన్మైత్రి
జనపతి తప్పఁగాంచఁగ సిరి పాయు
౧౦ పనివాఁడు పని మాఱుపడఁ జేయఁడేని
జనము మార్పడదని చనునెంచఁ బతికిం.

౫౩ బంధుప్రేమ

౧ పేదయౌనెడను ప్రాఁవితము పీడకయు
ఆదరించుట గుణంబగు బంధువులకు

౨ ప్రేమ విడని చుట్టఱిక మబ్బునేని
ఏమాడ్కిఁ జెడని మేలెసఁగుఁ బెక్కులుగ

౩ చుట్టాలఁ బ్రేమతోఁ జూడని బ్రదుకు
గట్టు తెగిన తటాకము నిండు రీతి

౪ కలిమిగలాని కా కలిమి ఫలంబు
బలసి బందుగు లుండ వర్తించుట యగు

౫ ఇచ్చుట ప్రియవాక్కు లెలమితో నున్నఁ
బెచ్చుగా బందుగుల్ వేష్టించియుంద్రు

౬ ఈవరియై కిన్క నెడఁ గ్రుంచునతని
కైవడిఁ జుట్టాలఁ గలవాఁడు లేడు

౭ పిలిచి కాకి భుజించు విధి బంధువులను
కలిసి మెసవువాని కలిమి వర్ధిల్లు

౮ తరతమ మరసి భూధవుఁడు మన్నింప
జరగుదు రవ్విధి జనులు పెక్కండ్రు

౯ విడిన చుట్టంబులు పిదపఁ జేరునెడ
విడిన దోసములేని విధమదే తెలుపు

౧౦ వదలిన బంధువు పనివడి రాఁగఁ
గొద నెఱవేర్చి కైకొనఁదగు నరసి.

౫౪ మ ఱ వ మి

౧ అధిక కోపముకంటె నది చాల చెడుగు
అధిక మోదముచేత నైన మైమఱపు

౨ తిరిపంబు చంపును తెలివిఁ బూర్తిగను
మఱపు కీర్తిని చంపు మానక యట్లు

౩ మఱపొందువారికి మలయదు కీర్తి
నెఱి నిక్క మది యెట్టి నియతుల కేని

౪ అడలువానికి రక్షనగు ఫలంబేది?
ఎడ మఱచినవాని కెనయు మేలేది?

౫ మొదట మఱచి రక్ష పూననివాఁడు
పదపడి తపియించు వగనొంద నెఱిఁగి

౬ ఎడలేక యెవ్వరెయ్యెడనేని మఱపు
పడయమికంటె మేల్ భావింప లేదు

౭ మఱవని యెదతోడ మఱి వివేచించి
జరప నశక్య మెచ్చట నేది లేదు

౮ జరుపంగఁదగు నుతి సల్పున వరసి
మఱచిన నేదు జన్మములందు లేదు

౯ మఱచి చెడినవారి మఱి యెంచఁదగును
మఱవక యుండఁగా మది సంతసమున

౧౦ మదిఁ గోరినది మఱిమఱి వివేచించి
వదలక నడపఁ దాఁ బడయుట సుళువు.

౫౫. న్యాయపాలనము

౧ అరసి మోమోటలేకటు తటస్థుఁడుగ
జరపునదే యగు జగతి న్యాయంబు

౨ నడచు లోకంబు వానంబట్టి యలరి
నడచు జనము తేని న్యాయముంబట్టి

౩ వేదకర్మములకు విహిత ధర్మముల
కాదరువగు రాజు న్యాయపాలనము

౪ వదలక ధర్మంబు ప్రజఁ గాచు నృపతి
పదముల వదలక వర్తించు జగము

౫ న్యాయపాలన సేయు నధిపతి నాటఁ
బాయక కురియుట పండుట హెచ్చు

౬ జయము నిచ్చునది శస్త్రము గాదు పతికి
నయ మదియుఁ గ్రిమమ్ము నశియింపదేని

౭ కాపాడు నృపుఁడు లోకమునెల్ల, నతనిఁ
గాపాడుచుండు వక్రత లేని నీతి

౮ నరులకు మొగమిూక న్యాయంబు గనక
పరఁగు విభుఁడు చెడుఁ బలుచనయుంది

౯ చెడుగులఁ దోలఁగించి చిక్కు లూడ్చుటలు
వెడఁగుఁదనము గాదు విధియగుఁ బతికి

౧౦ ఖలులను చంపఁగాఁ గడఁగుట పతికిఁ
గలుపు దీసి పయిరుఁ గాచుటఁబోలు.

౫౬ అన్యాయపాలనము

౧ కొలయె ముఖ్యంబుగాఁ గొనువానికంటె
అలయించుటయె పనియగు ఱేఁడు కీడు

౨ ఏలిక యాచించు టెన్నఁ గత్తిఁగొని
క్రాలు చోరుఁడు వేఁడు కైవడి నుండు

౩ నాఁడునాఁటికి ఱేఁడు నాడెల్ల నరసి
పాడి నిలుపఁడేని పఱి వోవు సరవి

౪ అరయక దుర్నీతి నరుగు రాజునకు
సిరియును ప్రకృతియుఁ జేవీడు వడిగ

౫ కడగండ్లఁ బడు ప్రజ కన్నీరుగాక
యొడయుని సిరిఁద్రెంప నొండున్న కత్తి?

౬ నిలుకడ ప్రభునకు నీతిపాలనమె
నిలువర మది లేక నెగడదు కీర్తి

౭ ఱేఁడు నిర్దయుఁడైన రెక్కోను చెడుగు
పాడు వఱపుచేతఁ బ్రజపాట్లఁబోలు

౮ ఖలుఁడగు భూపాలు కడనుండు ప్రజకుఁ
గలిమి యెక్కుడు కీడు గద లేమికంటె!

౯ పాడి దప్పిచరించు ప్రభుని దేశమున
నోడు నదన వాన నొసఁగ మొగుళ్లు

౧౦ ఏలిక యేలనియెడఁ బాఁడిపంట
వ్రీలును మఱతురు విప్రులు శ్రుతుల.

౫౭ భీతి కలిగింపమి

౧ అరసి మధ్యస్థుఁడై యవ్వాలఁ జెడుగు
జరుగనీక విధింపఁజను భూమిపతికి

౨ సిరి చిర మెడయక శిక్షింపఁగోరఁ
బరుసనచూపి చొప్పడఁదగుఁ బతికి

౩ బెట్టిదుఁ డగుచు దుర్విధిని పాలించు
కట్టిఁడి చెడును తక్కక శీఘ్రమునను

౪ ప్రభువు కఠినుఁడను పరుసని నుడులు
విభు నాయువు హరింపఁ వెస నాసిరిల్లు

౫ సులభ ప్రసన్నతల్ చూపని ఱేని
కలిమి వేఁదుఱు వట్టు గతి నశియించు

౬ పరుషవాక్కులు నెదపరుసు గలాని
సిరి నిలుకడ దప్పి చెడును వెన్వెంట

౭ భయద వాక్యంబులు పరుష దండనము
జయలక్ష్మిఁ దెగఱాచు సరియాకుఱాళ్లు

౮ మొదల సోమరియయి ముట్టవచ్చునెడ
గొదగొని కోపింపఁ గ్రుంగును కలిమి

౯ తన రక్షణము తొల్తఁ దలఁపని నృపతి
అని తఱి బెలుకుఱి యతి వేగ చెడును

౧౦ చెడుఱేఁడు మొఱకులఁ జేకూర్చికొనును
పుడమికి లేదొండు మోపంతకంటె

౫౮ కనికరము

౧ కనికర మనియెడి కడుగొప్ప తోడుగూఁ
గొనియుంటచే నిల్చు గొన్న దీజగము

౨ దయచేతనేకదా తనరు లోకంబు
దయలేని మనుగడ ధరణికి బరువు

౩ లయలేనిపాట ఫలంబున్న పాడ?
దయలేని కన్ను వ్యర్థము కాదె చూడ?

౪ కనికరమును పీలు గలయంతవఱకుఁ
గనని కన్నుంగవ గలిగియు ఫలమె?

౫ కనికర ముండుటే కనులకుఁ దొడవు
కన నది లేనివి గండ్లను పుండ్లు

౬ కన్నులుండియుఁ గనికరము లేనతఁడు
మన్నుపైని జెముడు మ్రాఁకును పోలు

౭ కనులుండి గ్రుడ్డి యక్కటిక లేనతఁడు
కనులుండి దయలేమి కలుగుట లేదు

౮ కర్మంబు చెడకుండఁ గరుణించు వలఁతి
కర్మలి సొంతమై యమరు నీ జగము

౯ పఱుచు చుండెడివారి పట్టున నేని
తఱుచు కరుణచూపు దారి యొప్పిదము

౧౦ కోరఁదగిన దయఁ గోరెడివారు
కోరి విసంబీయఁ గుడిచి కూడెదరు.

౫౯ వేగుల నుంచుట

౧ మెలఁకువ గల వేగు మేటి శాస్త్రంబు
తిలకింప ధరణి పతికి రెండు కనులు

౨ అందఱకు వలయు నన్నింటి సతము
పొందిక నెఱుఁగుట భూపు ధర్మంబు

3 వేగుచేఁ దెలిసి వివేచింపకున్న
సాగి జయము గొంట జరుగదు పతికి

౪ తనకొల్వు కాండ్ర మిత్రముల శత్రువుల
జనములఁ బరికించు చతురుఁడే వేగు

౫ అరమర గనని రూపడలమి యెపుడు
పొర వీడమియుఁ గల ప్రౌఢయే వేగు

౬ యతిగ వ్రతిగఁ జని యరసి కన్నయది
యితరు లేచిన వెలయింపఁడు వేగు

౭ మఱుఁగుల విననేర్చి మది విన్న వాన
నఱమఱల్ తేర్చికొన్నతఁడె పో వేగు

౮ వేగుచే మఱుఁగుల విని వేఱొకండు
వేగుచే వానిని విని గ్రహింపఁదగు

౯ ఒకని నొక్కరెఱుంగకుండఁగా ముగ్గు
రొక తీరయగు దాని నొగి తేర్పఁదగును

౧౦ పెఱవార లెఱుఁగఁగా బిరుదీయఁ దగదు
ఎఱిఁగినఁ దనమఱుఁ గెఱిఁగించుటె యగు.

౬౦ ఉత్సాహ సంపద

౧ కలవార లన నుత్సుకత కల రనుట
కలిగియు నది లేమిఁ గలవారు కారు

౨ కలుములఁ గడఁకయ౯ కలిమియే కలిమి
కలుములు తక్కు నిల్కడ లేక చెడును

౩ నిలకయా తేఁకువ నెగడిన వారు
కలిమి చెడినదని కడఁగి చింతిలరు

౪ చలనంబు లేని యుత్సాహంపుఁ గలిమి
కలవారికడఁ జేరుఁ గలిమి తనంత

౫ జలములోఁతు కొలంది జలజ బిసంబు
తలఁపులోఁతు కొలంది తనరును గరిమ

౬ తలఁ పెల్లఁ బెరిమగాఁ దలపోయఁ దగును
తలఁపు కూడక యున్నఁ దగ వీడఁదగదు

౭ కలఁగ దేనుఁగు తూపు గాఁడి నొంచినను
కలఁగఁడు తేఁకువ గలవాఁడు నొవ్వ

౮ ఉల్లమున నొకింత యుత్సాహగరిమ
చెల్లనివారు వాసిని గాంచలేరు

౯ కొండంత మెయి వాఁడి కొమ్ములు గలిగి
బెండువడును దంతి బెబ్బులిఁ గన్న

౧౦ ఉరు మనశ్శక్తియే యుత్సాహశక్తి
పౌరయని వాఁడద్ది భువి నరతరువు.

౬౧ ఆలస్యము లేమి

౧ కులమను నాఱని గొప్పదీపంబు
అలసతయను పొగ యడరంగ నాఱు

౨ తమ కుటుంబపు వృద్ధిఁ దగఁగోరువారు
సమయింపఁదగు నలసత నలసతగ

3 ప్రాలుమాలిక గొని బ్రదుకు నజ్ఞాని
క్రాలువంశము చెడుఁ గనుచుండఁ దానె

౪ అలసత గొని మంచి యలవాట్లు విడువఁ
గొలము తఱిగి దోసంగులు పెనుపారు

౫ అలసత తామస మలనిద్ర మఱపు
నిలుగఁగోరెడు వార లెక్కుపడవలు

౬ చాలఁగా భూపాలు సాయ మబ్బినను
ప్రాలుమాలిన గొప్ప ఫలమబ్బు టరిది

౭ అలసత గొని మంచి యలవాట్లు విడుచు
ఖలులు పరులు దిట్టఁ గై కొంద్రు వింద్రు

౮ ప్రాలుమాలిక జనపతి నాశ్రయింప
నేలించుఁ బగవారియెడ లొంగఁజేసి

౯ కులము నేలుటయందు కొఱలెడి దోసఁగు
తలఁగును పతికి బద్ధకము పోఁద్రోల

౧౦ అల త్రివిక్రము నడ్గు లాడిన చెల్ల
గెలువఁగలఁడు బద్ధగింపని ఱేఁడు.

౬౨ మనుజయత్నము

౧ కానిది యని కొంత కై కొనఁదగదు
పూనిక వలసిన పోఁడిమి నొసఁగు

౨ పని ముగింపక వీడఁ బ్రకృతియు వీడు
పనిముగియు దనుక వదలంగఁ దగదు

3 ఎచట దిట్ట కడంక యిరవొందియుండు
నచటనే యుపకార మను గుణముండు

౪ కడఁక యొప్పని యుపకారగుణంబు
జడుపరి కై దువు చందాన వితయె

౫ సోము గోరక కార్యశూరుఁడౌ వాఁడు
ప్రేముడి చుట్టాల పెన్నూఁతకోల

౬ పూనిక కలిమిని పొలుపారఁ జేయుఁ
బూనిక లేమి తాఁ బూన్చు నెద్దడిని

౭ యత్నహీనుని కడ నడరు మూదేవి
యత్నవంతుని గొల్చి యలరు శ్రీ దేవి

౮ తప్పుగాదది విధి తప్పఁజూచినను
తప్పగు నెఱిఁగి యత్నము సేయకుంట

౯ ఇడకున్న విధి తన యిష్టఫలంబు
నొడలి శ్రమకుఁ గూలి యొసఁగు యత్నంబు

౧౦ అడలక యెడపక యత్నించువారు
తడయక దుర్విధిం దఱుమఁగలారు.

౬౩ కష్టము నోర్చుట

౧ ముద మొందఁదగుఁ గష్టములు రాఁగ వాని
నెదిరి దాఁటఁగ నగు నెంతో ముదమ్ము

౨ కడగండ్లు వెల్లువ కరణిని వచ్చుఁ
గడచు నంచుఁ దలంపఁ గడచును నవియు

౩ ఇడుమల కడలని యెడఁద గలారు
ఇడుమల కిడుమల నెసఁగింపఁగలరు

౪ ఎడరు గలుగ బండి యెద్దట్లు కడవ
నిడుమలే మిక్కిలి యిడుమల నొందు

౫ ఎడయక విఘ్నంబు లెనయ యత్నంబు
నెడపఁడేని యిడుమ లిడుమలఁ గుడుచు

౬ పడసితిమని లోభపడనట్టి వారు
చెడితి మనుచు వగ చెందఁగాఁబోరు

౭ ఒడలు పెక్కిడుమల కునికి యంచెఱిఁగి
యిడుమల నిడుమలం చెన్నరు ఘనులు

౮ ముదముగోరక దుఃఖములు నైజము లని
మదిఁదలంచిన నిడుమల నొందఁడతఁడు

౯ సంతసంబున సంతసము నొందనతఁడు
చింతలోఁ జింతను చెందఁ డెన్నండు

౧౦ ఇడుమలె యించునం చెంచిన యతఁడు
పడయు నున్నతి తన పగవారుఁ బొగడ.

రాజ్యాంగపద్ధతి

౬౮ మంత్రిత్వము

౧ వగ సాధనము వేళ పని నెఱవేర్పు
తెగ లెఱింగిన వాఁడె తేఱిన మంత్రి

౨ దిటవు విజ్ఞానంబు తెలుఁకువ కార్య
పటుత ప్రకృతిరక్ష వలయు మంత్రితకు

3 భేదంబు సంధియు విడిచినవారి
నాదరించుచుఁ జేర్చునట్టిఁడు మంత్రి

౪ అరయుట తేర్చి కార్యముచేత యొక్క
తెరువునఁ బల్కుట తెలియును మంత్రి

౫ తగవెఱింగి వచించు తద్జ్ఞత దిటవు
నెగడినవాఁడె యానికతోడు పతికి

౬ తెలివిచే శ్రుతులచేఁ దేఱు కౌశలము
గలవారికి నసాధ్య కార్యముల్ గలవె?

౭ కార్యపద్ధతి తాను కాంచినయేని
యార్యపద్ధతి నరయందగుఁ జేయ

౮ తెలియక తెలిపినఁ దెలియని పతికిఁ
దెలుపుట విధి మేలు తెలియ మంత్రులకు

౯ చెడుగెంచు మంత్రిని చేకొనుకంటెఁ
బడయుట మేలు డెబ్బదికోట్ల పగఱ

౧౦ పనియందు స్థిరమతి పడయనివారు
అనుకూల మెంచియు నందరు ఫలము.

౬౫. పలుకు నేర్పు

౧ నాలుక మంచియన్నయము మేళ్లందు
మేలు గాదది మేర మీఱిన పైఁది

౨ కలిమియు లేమియుఁ గలుగు వాక్కుననె
పలుకుల ననుకూలపడఁ గావఁదగును

౩ విను వారు కూడఁగా వినని వారలును
వినఁగోరు నదియ పో విశ్రుతవాక్కు

౪ అరసి యింగితము మాటాడఁగఁ దగును
పెరలేవు ధర్మార్థ విధు లంతకంటె

౫ పలుకంగఁదగుఁ దన పలుకులఁ బరుల
పలుకు గెలువలేని పద్ధతి నరసి

౬ కొసరంగఁ బలికి యొక్కొని పల్కులందు
రస మెఱుఁగుట మహాప్రాజ్ఞుల నియతి

౭ పలుకు పొందికఁ గొంకు పడయని వాగ్మిఁ
బలుకుల గెలువంగఁ బరులకు నరిది

౮ పలుకుల నింపుగాఁ బనుపడఁ గూర్చు
వలఁతుల నిచ్ఛించి పనివిను జగము

౯ కొలఁది యానముల వాక్కుల నయమారఁ
బలుక నేరనివారె వదరుచుందురు

౧౦ ఎత్తి తెలియఁ జెప్ప నెఱుఁగని చదువు
గుత్తి నలరి తావి గొనని పూవడువు.

౬౬. కార్యశుద్ధి

౧ కలిమి నొసంగును కలతోడు మేల్మి
తలఁపులెల్ల నొసంగుఁ దగు పని మేల్మి

౨ పేరును మేలును వెలయింప లేని
కారియంబు సతంబు కడఁద్రోవఁ దగును

౩ పేరిమితోడ జీవింతమన్న వారు
కీరితి చెడు పనుల్ కెడపంగఁ దగును

౪ స్థిరమతి గలవారు సిలుగులు కలఁప
వెఱచి యొనర్పరు వేఱేఁడి పనుల

౫ చేయకు బెడిదముల్ చేసిన నొకటఁ
జేయకు మరల నా చేతకు వగచి

౬ తల్లియాఁకలిఁ జూచి తలరు వాఁడైన
నొల్లమి తగుఁ బ్రాజ్ఞులొప్పని పనులు

౭ సడిమోచి కూర్చిన సంపదకంటె
కడు లెస్స లేమిడి ఘనులకుఁ గొంట

౮ తెరలక నింద్యముల్ తెగిచేయ నవియు
నెఱవేఱినను పీడనే యిచ్చుఁ దుదిని

౯ వగవఁ గొన్నయవెల్ల వగవఁగాఁ దొలఁగుఁ
దగు మేలె యొసఁగు సద్ధనము పోయినను

౧౦ చెడుగులతోఁ గల్మి చేర్చి ప్రోచుటలు
ఎడ పచ్చికుండలో నెసరు కాఁచుటలు.

౬౭ కార్యదృఢత

౧ పని దిటవన నెద పదిలంబ యగును
కనఁగొన నితరముల్ కావు దార్ఢ్యములు

౨ చెడుగులు చేయమి చెడు పట్టులందు
నడలమి రెండు ధీరాళి మతంబు

౩ అగుదాఁకఁ బని రహస్యముగ నుంచఁదగు
బుగులు పుచ్చినఁ గష్టములు వచ్చుఁ గాన

౪ పలుకు లెల్లరకును బహు సులభంబ
పలికిన తీరునఁ బనిసేయు టరిది

౫ ధీరుని పెను పని దిటవు భూరమణుఁ
జేరి లోకవినుతిఁ జెందు మిక్కిలిగ

౬ తలఁచి నారలు దిట్టతన మొందిరేని
తలఁచిన యవి కొంద్రు తలఁచిన యటులె

౭ తేరు చక్రపుఁజీల తీరొందువారిఁ
గేరఁదగదు రూపు కీడ్పడియున్న

౮ కలఁగక దిటవూను కర్జంబుపట్ల
తలఁకక తూఁగక తాఁజేయఁదగును

౯ హెచ్చగు కష్టంబు లేపార నోర్చి
చొచ్చి చేయఁగఁదగు సుఖమిచ్చు పనులు

౧౦ ఎట్టి దిట్ట మొనరనేమి? కార్యంపు
దిట్ట లేమిని సమ్మతింపదు జగము.

౬౮ కార్య పద్ధతి

౧ నిర్ణయింపఁగఁదగు నిడుమేర యరసి
నిర్ణీత మాలసించినఁ జెడు గగును

౨ తాళఁదగినవానఁ దాళంగఁ దగును
తాళఁదగనివానఁ దాళంగఁ దగదు

౩ చెల్లుచోటులఁ బనిచేయంగఁ దగును
చెల్లనిచో వివేచించి చేయఁదగు

౪ పగనిల్వ పనినిల్వ పరికించి చూడ
సెగలేని శేషంబు చెన్నునఁ జెఱుచు

౫ ధన కాల కార్య సాధన సదనంబు
లను నైదు తమమఱి నరసి చేయఁదగు

౬ ముగియిక యడ్డంకి ముగియించి పొందఁ
దగుఫల మారసి తలకొనఁ దగును

౭ పనియును పనిచేయు పద్ధతి యెఱుఁగు
పనివాని సమ్మతి పడయుట లెస్స

౮ ఒక మదేభముచే మఱొండు గొన్నటులు
ఒక పనిచే నట్టి వోడఁగూర్పఁ దగును

౯ పొత్తుకాండ్రకు మేలు పూన్పు కంటె మును
పొత్తెడసిన వారి పొందికోల్ తగును

౧౦ తనవార లడలఁగాఁ దలరి పిన్నతఁడు
ఘనుల వలన సంధి కావింపఁ దగును.

౬౯ దూత్యము

౧ చెలిమియు మంచి వంశికత రాడ్వరులు
వలచు గుణము కలవాఁడెపో దూత

౨ తెలివి ప్రేమ తెలిసి తెలిపెడు శక్తి
కలయువి దూతకుఁ గడు ముఖ్యములుగ

౩ విజ్ఞులకడఁ దాను విజ్ఞుఁడో ఫలము
ప్రజ్ఞచేఁ బనిగెల్చు పలుకు పలుకుటె

౪ తెలివియు రూపంబు తేఱిన చదువు
కలిసిన వాఁడెపో కాఁదగు దూత

౫ కీడు దొలఁచి యుటంకించి కార్యంబు
నాడి యలర్చి మేలమరించు దూత

౬ కఱచి చెల్లఁగఁ బల్కి కనో్నటలేక
తఱి కనువు నెఱుంగఁ దగువాఁడె దూత

౭ తగవును స్థానంబు తఱి తగనెఱిఁగి
వగచి పలుకువాఁడె వలఁతియా దూత

౮ తేటయుఁ దోడ్పాటు తీర్పును గలుగు
మాటనేరుపు దూత మంచి లక్షణము

౯ నుడివిన నుడువుల నుడివి న్యూనతలఁ
దడఁబడి చెప్పని దంటయే దూత

౧౦ చావుఁగూర్చున దేని జడియక పలికి
భూవిభునకు మేలు పొందించు దూత.

౭౦ రాజాశ్రయము

౧ వెగటొందు చవలు సేవించెడివారు
సెగఁ గాఁచుకొన నగ్గిఁ జేరినట్లుండ్రు

౨ ఏలిక వలచిన దిచ్ఛింపకున్న
ఏలికచే నబ్బు హెచ్చైన కలిమి

3 ఎఱిఁగి మున్నె దోసంగు లెడలింపఁదగును
ఎఱిఁగిన విభుఁదేర్ప నెవ్వరి తరము?

౪ చెవిఁజేరి పలుకుట చేరి నవ్వుటలు
నవియింపఁ దగు విభు నఱుత నెవ్వరికి

౫ మఱుఁగులు వినకయు మఱి యడుగకయు
నెఱిఁగింప నెఱుఁగుట యెవరికేఁ దగును

౬ వేళ సన్న యెఱింగి విసుగు కాకుండ
నాలింప వలచునట్లవి తెల్పఁదగును

౭ విన నిష్టపడునవి వినిపింపఁదగును
వినిన నిష్ఫలములు వినిపింపఁదగవు

౮ పిన్నని వరుసని విభు దూఱఁదగదు
ఉన్న మేటి పదవి కొదిఁగి యుండఁదగు

౯ అధిపు గౌరవ మబ్బెనని ధీరవరులు
విధి దప్పు పనులు గావింప రెన్నఁడును

౧౦ ప్రాఁత చనవుచేతఁ బథము తొలంగి
రోఁత లొనర్చు మూర్ఖుఁడు నాశ మొందు.

౭౧ ఇంగిత జ్ఞానము

౧ పలుక కున్నను సన్నఁ బనిఁ గనువాఁడు
జలధి పరీత భూజనులకుఁ దొడవు

౨ ఎదలోనియది సంశయింపక యరయు
విదురు నెన్నఁగఁదగు విబుధ తుల్యునిగ

౩ పని నన్న చేఁగను ప్రాజ్ఞుని ఱేఁడు
కొనఁదగు నంగ మొకొం డిచ్చియైన

౪ తలఁపు చెప్పక కను తద్జ్ఞులు తక్క
గల యంగములు గల్గు ఘనులలో మేలు

౫ సన్నల నెఱిఁగెడి జాడ లేదేని
కన్ను లొడలియందు గల ఫలమేమి?

౬ అవల నున్నది చూపు నద్దంబు లీలఁ
దవిలి చూపును మోము తలఁపునఁ గలది

౭ ముదమును విసుగును మున్నడి తెలుపు
వదన నిభం బొండు వసుధను కలదె?

౮ తలఁపు నెఱింగి కృత్యము తీర్చు వారు
కలిగిన వారి మొగముఁ గన్నఁజాలు

౯ కనుచూపు మార్పాటు గనువారలున్నఁ
గనులె తెల్పు నొరుల కంటు నొంటులను

౧౦ కొలువ దొరల పనుల్ కొలత కట్టెలగు
నిల సూక్ష్మమతులు వహించిన కనులు.

౭౨ సభ నెఱుంగుట

౧ పలుకు లుటంకించి పలుకు పావనులు
పలుకంగఁదగు సభాపద్ధతి నరసి

౨ పలుకు పద్ధతిగన్న ప్రాజ్ఞులు నదను
తెలిసి దోసఁగులేక తేర్చి పల్కఁదగు

౩ పలుకఁ బూనిన సభాపద్ధతి గనక
పలుకు నేర్పునురాదు ఫలమును లేదు

౪ ప్రౌఢులందున మేటిప్రౌఢులేఁ గండు
మూఢులందున మేటి మూఢులేఁ గండు

౫ ఘనుల సభను ముందు కడఁగి మాటాడ
కణఁగి యుండుట లెస్స యన్ని లెస్సలను

౬ ఘనుల సభను పల్కఁగడఁగి తొట్రిలుట
పెనుదారినుండి తాఁ బెడదారిఁ బడుట

౭ కౌతుకులేక సభలఁ గూడి పలికెడి
చతురుల సభఁ దన చదువు రాజిల్లు

౮ తెలియు నేరుపుగల తెలివరు లెదుటఁ
బలుకుట వర్ధిల్లు పాదు నీరిడుట

౯ విదురులలోఁ జెల్ల వివరించువారు
కదియరాదు ఖలుల కడ మఱచియును

౧౦ ఘనులు లేని సభను కడఁగి పల్కుటలు
చినికి నల్లగు సుధ చెదర ముంగిటను.

౭౩ సభకు వెఱవమి

౧ వగ యెఱింగి వలయు వానిఁ బల్కుదురు
తెగ యెఱింగి పలుకు ధీరులు సభల

౨ చదురుల సభఁ దమ చదువు చెల్లంగఁ
జదువు వారధికులు చదువరు లందు

౩ పలువురు పగఱ గెల్వఁగఁ జచ్చువారు
కొలఁది మందియె సభఁ గొంకని వారు

౪ నేర్చినవారలు నెఱి యొప్పఁ బలికి
నేర్చిన దెక్కుడు నేర్చిన కడల

౫ తగు రీతిసభల నుత్తర మిచ్చు కొఱకుఁ
దగు శబ్ద శాస్త్రంబు తర్కంబు చదువ

౬ శస్త్రంబు లేలొకో శౌర్యహీనునకు?
శాస్త్రంబు లేలొకో జంకు వానికిని?

౭ పలుక సభను జంకువాని శాస్త్రంబు
కలనఁ బిఱికి చేతి కైదువుఁ బోలు

౮ పండిత సభ మేలు పలుక లేకున్న
దండిగా నేర్చు శాస్త్రము నిష్ఫలమ్ము

౯ నేరని వారికంటెను బేడు నేర్చి
పేరొందు ఘనసభ వెఱచెడు వారు

౧౦ బ్రదికి యుండినను జీవచ్ఛవ మండ్రు
చదువు చెల్లఁగఁ బల్క జంకినఁ జదుర.

కోశ పద్ధతి.

౭౪ దేశము

౧ కొఱలేని కర్షకుల్ గురు ధనపతులు
నెఱి గల్గువార లుండిన యదె నాడు

౨ కడు కల్మిచే జనుల్ కాంక్షింపఁ దగుచుఁ
జెడని పంటలఁ దనర్చినయదె నాడు

3 పలు కష్ట నష్టముల్ పైఁబడ నోర్చి
తలయెత్తి యరి యీయఁ దగినదే నాడు

౪ పెనుగొద చెడుపగ వీడని నొవ్వి
యెనయక యుండునదే యగు నాడు

౫ పలుకూటములు లోని పగయునుం జేని
కొల కుట్రలేక నెక్కొనునదే నాడు

౬ చెడుగెఱుంగక తప్పి చెడినను పంట
లుడుగని యదె మేల్మి యొప్పిననాడు

౭ ఫలదాద్రి మలనీరు బలమైన కోట
వెలినీరు లోనీరు విషయాంగకములు

౮ ధనమును నీరోగతయుఁ బంట సుఖము
పెనుకాపు నాటి కొప్పిన మండనములు

౯ అలయ సొలయఁ గల్గునది నాడుకాదు
అలపు సొలపు లేక యగునదే నాడు

౧౦ మన్నీఁడు ప్రజ లొంటి మలయని దేశ
మెన్ని గుణములున్న నెనయు నిష్ఫలము.

౭౫ కోట.

౧ బలియురకును భీతి బ్రదుకు వారలకు
నిలుకయా కలిమిగా నెగడును కోట

౨ అగడితయును బయ లద్రియు నీడ
యగు వనమును కల యదియుపో కోట

౩ ఔన్నత్యము వెడల్పు నరిదియు దార్ఢ్య
మన్నాల్గు గలగోడ యగునది కోట

౪ సన్న కావలిచే విశాలమై యరుల
పన్నుగడ నడంచు పాటిదే కోట

౫ దుస్సాధమగుచు వస్తువు లన్ని గలిగి
లెస్సగా నిలువఁ బొల్చినయదె కోట

౬ అన్ని వస్తువులుండి యదనున కొదవు
కన్నాకు వీరులఁ గలయదే కోట

౭ ముట్టి వంచించియుఁ బోరి బ్రీల్చియును
పట్టంగ రానిదే బలమైన కోట

౮ ముట్టడించినవారి ముట్టి పట్టుగను
పట్టనీయక గెల్వ బలమిచ్చుఁ గోట

౯ మొనమొగమున నరుల్ మొగిసి నశింపఁ
బని మొగమున బీరపఱచు మేల్ కోట

౧౦ ఎట్టి మేలిమి కలదేని కర్జమున
దిట్టలేమిని లేనిదియ యగుఁ గోట.

౭౬ విత్తార్జన విధము

౧ వ్యర్థునినేని సమర్థుఁగాఁజేయు
నర్థమ్ముకంటె వేఱవనిని గలదె ?

౨ కలవారి నెల్లరు గౌరవించెదరు
కలిమి లేకున్న నగౌరవించెదరు

౩ ధనమను మేల్దివ్వె తలఁచిన యెడకుఁ
జని పగయను నిరుల్ సమయంగఁ జేయు

౪ పగఁదేఱి చెడుగాఱి వచ్చిన ధనము
తగవును గూర్చు నిత్యసుఖమ్ముఁగూర్చు

౫ కరుణతోఁ బ్రియముతోఁ గాని ధనమ్ము
నరసి త్రిశుద్ధిగా నార్జింపఁదగదు

౬ జయశుల్కధనము లస్వామిక ధనము
నయమార నృపుని ధనంబయౌ నండ్రు

౭ నెనరుచేఁ బొడమిన నెఱజాలి బిడ్డ
ధనమను సౌభాగ్య ధాత్రిచేఁ బెరుఁగు

౮ కలిమి చేతఁగలాఁడు కార్యంబు చేత
మలయెక్కి యేన్గుల మాఱాట గనుట

౯ ధనము చేర్పఁడు శత్రుతతి కృత్యములను
తునుమఁ దత్సమ శితద్రుణ మొండు లేదు

౧౦ ధనము సత్పద్ధతి దండిగఁ గూర్పఁ
దనరారు సుళువుగా ధర్మంబు ప్రేమ.

౭౭ సేనామహిమము

౧ వెతకు భీతిల్లక విజయమే పొందు
చతురంగసేన మేల్సంపద పతికి

౨ తఱిఁగిన యెడ తేఁడు తలరిన యెడను
వెఱవమి యరిది తొల్వేల్పుకుఁగాక

౩ ఏమగుఁ గడలి యెల్గెలుక లార్చినను?
పాము బుస్సనినంతఁ బొఱవే యెడలి?

౪ సడలక లొంగక సరబడి వచ్చు
కడిమి గల్గినదె నిక్కంబగు సేన

౫ జముఁడెత్తివచ్చిన జంకక నిలిచి
సమరంబు తెగి సేయఁ జనునది సేన

౬ కడిమి మానము వీరగతి వర్తిలుటయు
నెడతేటయును సేన కేడుగడ యగు

౭ పైనెత్తిరా నోర్చు పగిదితో శత్రు
సేన నెదిర్చి నిల్చినయదె సేన

౮ కడిమియు దృఢత లేకయు మొగ్గరంపు
వడువుననే మేల్మి వడయును సేన

౯ తఱుఁగు దారిద్ర్యంబు తఱుఁగని విసుగు
పొరయ దేనియు మొన పోరిలో గెలుచు

౧౦ నెఱ మగల్ పలువురు నెఱసి యుండినను
నెఱి నాయకుఁడు లేక నిలువదు సేన.

౭౨ శౌర్యపటిమ

౧ ఎదిరించి తుదిఁబల్కు రీల్గిరి ప్రభువు
నెదిరింపకుఁడు బ్రదుకింపగునేని

౨ కానఁ గుండెటిఁ గొట్టు కైదువుకంటె
నేనుఁగుపైఁ జెడు నిషువూన మేలు

౩ ఎదిరింప నెదిరించుటే పౌరుషంబు
ఎదిరి క్రుంగిన దయయే దాని వాఁడి

౪ మదకరి వైచి చే మలయు కైదువున
నెద గాఁడినది గని యెలరు శూరుండు

౫ కనలి చూచిన కన్ను కైదువు వైవ
మినికెనేనియు నోటమియె మేటి కదియు

౬ కడచిన నాళుల గణియించి గాయ
పడని నాళుల లెక్కపఱుపఁడు జోదు

౭ ఘనకీర్తి కసువుల గణియింపకుండు
ఘనునకే భూషయౌ గండపెండెరము

౮ దురమున నసుభీతి దొరయనివారు
ధరణిపుఁ డలిగినంతన మాఱుపడరు

౯ చేసిన శపథంబు చెడకుండఁ బోరి
గాసిలి చావఁ దెగడు వార లెవరు?

౧౦ ఏలిక కంటి నీ రెసఁగించు చావు
చాలినఁ దిరిసియు సాధింపఁ దగును.

మైత్రి పద్ధతి.

౭౯ స్నేహము

౧ గడియింపఁ గలదె సంగాతంబుకంటె?
అడరు రక్షక మెద్ది యద్దానికంటె?
౨ విజ్ఞసంగతి బాలవిధుపోలెఁ బెరుఁగు
అజ్ఞుల చెలిమి మున్నడరి వెన్ దఱుఁగు
౩ చదువఁగాఁ జదువఁగా జ్ఞానంబు పోల్కి
నొదవ నొదవ మేల్మి యొప్పు సన్మైత్రి
౪ నగుట కొఱకుఁగాదు నంటు; కీడైనఁ
దెగి మందలించి తన్ దివుచుట కొఱకె
౫ కలియుట యలవాటు కావు హేతువులు
చెలిమికి ముఖ్యంబు చిత్తవృత్తి యగు
౬ అది చెల్మి కాదు మోమలరించు చెల్మి
అదియ చెలిమి మనం బలరించు బల్మి
౭ తగనిత్రోవల మాన్చి తగు త్రోవ నడపి
తగమి రాఁ దాఁగొను తగవెపో చెలిమి
౮ ఉడుపు జాఱిన వారి కొదవు చేవోలె
నిడుముల నపుడె మాయించును చెలిమి
౯ చెల్లునంత వఱకుఁ జెల్లించు దిటవె
మొల్లంపు నిలుకడ ముఖ్యమైత్రికిని
౧౦ ఇతఁ డిట్టివాఁడు నేనిట్టేఁడ ననుట
హితమైత్రి కేనియు నిడు నొక మనటు.

౭౦ స్నేహ విచారణము

౧ పెరిమఁ జెలిమిచేసి విడరాదు గాన
నరయక చేయఁ గీడది వోలె లేదు

౨ అరసి యరసి చేయునట్టి సంగడము
పొరయించుఁ బదపడి పొలియు కష్టముల

౩ గొనము కొలము దొసంగును చుట్టరికము
పొసఁగుపడక కాంచి పొందనోఁ జెలిమి

౪ కులము మేలిమి నిందకుం జంకు గుణము
గలవాని కిచ్చియుఁ గలియంగఁదగును

౫ తగనివి దుఃఖింపఁ దగఁ జెప్పి త్రుంచి
తగవు నడపు మైత్రి తాఁ బొందఁదగును

౬ చెడుగువలన నొందు చెలఁగు లాభంబు
కొడిమె చెల్మి పొలంబుఁ గొలుచుకోల యగు

౭ ఒకనికిఁ బెనులాభ మొసఁగు నేదియన
వెకలులతో మైత్రి విడుచుట యండ్రు

౮ త్రుంగించు నవి మదిఁ గొనరాదు వగలఁ
గ్రుంగ వీడెడు చెల్మి కొనఁదగ దెవుడు

౯ చెడువేళఁ జేవీడు చెలిమిని నరుఁడు
మడియుచోఁ దలఁచిన మదిఁ గాల్చివైచు

౧౦ పడయున దలసియేఁ బావన మైత్రి
విడుచున దొకటిచ్చి వికటించు మైత్రి.

రాగ చనవు

౧ స్వాతంత్ర్యమును ద్రెంపఁజాలని చెలిమి
ఖ్యాతిగాఁ జనవను ఘనతను గాంచు

౨ సంగతి కంగంబు స్వాతంత్ర్య మద్ది
యంగీకరించుట యమలుల తగవు

౩ స్వాతంత్ర్యకృత్య మొప్పక యుండునేని
ప్రాఁత చెల్మికిఁ గల్గు ఫలమేది చెప్పుమ?

౪ మిత్రులు చెప్పక మీఱి చేసినను
మిత్ర ధర్మముఁ బట్టి మేకొంద్రు బుధులు

౫ పనులు కూడని వంటు పట్టునఁ జేయఁ
జనవో వెడఁగో యంచుఁ జను సమ్మతింప

౬ చెలిమి మేర యెఱుంగు చెలికాఁడు చనవు
వలన మిత్రుదోసంగు వలనఁ జేవిడఁడు

౭ చెలిమి ప్రాఁతవడిన చెలికాంద్రు చెడుగు
కలవి చేసిన వీడఁగాలేరు ఘనులు

౮ చెలికాంద్ర చెడుగులఁ జెవిఁ బెట్టకున్న
సిలుగు చేసిననాఁడె చెలఁగు మేలిమిగ

౯ చెడక ప్రాఁతవడిన చెలికాంద్ర చెలిమి
విడని వారిని చాలఁ బ్రేమించు జగము

౧౦ ప్రాఁత మైత్రికి వేఱుపడని సద్గుణులఁ
బ్రీతిఁ గొందురు శత్రు వీరులు నెదల.

౮౨ చెడు చెలిమి

౧ చెలిమి మిక్కిలి యొప్పుఁ జెనటుల చెలిమి
చెలఁగుట కంటెను క్షీణింప మేలు

౨ కలుగఁ జేరుచు లేమిఁ గడఁద్రోచు పలువ
చెలిమి చేసిననేమి? చేయక యేమి?

౩ చెలిమి లాభము మేర చింతించువారు
వెలయాండ్ర దొంగల విధము గలారు

౪ తగఁదోఁచి యనిఁద్రోచు తగని గుఱ్ఱంబు
వగ చెల్మిఁగొనుకంటెఁ బడయమి మేలు

౫ చేయు సాయము లేని చెన్నఁటి చెలిమి
చేయుటకంటెను చేయమి లెస్స

౬ అజ్ఞులమైత్రి యత్యధికమాకంటె
విజ్ఞులతోఁ బగ వేపాళ్లు మేలు

౭ ఎగతాళి తిండి యయ్యోడు చెల్మికంటెఁ
బగఱచేఁ బదికోట్ల పాళ్లు మేలబ్బ

౮ అవు పని కానీక యడఁగార్చు చెనఁటి
తవులు చెప్పక దోర్చు తగవెపో లెస్స

౯ పలుకు చేఁతలు వేఱుపడు వారి చెలిమి
కలనైనఁ గలిగినఁ గావించుఁ జెడుగు

౧౦ సదనాన స్నేహించి సభను నిందించు
పిదప చెల్మి తగదు వీసమంతేని.

౮౩ తగని చెలిమి

౧ మనసున లేక పై మలసిన చెలిమి
తను నలంచుట కది దాకలి యగును

౨ చెలిమిగలట్టుండి చేరని చెలిమి
చెలువల మదివోలెం జెలంగి భేదిల్లు

౩ మంచివి పలునేర్చి మనసుతోం జెలిమి
పెంచుట యదిలేదు వెడంగుల యెడల

౪ కనినష్టు మొగముతోం గలకల నవ్వి
మనసున రోయు వెంబర కంజం దగును

౫ మనసున నొంటని మనుజు లేదేని
వినిపింప మేకొంట వెరవు గాదండ్రు

౬ తగవరిపోలె హితము లాడం బూనం
బగఱ పల్కు లపుడె పరికింపం దెలియు

౭ చెడు వెంటకే యగుం జెలంగు విల్వంక
చెడుగునకే యగుం జెనటుల నయము

౮ అరుల కై మోడ్పులయం దశ్రులందు
నరయ దాంగియె యుండు నాయుధ మెందు

౯ పెల్లుగ స్నేహించి వెనుకం గ్రేడించు
కల్లరి నవ్వించి కడం ద్రోవం దగును

౧౦ పగవారు స్నేహించు పగిది యేర్పడిన
మొగముతోం జేసి లోం మొనసి వీడందగు.

దుఃఖ పద్ధతి.

౨౪ వెడఁగు

౧ వెడఁగన నేది వివేచించి చూడఁ
జెడుగులఁ గొని మేలు చిదియ వీడుటయె

౨ వెడఁగులలోపల వెడఁగేది యన్న
నెడఁద గొంతెమకోర్కు లిచ్చగించుటలు

౩ అరయిక సిగ్గు ప్రియంబును శ్రద్ధ
వెరవు లేకుండుట వీటేఁడి తీరు

౪ చదివి వివేచించి చదురాడి యట్లు
పొదలని జనుకంబె మూఢులు లేరు

౫ ఏడుజన్మంబుల నెద్దియు నారకము
ప్రోడయై యొక్క బామునఁ గూర్చు వెడఁగు

౬ పని రెయొండు పూనఁగా వగలేని వెడఁగు
పని చెఱచుటె కాదు బంధముల్ గొనును

౭ పెనుకల్మి గలిగిన వెంగలి కొకటఁ
దనవారు గొదగొనఁ దరియింత్రు పెరలు

౮ తనచేత నొకకాసు తనరిన వెడఁగు
కనఁగ నున్మత్తుండు కలుద్రావు కరణి

౯ విడునపు డగు నొక్క పీడయు లేదు
వెడఁగులతో మైత్రి వెడఁగుల కింపు

౧౦ వెడఁగు తాఁజొచ్చుట విజ్ఞుల సభను
కడుగని కాల్పడకను పెట్టు వలను.

రాగి అల్పజ్ఞత

౧ లేముల లేమి ధీలేమి తక్కినవి
లేమిని లోకంబు లేమిగాఁ గొనదు

౨ వెడఁగు మనసు వచ్చి పెరవాని కీవి
పడయు నాతని తపః ఫలమగు నిజము

౩ అరులును గలిగింప నరుదగు వెతలు
పొరయించు కొందురు మూర్ఖులు జగతి

౪ అజ్ఞానమన నేదియన మేము గొప్ప
సుజ్ఞానుల మటంచుఁ జొక్కెడు భ్రాంతి

౫ నేరక పైకొని నెగడిన, మున్ను
నేరిచినది గూడ నెఱయించు శంక

౬ తమ దొసంగుల నీఁగఁ దలఁపక యంగ
కముల సంగముఁ గప్పఁ గడఁగుట వెడఁగు

౭ అరిది విద్దియ జార్చు నంతియ కాదు
పొరయించుకొను మూర్ఖు పొలి వోని వెతల

౮ తెలిపినఁ జేయఁడు తెలిసియుఁ గొనఁడు
అలయెడ్డె మరణాంత మవనికి నొవ్వి

౯ కాననివాఁడు తాఁ గాన్పించుఁ గనఁడు
కానకుండిన వాఁడు కాంచుఁ గన్నంత

౧౦ కలదన్న దానిని కల్లయను వాని
నిలఁ బిశాచంబుగా నెంచును జనము.

౮౭ పగ

౧ అన్ని ప్రాణులతోడ నలరని గుణము
పన్ని యడరు నొవ్విఁ బగయండ్రు బుధులు

౨ వేఱిమిఁ దలపోసి వెగటు చేసినను
వైరంబుతోఁ గీడు పఱుపమి లెస్స

౩ పగయను చెడునొవ్వి పాసినవాని
కగును నిత్యమ్మయి యలరు పొగడ్త

౪ చెడుగులఁ జెడు గీను చెలఁగకున్న ని
పడయు సౌఖ్యముల లోపల మేటి సుఖము

౫ పగయన్న నొదిఁగిలి వర్తిలు మేటి
నెగచి గెలువఁ గోర నెవ్వరు గలరు?

౬ కడునింపు పగయందు కలవారి బ్రదిమి
నడరుఁ జావు బ్రతుకు లతి శీఘ్ర గతిని

౭ పగ నిచ్చగించు వెంబరలు జయంబు
మొగిఁ గూర్చు నయ ధనంబును గాంచ లేరు

౮ పగకు మాఱొడ్డమి పడయు నున్నతిని
ఎగచి పూనిన నబ్బు నిడుమలు మిగిలి

౯ తనకు నయము వచ్చుతఱిఁ బగఁ గనఁడు
అనయంబు వచ్చుచో నధికంబు గాంచు

౧౦ కంటుచేఁ గీడులు గలుగు నన్నియును
నంటుచే నగు మంచి నయము లన్నియును.

౮౭ ప గ మ హి మ

౧ వలదు దండము బలవంతునితోడ
వలసిన లొంగని బడుగుతోఁ దగును

౨ స్వహిత సామంతాది బలములు లేక
అహితుల నడఁచి జయంబెట్లు గొనుట ?

౩ తెగువయుఁ దెలివి పొందిక లేని లోభి
పగఱకు మిక్కిలి పాటి సులభుఁడు

౪ అతికోపియై మంత్ర మరయక యుండు
పతి యెప్పుడే నేరికేని లోకువయు

౫ నియత పథము జననింద కార్యంబు
నయ మెఱుఁగని వాఁడు నంటు మాఱ్తురకు

౬ ఎఱుఁగని కోపంబు నెదుఁగు కామంబు
పొరయువాని పగ నెప్పుడు నెంత్రు పగఱు

౭ తనపనికే విరుద్ధము సేయు పతికి
ధన మిచ్చియును విరోధముఁ గొనవచ్చు

౮ గుణహీనుఁడయి చెడుగులు పెక్కులున్నఁ
దనకుఁ దోడదికాదు దాయల తోడు

౯ భయము నజ్ఞానంబు పగఱ కున్నేని
జయలక్ష్మి తమకు సిచ్చలు చేరువగును

౧౦ అల్పుని పగచేత నడరు ధనమ్ము
అల్పమైనఁ గొనమి నడరదు యశము.

౭౭ పగస్వభావ మెఱుఁగుట

౧ పరిహాసమున కేని పగయను గుణము
పరికింపఁ దగమియే ప్రాజ్ఞుల మతము

౨ విలువృత్తి గల పగ వినికొనవచ్చుఁ
బలుకువృత్తి గలారి పగ కొనఁదగదు

౩ పలువురతోడను పగగొను నొంటి
తలఁప వేదుఱుకంటెఁ దగఁ గీడువాఁడు

౪ అదన వేరమిని స్నేహమ్ముగాఁ గొనుచుఁ
బొదలు తేని కడంగి భువనంబు నడచు

౫ అగుతోడు లేనితేఁ డదను నెఱింగి
పగ చీల నందొండు పడయంగఁ దగును

౬ తన కొక్క యిడుమ యాతఁడెఁ బరనృపులఁ
గొనియుఁ గొనక కూడి కూడమి తగును

౭ నొచ్చిన దొరులకు నోడువంగఁ దగదు
పొచ్చెంబు పగఱకు మును చూపఁ దగదు

౮ తగవార నేనయు ద్రవ్యంబుఁ బెంపఁ
బగఱ కఱకు త్రుళ్లు పాటడఁగాఱు

౯ ఎలవేళ ముండ్ల చెట్టెడలింపఁ దగును
చెలఁగు పిదపఁ దన చేతిని చెఱచు

౧౦ అరి పీకు తొల్త నే యడు గార్పకున్నఁ
దిరిగి యూర్చుటకును తెలఁకువ కాదు.

రా॥ లో॥ పగ

౧ నీడనీగము కీడు నించు నొవ్వితఱి
కీడు దాయ లొనర్త్రు కీడగువేళ

౨ అంజఁదగదు అంపమైన శత్రులకు
అంజఁదగును చుట్టలైన శత్రులకు

౩ ఎడపగ కంజిత న్నెదుకోకున్న
మడియించు నదనఁ గుమ్మరికైదు వట్లు

౪ పగలోనఁ గలిగిన బందుగుల్ గూడ
పగవార లగుదురు పలుపాట్లు గలుగు

౫ కలిసియుండియు నెదఁ గంటున్న యెడలఁ
బొలియించు పెనుకష్టములు గలిగించు

౬ కలిసియుండెడి యెదఁ గరకరి గలుగఁ
బొలియకుండు టరిది భువి నెన్నఁడేని

౭ పలుకులఁ గలిసి లోపగ యున్నవారు
గలియరు గిన్నెకుఁగల మూఁత వోలె

౮ చెఱచు లోపగ గల్గఁ జిట్టాకుఱాత
నఱుగు బంగార మట్లఱుగుచు లంబి

౯ ఆవ పప్పంతైన నాద మచ్చరము
భావింపఁ జెడుగు గొప్పదిగఁ బుట్టించు

౧౦ ఒడఁబాటు లేనట్టి యొకనితోఁ బ్రదుకు
గుడిసెలోఁ ద్రాఁచుతోఁ గూడియుండుటలు.

౯౦ పెద్దల నగౌరవింపమి

౧ పట్టు విడనివారి పనులాలి గొనమి
నెట్టన రక్షల నెఱి మేటి రక్ష

౨ పెద్దలఁ దా గౌరవింపనియెడలఁ
దద్దయు నబ్బు వెద్దవిలి పెన్వెతలు

౩ తలఁపు నెఱపుకొను తత బలాఢ్యులకు
సిలుగులు కూర్చుఁడు చెడఁ గోరునెడల

౪ చతురుల కచతురుల్ సలుపుట కీడు
పితృపతిఁ జేయెత్తి పిలుచుటఁబోలు

౫ నెఱ కడిమి గల మన్నీని యారసకు
గుఱి యగువా రెందుఁ గొఱలంగ లేరు

౬ నిప్పున దుమికియు నెగడఁగలారు
ముప్పు ఘనుల కెంచి పొదలంగ లేరు

౭ తగవు గల్గినఘనుల్ తద్దయుఁ గినియఁ
దెగు దొరతనమును తెఱఁగైన కలిమి

౮ కొండవంటి ఘనులు కోపింపఁ గూలు
నిండు సంపదగల నెఱ కుటుంబములు

౯ ఘనకార్యముల సిద్ధిగలవారు కినియఁ
దునిఁగి పడుమఁ జెడుఁ దూలి యింద్రుఁడును

౧౦ అధిక తపోమహిమాఢ్యులు కినియ
నధిక సహాయకులైన వర్ధిలరు.

౯౧ ఆఁడువాండ్రకు లోఁగుట

౧ మగువకు లొంగిన మహిమ చేకుఱదు
తగులరా నెఱిఁ గార్యదక్షు లెన్నఁడును

౨ అరయక యాలిప్రియముఁ గోరువాని
సిరి మగవారికే సిగ్గుఁ గల్గించు

౩ ఆలికి నణఁగు శౌర్యము ఘనులందు
చాలఁగా బిడియంబు సమకూర్చు నెపుడు

౪ తరుణి కడలి సుకృతము సేయలేని
పురుషుని పనినేర్పు పొగడంగఁ బడదు

౫ ఆలికి నడుఁకు వాఁ డన్ని వేళలను
మేలు సేయఁగ జంకు మేలువారలకు

౬ యువతీ శరీర బాహుల కంజువారు
దివిజాభులైనఁ గీర్తిని గాంచలేరు

౭ మడఁతి యాజ్ఞ నడచు మగఁటిమి కంటె
బిడియంపు స్త్రీత్వమే వేపాళ్లు గొప్ప

౮ ముదిత యాజ్ఞ నడచు పురుషుండు మిత్రు
కొద దీర్పలేఁడు మేల్గూర్పను లేఁడు

౯ నర్మసఖికి లొంగు నరుకడ లేవు
ధర్మంబు నర్థంబుఁ దదితరంబులును

౧౦ అరయ నెడఁద దిట వగువారియెడల
దొరయ దాలికి లొంగు దొడ్డ వెడంగు.

౯౨ వెలయాండ్రు

౧ చెలిమిచేఁ గోరక సిరిచేతఁ గోరు
వెలయాండ్ర ప్రియవాక్కు వెత గలిగించు

౨ గుణములు ఫలముకై కొనియాడునట్టి
గుణహీనల నెఱింగి కోరంగఁ దగదు

౩ వెలయాండ్రఁ దడవుట పెను చీఁకటింటఁ
దలిరించి పీనుఁగుఁ దడవుటఁ బోలు

౪ ధనమునే కోరు కాంతల యల్ప సుఖము
నెనరు ధనము గోరు నియతులు గొనరు

౫ ఎదమేల్మిగల జ్ఞాను లిల వెలయాండ్ర
కొద సుకంబుల కిచ్చగొన రెన్నఁడేని

౬ తమి రేఁచి కొఱసోము దవిలించు చెలుల
నమలకీర్తులు గొన రాలింగనంబు

౭ ఎదవేఱ యుండి పైకిచ్ఛించు చెలుల
ముదమునఁ గౌగిలింపుదు రల్ప మతులు

౮ కపటాత్మల మనంబుఁ గనని యజ్ఞులకుఁ
జపల మోహిని వెల జలజాక్షియండ్రు

౯ వారకాంతా మృదు బాహువుల్ లోఁతు
రౌరవ మగును ధారణి వెంబరలకు

౧౦ ఈరెదగల వెలయింతులు, పణము,
వారుణి, సిరి త్రోచువారి కిష్టములు.

౯౩ కలుద్రావము

౧ త్రాగు డాసించు వారలు శత్రు భయద
రోగంబు తేజంబు నొందఁగాలేరు

౨ త్రాగఁ దగదు కల్లు త్రాగఁ గోరినను
త్రాగుఁడు ఘనగణ్యతను గోరరేని

౩ తల్లికిఁ గూడ రోఁతను గూర్చుచుండు
కల్లు ఘనులయెడఁ గలిగించు నేది?

౪ కల్లను నింద్యమౌ కడు దోసఁగున్న
యెల్లరకును సిగ్గుటింతి వెన్నిచ్చు

౫ వెలయిచ్చి కలుద్రావి వివశత గొనుట
కలుగు చేఁతల పాటు గానమి నగును

౬ మృతుఁడు నిద్రితుఁ డించుమించు సమాన
గతు లట్లు విసమును కలుద్రావువారు

౭ త్రావి మైమఱచుచోఁ దనవా రెఱుంగ
వావిరి నవ్వుల పాలగు వాఁడు

౮ కలుద్రావి మఱవమ౯ కఱద వీడఁదగు
వెలలుచు నది యెద వీడని మఱుఁగు

౯ సొలపరికి గతంబు చొప్పు చూపుటలు
జల మధ్యగతు దివ్వెఁ జాఁచి చూపుటలు

౧౦ త్రాగని వేళలోఁ ద్రాగుఁబోతుఁ గని
త్రాగుట నగుకీడు తలఁపలేఁ డొక్కొ?

౯౪ జూదము

౧ జయశీలుఁడేని జూజముఁ గోరఁ దగదు
జయపణంబును బడిశము చేప వితము

౨ ఒకటి గెలిచి నూఱు లోడు జూదరులు
సుక మొంద నడచెడు చొప్పను గలదె?

౩ అడ్డసాళ్ల నుతించి యాడెడువాని
గడ్డుకలిమి వేఱుకడఁ జేరుఁ దొలఁగి

౪ బన్నమ్ము లిడి చిన్న పఱుచు నెత్తమ్ము
కన్న నెద్దడిఁ గూర్పఁగల దొండు లేదు

౫ సారెలు పలకయు సభయును విడని
వారలే యుండి లేవడు లైనవారు

౬ కడగంట్లఁ గంద్రు సుఖంబులఁ గనరు
పడి నెత్తపెద్దమ్ము పాలైనవారు

౭ పనుపడు గుణము సంపదయును చెడును
తనకాలమెల్ల జూదమ్మునఁ గడప

౮ ధనము నాశముచేసి దబ్బఱ నెఱపి
నెనరు మానిచి కుడ్పు నెవ్వలఁ బణము

౯. ధనము తేజము విద్య తగు తిండి యుడుపు
లను నైదు తనుచేర వాడ నెత్తమ్ము

౧౦ చెడు కొద్ది వలపు హెచ్చెడి జూదమందు
పడు కొద్ది జీవికి వలపు మేనివయి.

౯౫ మందు

౧ మొదలి కారణములౌ మూఁడు ప్రకృతులు
పొదలిన దగ్గినఁ బొడము రోగములు

౨ తిన్నది యఱుగుట తెలిసి భుజింప
నెన్నఁగా నొడలికి నేల యౌషధము ?

3 అఱిగిన పరిమితి నరసి తినునది
చిరకాలము మనెడి జీవి దారియది

౪ అఱిగిన దెఱిఁగి పేరాఁకలి గొనఁగ
నఱుగని వెఱిఁగి తానగు భుజియింప

౫ తగియుండు తిండి మితముగ భుజింప
నగు రోగదుఃఖంబు లరయంగ లేవు

౬ మితి మొఱంగిన పోము మితిమీఱునట్లు
మితిమీఱ నొవ్వియు మితిమీఱుచుండు

౭ కడుపుచిచ్చు కొలఁది గానక మీఱి
కుడువ రోగమ్ములుఁ గొలఁదికి మీఱు

౮ గదము నిదానంబు గాంచి తొలంగు
పదురు నెఱిఁగి చేయవలయుఁ జికిత్స

౯ గదగు కొలంది రోగము కొలందియును
అదను నెఱిఁగి చేయనగుఁ గ్రియ వెజ్జు

౧౦ గదగుఁడు వెజ్జాడిగము మందు నాల్గుఁ
గదిసిన పద్ధతి కడుమేల్ చికిత్స.

ప్రజాపద్ధతి.

౯౬ కులీనత

౧ అడకువ నానయు నార్జవ మవని
నడరుఁ గులీనుల కది సహజముగ

౨ నడవడి సత్యంబు నానయుఁ మూఁటి
నెడయ రుత్తమవంశ మెనసిన వారు

౩ తగు కులీనులకు సంతసము దానంబు
తెగడమి ప్రియవాక్కు తెరువు లీనాల్గు

౪ వెలయఁ గులీనులు వేకోట్ల ధనము
గలిగినఁ జెడుపనుల్ గావింపఁబోరు

౫ వరవ తగ్గిన ఘనవంశజుల్ క్రుంగి
యురుగుణంబుల నంతయును మాఱుపడరు

౬ విమలకులాచార విధి విచారకులు
భ్రమయించి కాని కార్యము లొనరుపరు

౭ ఒప్పుకులము వాని కొకదోసఁగున్న
గొప్పగా నెలమచ్చ కొమరునఁ దోఁచు

౮ కడు కులీనుని కడఁ గటువున్న వాని
పొడమికలో శంక పొందంగఁదగును

౯ మొలకలు తెలుపును పుడమి శీలంబు
పలుకులు తెలుపును వంశ శీలంబు

౧౦ వలయునెడ శుభంబు వలయు బిడెంబు
వలయునెడఁ గులంబు వలయు నయంబు.

౯౭ మానము.

౧ తఱుఁగని గరువంబు తనరినయేని
తఱుఁగగు చెడుపనుల్ తాఁజేయఁ దగదు

౨ ఖ్యాతితో మానంబు నాసించువారు
ప్రీతికై యొప్పని విధు లొనరుపరు

౩ అడఁకువ ధనము గలప్పుడు వలయు
నడఁగమి బిఱులేమియందును వలయు

౪ కులజులు తమ కులగురుతఁ గోల్పడిన
తలవీడు కురులట్లు తలఁపఁబడుదురు

౫ క్రుంగు కార్యము సేయ గురిగింజయంత
క్రుంగుదురు నిజంబు కొండ పోల్వారు

౬ తెగడువారల వెంటఁ దిరుగ యశంబు
నెగడదు దివి లేదు నిగుడు నింకెద్ది?

౭ చెడువారి వెన్నాడి జీవించుకంటెఁ
జెడెనంటమేల్ తొలి స్థితియందెయుండి

౮ కులము మానము గూడఁ గ్రుంగుచో నొడలి
నిలుపుకొనుట చావు నీఁగు మందగునె?

౯ జడ నీఁగ బ్రదుకని చమరంబు పోలె
విడఁదగుఁ బ్రాణంబు విడక మానంబు

౧౦ పొచ్చెంబు రాఁ బ్రాణములు వీడు ఘనుల
హెచ్చు కీర్తిని లోకు లెత్తి నుతింత్రు.

౯౮ గౌరవము

౧ హృదయోన్నతియె కీర్తి హేతు వొక్కనికి
సదిమాని జీవింత మనుట హైన్యంబు

౨ జనన స్వభావంబు సమ మెల్లరకును
పనులు వెవ్వేఱౌట ఫలములు వేఱు

౩ అల్పు లున్నతి నున్న నధికులు కారు
అల్పపదవి నున్న నధికులే ఘనులు

౪ తగు సతులంబోలెఁ దము గాచి కొనఁగఁ
దగు వార లై రేని తనరు గౌరవము

౫ గౌరవంబు గలారు కడిఁది కార్యముల
తీరులెఱిఁగి చేసి తీర్పంగలారు

౬ ఘనుల మన్నింతమఁట కడఁకతోఁ దలఁపు
మనసున లేదల్ప మతుల కెన్నఁడును

౭ గౌరవం బల్పు లొక్కట నొంద మదము
మీఱిన చేఁతలు మిక్కిలి గలుఁగు

౮ పొంకంబుతో నయముంబొందు గురుత
బింకంబుతోఁ దన్ను వినుతించు లఘుత

౯ ఘనత గర్వంబును గననిది యలఁతి
తన మహాంకృతి నుచ్చదశ నొందియుండు

౧౦ అవమతి మఱువుచ్చి యలరును గురుత
తెవడి దొసంగులే తెల్పును లఘుత.

౯౯ గుణ సమృద్ధి

౧ నిందుమతిని విధుల్ నెఱవేర్చు నెవఁడు
దండి గుణంబు లాతనికి నైజములు

౨ గుణము మేల్మియె వివేకుల మేల్మి తక్క
గణుతిఁ గొనవు రూప గరిమాదికములు

3 ప్రియము హ్రీసత్యోపకృతులు మోమోట
యయిదు మహిమ మోయునట్టి కంబములు

౪ ఒరుల హింసింపంగ నొల్లదు తపము
పరుల దోసఁగులెత్తి పలుకదు మహిమ

౫ అడఁగి సాధించుఁ గార్యజ్ఞుల నేర్పు
అడరు సాధన మదే యరుల నడంప

౬ ఘనత వన్నియ కొరగ ల్లసమాన
జనుల పట్టున నోటు సమ్మతించుటయె

౭ ఒప్పమి సేయ నొప్పొనరింపకున్న
గొప్పతనంబేమి గుణము నొందినది?

౮ గొనముల నెఱవు నెక్కొనునేని పేద
తన మపహాస్య పాత్రము గాదు తనకు

౯ అల గుణాబ్ధికి మేరలై నిల్చువారు
ప్రళయాబ్ధి పొంగినఁ బల్లట పడరు

౧౦ గుణ సమృద్ధి గలారు గుణములఁ గ్రుంగ
మునుఁగు భూమి బరువు మోవంగ లేక.

౧౦౦ న డ వ డి క లి మి.

౧ సులభుఁడై చూడంగ శోభిల్లు నరుఁడు
సులభంబు భువిలోన సుశ్లోకుఁడగుట

౨ అనుకంప సత్కులమందు పుట్టుకయు
నను రెండు సత్కీర్తినందు దారులగు

౩ ఒడలితో నొంటుట యొప్పదు తగిన
నడతతో నొంటుట నరులకు నయము

౪ నయఫలమందు జనము నడవడిని
జయవెట్టి ఘోషించు జగము సతమ్ము

౫ నగవునకేని నిందన తగదండ్రు
పగయేని గుణులతో ఫలమే యొసంగు

౬ గుణవంతు లుంటచేఁ గొమరారు జగము
మణఁగి మంటఁ గలిసి మాయు లేకున్న

౭ గుణహీను లాకురా కొమరైన తెలివి
నెనసి యుండియు మ్రాని కెనయైనవారు

౮ నెనరులేకరు లవినీతి చేసినను
తన గుణములనుండి తప్పుట కీడు

౯ కలిసి ముదంబందు కఱద లేదేని
బలియు నిరులు పట్ట పగలె విశ్వమున

౧౦ నడవడిలేని యా నరు పెను కలిమి
కడవ కీడునఁ జెడ్డ గల పాలఁబోలు.

౧౦౧ ఫలహీన సంపద.

౧ కడుఁగూర్చి ధనము భోగము నొందఁ డేని
మిడికిన నేమి? తా మృతినొంద నేమి?

౨ ధనముచే నెల్లఁ గాఁదగునని యాశ
పెనులోభి యగునేని వెకలియై పుట్టు

౩ గడనయే ముఖ్యంబుగా నెంచి కీర్తిఁ
దడవని జన్మంబు ధరణికి బరువు

౪ ఒకని కేనియు నుంత యొదవని లోభి
యకట! నిల్చున దేదియని యెంచునొక్కొ?

౫ తినక పెట్టకయుండు దేబెకు ధనము
పెను వేల కోట్లున్నఁ బేదయే యతఁడు

౬ దాన భోగములు పొందని గుణంబున్నఁ
దానొక రోగమౌఁ దన ధనంబునకు

౭ పేదల కొండీని పెనులోభి ధనము
సాదు కన్నియ ముదుసలి యౌటఁబోలు

౮ పిసినిగొట్టు కలిమి పెన్నూరి నడుమ
ముసిఁడి నిండుగఁబండి మొనరుటఁబోలు

౯ తను మాడ్చికొని దయా ధర్మముల్లేక
నినిచిన కల్మిఁ బొందెడివారు పరులు

౧౦ గురు యశోధనికుని కొఱవడు సీవి
విరిసి కురియు మొగుల్ వెలియుటఁ బోలు.

౧౦౨ సి గ్గు క లి మి

౧ చెడు కార్యముల నగు సిగ్గె సిగ్గండ్రు
మడఁతుల కగు సిగ్గు మఱి నైజమండ్రు

౨ అందఱి కన్న వస్త్రాదులు సమము
యందు సిగ్గిలుట మహాత్ముల మేల్మి

3 నెలవగు నొడలు ప్రాణి వితతికెల్ల
నెలవగు బిడియంబు నెఱతనంబునకు

౪ నానయే తొడవగు నయగుణాఢ్యులకు
నానలేని మదంపు నడక రోగంబు

౫ పరనిందఁ దన నిందవలె నెంచువాని
నరులు నుతింత్రు నానకు నెలవనుచు

౬ ఘనులు సిగ్గును రక్షగాఁ గొనకుండఁ
బెను జగంబును గొనఁ బ్రియపడరెపుడు

౭ సిగ్గుకై విడుతురు జీవముల్ ఘనులు
సిగ్గు వీడఁగలేరు జీవముల్గావ

౮ పరులు సిగ్గిలు దానఁ బడఁడేని సిగ్గు
నెఱియె త్రోవఁగఁదగ్గ నీచతనొందు

౯ నడవడి చెడిన నన్వయమును కాల్చు
బిడియంబు చెడ మేల్మి పెనుపును కాల్చు

౧౦ నాన మొదను లేని నడవడి బొమ్మ
ప్రాణినా సూత్రిమై భ్రమయుటఁబోలు.

౧౦౩ కుటుంబభరణము

౧ పన్నినపని చేయి వదలనన్ పేర్మి
కన్న మేలిమి వేఱు కలదె యొక్కనికి ?

౨ కడఁకయు నెఱ తెల్వి గలిగి కార్యముల
నెడపడ కొనరింప నెసఁగు సంస్కృతియు

౩ అడర సంస్కృతి పూను నతనికి విధియు
నడుము కట్టుకొని మున్నడి వచ్చి నిలుచు

౪ తన లంబి పనులను తలరక పూన
నొనఁగూడు ఘనత దా యోజింపకున్న

౫ కలుచు లేక కుటుంబకంబు వర్ధిల్ల
వలచువాని జగంబు బలసి వర్తిల్లు

౬ జనియించు కులము ప్రశస్తికి నెక్క
గొనము లల్వాడఁ గొంట గొప్పరక్షకము

౭ కలన శూరుని పోలెఁ గడఁగి కొలంబు
వెలయించు నెఱజాణ పెక్కండ్ర నొకఁడు

౮ కులమేలు వాని కొంకొండు లేదదను
అలసుఁడై మానంబు నాసింపఁ జెడును

౯ లంబి తాపములఁ దొలంపఁ గడంగఁ
బంబు కీడుల కొడల్ పాత్ర మానొక్కొ ?

౧౦ భుజమిచ్చు మోపరి పుట్టని లంబి
కుజము విపత్తను గొడ్డలి నఱకు.

౧౦౪ సేద్యము

౧ ఏరు వెన్కదె జగం బెట్లుచుట్టినను
మీఱి కష్టించిన మేల్ వృత్తి కృషియ

౨ కృషిలేని వారి భరించెడు కతనఁ
గృషికులే యాధార మీ జగంబునకు

౩ మడకచే మనువారె మనువార లితరు
లడఁగి సేవించువా రన్నంబు కొఱకు

౪ మడక నీడఁగలారు మహిఁ గాంతురు తమ
గొడుగు క్రిందనె పెక్కు గొడుగుల నీడ

౫ కోర లేదనకిత్తురి కోరంగఁ బోరు
పైరిడి భుజియించు ప్రికృతి గలారు

౬ కాఁపు చేముడిఁగినఁ గలుగదు తిండి
తాపసులకు లేదు తగు నిల్వారంబు

౭ తెగు దుక్కి యొకటఁ బూర్తిగ నెండి మగ్గు
టగునే నెరువు కోర కధికంబు పండు

౮ దున్నుట కంటె సత్తువ మేలు నీటి
కన్నఁ గలుపు దీసి కాచుట మేలు

౯ ఇలుఱేఁడు పొలము తట్టేగఁడయేని
అలిగి విడుచుఁ బొలం బాలి కైవడినిఁ

౧౦ అలసులై దీనుల మని యుండు వారిఁ
దిలకించి పొలమను తెలి గంటి నవ్వుం.

౧౦౫ పేదతికము

౧ నెవ్వకైవడి నింపు నీఁగున దేది?
నెవ్వలో నెవ్వగ నెవ్వయే చుమ్ము

౨ ఈపుట్టు మఱుపుట్టు వెనసెడి సుఖము
త్రోపాడి లేమి యర్కా దోష మేతెంచు

౩ ప్రియవాక్కులను చుట్టఱికపుఁ బ్రేమమ్ము
దయలేక తొలఁచుఁ బేదఱిమి యర్కా దొసఁగు

౪ కులజుల యెడనేని కొఱవెట్టి విసుగు
కలఁచు నీచోక్తులఁ గలిగించు లేమి

౫ ఎద్దడి యను కష్ట మేతెంచు నంతఁ
దొడ్డవో గుణములు దొసఁగులు చేరు

౬ మీఁదు తెలిపి చాల మేలు చెప్పినను
పేదల మాటలు పెదవుల చేటు

౭ ఘనత చేరదు లేమి కలఁచిన వాని
గనిన తల్లియు వైరి కరణిని గాంచు

౮ నిన్న మృత్యువు పోలె నెగడినలేమి
నన్ను చంపన నేఁడు నడతెంచునొక్కొ!

౯ నిదురింపవచ్చును నిప్పులోనైన
నిదురలే దెద్దడి నిండ నెవ్వరికి

౧౦ పొంద సంపదలేక పూర్తి విరక్తి
పొందమి గంజి కుప్పునకును చేటుఁ

౧౦౬ యాచన

౧ యాచింపఁదగువారి యాచింపఁదగును
దాఁచ ధార్మికుతప్పు తమ తప్పుగాదు

౨ యాచించునది తన కలయక దొరక
యాచనమును సొంపెయగు యాచకునకు

౩ దాఁచుట యెఱుఁగని ధార్మికులకడ
యాచించుటయు నొక యరుదైన సొగసె

౪ దాఁచుట కలనైనఁ దలఁపనివారి
యాచించుటయు నీవియందంబుఁబోలు

౫ యాచకుల్ కనఁబడునంతఁ బైకొనుట
దాఁచకిచ్చెడువారు ధరనుంటఁజేసి

౬ లేదన కిడుమఁ దోలినవారిఁ గాంచఁ
బేదల యిడుమలు వెంటనే తొలఁగు

౭ అవమతి నిందసేయని దాతఁ గనిన
సొవసి లోలో మది చొక్కి యుప్పొంగు

౮ ఇయ్యఁగ వేఁడువా రెనయని జగము
కొయ్య బొమ్మల యాట కొఱలినట్లుండు

౯ అడిగి కైకొనువార లమరర యేని
ఇడెడువారికిఁ గీర్తి యేరీతిఁ గలుగు?

౧౦ లేదన్నఁ గోపంబు లేకుండఁదగును
లేదన్న నొవ్వి చాలినసాక్షి తనకు

౧౦౭ వేడికోలు వెఱపు

౧ దాఁచ కలరి యిచ్చు దాతలకడను
యాచింపమియె కోటియంతలు లెస్స

౨ కష్టయాచ్ఞను బ్రదుకఁగఁ గోరెనేని
స్రష్ట శ్రమించుచు సమయును గాక

౩ యాచించి యెద్దడి నాఁపుద మనుచు
లేచు మూర్ఖతకంటె లేఁదొక్క వెడఁగు

౪ నీదరమయ్యు యాచింపని దృఢత
మేదిని మోవంగ మీఱిన గురుత

౫ కష్టింప నగు పేదకలిఁ ద్రావుకంటె
నిష్టమైనది వేఱె యిలయందు లేదు

౬ పసికి నీరైనను పరు వేఁడుకంటె
రసనకు హైన్య మరయ వేఱు లేదు

౭ యాచింప లేదను నజ్ఞులఁ జేరి
యాచింపవలదని యాచించువాఁడ

౮ యాచన యను రక్షు యడరని పడవ
దాఁచుట యనుబండఁ దగిలినఁ బగులు

౯ యాచనఁ దలఁప నీరయి స్రుక్కు మనసు
దాఁచుటఁ దలపంగఁ దాఁటి నాశిల్లు

౧౦ అడిగి లేదన నుసు ఉరుగుచునుండఁ
గడఁగి లేదనువాని కపుడెట నున్నొ?

౧౦౮ నీ చ త్వ ము

౧ పురుషునే యల్పుండు పోలు వాఁడతని
కురవైన యుపమ వేఱొండు గన్పడదు

౨ అలుపు లెదను చింత యరయరు గాన
నిల నుత్తములకంటె హెచ్చుగా దృఢులు

౩ వలపు వలచినట్లు వర్తించుచుంట
నలుపులు వేల్పుల యందంబు వారు

౪ అలుపులు శీలుల నరసిర యేని
వలచి నటింతురు వారికి మించి

౫ అలుపులు శీలంబు నందర యేని
అలుకో కోర్కియొ యేదో యైయుండు నెదను

౬ వినిన దొరుల కష్టె వినిపించుకతన
నెనయంత్రము తుడుమున కిల నీచజనులు

౭ ముక్కుడుల్ దౌడల మోఁదువారలకుఁ
దక్క నెంగిలిచేయి తడి విదురుపరు

౮ వలచిన నొదవును ప్రాజ్ఞవరుండు
వలఁచిన నొదవుఁ జెన్నఁటి యించువోలె

౯ ఉడుపుఁ గుడుపు మేల్మి నొగిఁ గాంచెనేని
యొడిసి తప్పులు వట్ట నోపు ఖలుండు

౧౦ దొసగురా నమ్మికొందురు తమ్ము ఖలులు
ఎసకంబుతో మఱెయ్యది చేయఁగలరు?

౩. కామ కాండము

౧౦౯ రూపతాపము

౧ నెమలియో? వేల్పుకన్నెయొ? నేలచెలియొ?
భ్రమసె నామది కాంచి పైఁడి కుండలను
౨ చూడ నెదురుచూచు సుందరిచూపు
దాఁడిగా మోహిని తాఁకినట్లుండె
౩ మృత్యువు మునుచూడ నిపు డెఱింగితిని
సత్యంబు సుందరి సమరనేత్ర యది
౪ కనువారి జీవముల్ కనుచూపుతోనె
కొనుపోల్కి నున్నవా కొమిరెకుఁ గనులు
౫ మృత్యువో కన్నులో మృగియో యెఱుంగ
సత్యమీమాఁటను చను ముగ్ధదృష్టి
౬ చెడుబొమల్ వంకర నేయకుండినను
పడఁతి కన్నులు నన్ను పడఁకింపకుండు
౭ సుదతి గబ్బి చనుల సొంపారు చేల
మదకరి మొగమున మలయు పటమ్ము
౮ కలన నెదుర్పఁ బగఱు జంకు కడిమి
చెలువ నెన్నుదుటికిఁ జెడి జంకెఁగాదె?
౯ మృగికైవడి బెదరు దృష్టులు లజ్జ
నెగడు నీమెకు వేఱు నెఱి నగ లేల?
౧౦ కలు త్రావువారికే గాక కామంబు
వలెఁ గాంచినంత వైవశ్యంబు నీదు.

౧౧౦ జా డ ఱ యి క

౧ ఇప్పుడంతికి రెండు దృష్టులు గలవు
నొప్పించు నొండొండు నొప్పికి మందు

౨ నేమాని నవ్వు డా నెలంత చూచుటలు
కామంబు సాఁబాలు కాదు మిక్కుటము

౩ చెలి కనెఁ గని సిగ్గుచేఁ దలవంచె
వలపు పైరున కది వైచిన నీరు

౪ నేఁ జూచునపుడు తా నేలను చూచు
నేఁజూడకున్న నవ్వొలయించుఁ జూచి

౫ సూటిగాఁ జూడక సురిగించినట్లు
పాటిగా నొకకంటఁ బరికించి నవ్వు

౬ అరయిక లేని యట్లాడినఁ బ్రేమ
పొరయు నర్థము నందు పొందనౌ నిజము

౭ కటువుపల్కులు పగకరణిఁజూచుటలు
పటుతర ప్రేమంబు పగిదిఁ జూపుటలు

౮ తపియించి నేఁజూడఁ దలరక నవ్వుఁ
జపలాక్షి యది మది జాడఁ దెల్పుటలు

౯ ఎఱుఁగని పోల్కి నుపేక్షించి చూచు
టరయఁ బ్రేమము గలయుచటనే గలుగు

౧౦ కనులతోఁ గన్నులు కలియునయేని
కన నోటిమాటలఁ గలదె ఫలమ్ము?

౧౧౧ కూడిక కొనియాట.

౧ కని విని తిని తాఁకి గంధమ్ము గనుట
కననైదు విషయ సుఖము లిటఁ గలవు

౨ ఏ నొవ్వికైన మందెన్న వేఱగును
ఈ నొవ్వి కీమెయే యితరంబు లేదు

౩ తన ప్రియురాలి మెత్తని మూఁపు మీఁదఁ
గునుకుటకంటె వైకుంఠంబు ప్రియమె?

౪ దవ్వైనఁ గాలుచు డాయఁ జల్లనగు
నివ్విచిత్రాగ్ని నెయ్యెడఁ బొందె నీమె?

౫ తలిరుఁబోఁడి భుజాలు తమి మీఱు వేళ
వలచిన యవి వచ్చి వలచుటఁ బోలు

౬ తాఁక జీవము లెప్డుఁ దలిరుచుచుంటఁ
దాఁకఁదగిన యమృతంబయొఁ గేలు

౭ తన పోష్య వితతికిఁ దగఁ బంచి కుడిచి
కను ముదంబును పోలుఁ గనకాంగి పొందు

౮ గాలికే నెడమీని కడు చిక్కనైన
మేలి చేరిక యింపు మేకొల్పు మాకు

౯ అలుగుట తేఱుట యవలఁ గూడుటలు
గలుగుఁ గాముకుల చొక్కపు సుకృతముగ

౧౦ తెలియఁ దెలియఁ గ్రొత్త తెలిసిన యట్లు
కలియఁ గలియఁ గ్రొత్తగా నగు నింపు.

౧౧౨ మేలిమి మెచ్చి పలుకోట

౧ మృదులవు పొగడ విరీ! నీవు మఱియు
మృదుతర దేహ మామెలఁత నీకన్న

౨ హృదయమా! యీతరళేక్షణ కనులఁ
బదుగురు కాంచు పుష్పములతోఁబోల్తె?

౩ కిసలంబు రంగు మౌక్తికములు పండ్లు
పసమెయి గందంబు బల్లెముల్ కనులు

౪ కలువ లీక్షించుచోఁ గనకాంగి కనుల
పొలుపెంచి సిగ్గుచేఁ బుడమిని కాంచు

౫ తొడిమతోడఁ బొగడ తుఱుమునఁ జెరివె
నడుమున కింకఁ బణవ వాద్య ములియు

౬ కలికి మోమును నెలఁ గాంచి భేదంబు
తెలియ కళ్లే నిల్చెఁ దివిరి తారకలు

౭ అడరుట యఱుట యున్నట్టి చందురున
కడరు మచ్చగలదె యతివ మోమునను?

౮ నెల! నీకు శ్రేయోస్తు! నెలఁత మోము వలె
వెలుఁగులు వెలయింపఁ బ్రేమింతు నిన్ను

౯ నెల! యీ సరోజాక్షి నెమ్మోముఁ బోలఁ
దలఁచిన మాను మందఱ దృష్టిఁ బడుట

౧౦ పొగడ పూవులు తెలి పులుఁగు టీఁకలును
మగువ పాదములకు మహిఁ బల్లెరులగు.

౧౧౩ మోహాతిశయ ప్రకటనము

౧ పెరతేనె పాలు గల్పిన యట్టు లుండు
వర మృదు భాషిణి వాతెఱ తేనె

౨ ఒడలితోఁ బ్రాణంబు లొండొఁ గూడినటులు
పడఁతితోడి చెలిమి పడసియుండుటలు

౩ ఓకంటిపాప! నీవొందుగుము నుంత
నాకల్కి నిల్వ స్థానము వేఱు లేదు

౪ పడఁతితోఁ గూడిక బ్రదుకుగాఁ దోఁచు
నెడఁబాటు చావు రహిం గను పట్టు

౫ మఱచుటే యెఱుఁగ నీమడఁతి గొనములు
మఱచిన యప్పుడే మరలఁ దలంతు

౬ కనులలో మెదలుచుఁ గాంతుండు కలఁడు
కనులార్పనొవ్వండు కడు చతురుండు

౭ కనులలో నుంటచేఁ గాంతుండు మఱుఁగు
గొనునని కాటుకఁ గొనకుందు నేను

౮ ప్రియుఁడెద నున్నాఁడు వెట్టయౌనంచు
భయమున నే వేఁడి వస్తువుల్ దినను

౯ కానరాఁడని యేను కను మూయ వెఱతుఁ
గాన నిర్దయుఁడని కడు నాడు జనము

౧౦ ఎద నెల్లపుడు వసియించు నా ప్రియుని
వదరెఁ గఠినుఁడని వగ నూరి జనము.

౧౧౪ సిగ్గు వీడుట

౧ తాళాశ్వ మెక్కుట దక్క వేఱొండు
కాలిదు తెరువెందుఁ గామాతురులకు

౨ ఎడతాళ కుసు ఱొడ ల్లిచ్ఛించె సిగ్గు
విడిచి తాళాశ్వంబు వెస నెక్కనేఁడు

3 కలిగియుంటి బిడెంబు ఘన పౌరుషంబు
తలచితి నేఁడెక్కఁ దాటి గుఱ్ఱంబు

౪ కడు సిగ్గుతోడి మగంటిమఱ తెప్ప
నెడగొని యేగెఁ గామేచ్ఛ యఱ తటిని

౫ తాటి గుఱ్ఱము నిసిఁ దలరు తాపంబు
నీటులాఁడి యొసంగె నేఁటికి నాకు

౬ కూరుకొల్లవు చెలికొఱకు నాకనులు
ఈ రేయి తాళాశ్వ మెక్కుట నిజము

౭ మోహ జలధిలోన మునిఁగియుఁ దాళ
వాహ మెక్కని చెలువల పుట్టు లెస్స

౮ మట్టు గుట్టెఱుఁగక మర్యాద మీఱి
రట్టు కెక్కిన దింటరంపుఁ బెన్వ్యాలవు

౯ ఎవరు నన్నెఱుఁగర యనుచు నావలపు
తవిలి నా యొడనే సదా యేఁచి నుడియు

౧౦ కడు వెతల్ మావలెఁ గాంచనివారు
నడువీథి మము గాంచి నవ్వుచున్నారు.

౧౧౫ ఆడికో లెత్తఁగి పలుకటు

౧ నిలిచిన వసువులు నిడు దూఱుతోడఁ
బలువు రెఱఁగ రద్ది భాగ్యవశమున

౨ ఆరామ మేలిమి నరయక జనము
లారు దూఱుగ నన్నె యాడిపోసికొను

౩ ఆడికో ల్నయమయ్యె నబ్బని చెలియుఁ
గూడిన లలి నింపు గూర్చె నామదికి

౪ అగడుచే నగడొంది యదరె నావలపు
అగుఁగాక! కాకున్న నడఁగును స్రుక్కి

౫ కై పెక్కు_కొలఁదిని కల్లించు కరణి
తీపగు వలపును తెల్లమౌ కొలఁది

౬ నాతిఁ గాంచిన దొకనాఁడె యాడికయె
కేతువు చంద్రు మ్రింగిన చందమయ్యె

౭ ఎడపక యాడికో లెరువుగాఁ దల్లి
నుడువులు నీరుగా నొవ్వి వర్ధిల్లె

౮ అగడుచేఁ గామార్తి నార్పఁ బూనుటలు
తగ నేతిచే నిప్పు తగ్గ నార్చుటలు

౯ వెఱవకు మని పల్కి పెక్కండ్రు నవ్వఁ
దొఱఁగ సిగ్గిలనేల దొరయు నాడికకు?

౧౦ వలచిన యాడిక వఱలె నీయూరఁ
వలపుకాఁడును వేఁడ వచ్చు నియ్యెడకు.

౧౧౬ వియోగతాపము

౧ అరుగమి కలదేని యనుము నాతోడ
త్వర రాక బ్రదికిన తరుణికి ననుము
౨ కలదు ప్రేమము ప్రియు కను చూపులందు
కలదు కూటమి నెడ గలుగునట్టి భయము
౩ ఎడఁబాయమని మాట యిచ్చిన వారె
ఎడఁబాయ నమ్మకమే యరుదయ్యె
౪ అడలకుమని నమ్మ నాడిన వారె
ఎడఁబాయ నమ్మినయెడ దోసమున్నె ?
౫ కాపాడుదేని నా కాంతుని పోక
నాఁపుము వీడిన నరిది కూడుటలు
౬ కని వీడు పలుకాడు కఠినుఁడౌనేని
ననుపు గలాఁడని నమ్మంగఁదగదు
౭ అంజక యెడఁబాయు టతనికి మున్నె
ముంజేతి గాజులు మొనసి తెల్పవోకో ?
౮ ఇంపుగాదది మిత్రు లెనఁగని యూరు
ఇంపుగా దిసుమంత హితు నెడఁబాటు
౯ కాల్చుట గాదు తాఁకఁగఁ గాల్చు నగ్గి
కాల్చునే దవ్వైనఁ గామంబు కరణి
౧౦ ఎడయిక కొడఁబడి యెడఁదాప మడఁచి
కడపుచున్నారు పెక్కండ్రు జీవితము.

౧౧౭ వంతచేఁ గృశించుట

౧ అడఁచు కొలఁది వియోగార్తి నా యెడఁద
నడరెఁ జెలమ చల్లనగు తేటవోలె

౨ చలపట్టి వెత దాఁప శక్యంబుకాదు
తలఁపుఁ దెలుప సిగ్గు తలయెత్తనీదు

౩ వలపును సిగ్గునోర్వని మేనఁ బ్రాణ
ములు దండెగా సమముగఁ దూఁగి నిల్చె

౪ కలది యొక్కటె వల కడలి యద్దానిఁ
దలకడచి తరింపఁ దరి యొండుఁ గాన

౫ వగమేర చెలిమిత్రోవనె చూపువారు
పగమేర మఱి యెంత వడి చూపువారో ?

౬ కడలియంతగు నింపు కలయికయందు
ఎడఁబాటునం దంత కెక్కుడో వెతలు

౭ తమి సముద్రమునీఁది దరిగాన కొంటి
శ్రమియించి రేయి నిద్రయె లేక యుంటి

౮ అన్ని ప్రాణుల నిద్ర కంపిన రేయి
కెన్నఁగా లేరు తో డేఁదక్క నిపుడు

౯ కడు దీర్ఘములగు నీకాలంపు రేలు
కడుఁ గ్రూరములు ప్రియు క్రౌర్యంబుకంటె

౧౦ చెలువు నెడకు నెద చెలువునఁ గనులు
వెలలునే నీఁదునే వెల్లువ నిటులు ?

౧౧౮ కన్నుల పరితాపము

౧ ఇవి చూపియేకదా యీ నొవ్వి గలిగె
నవలఁ జూపుమని యిట్లడలంగనేల ?

౨ ముందరయక చూచి మురిసిన కనులు
వందురు టిప్పటి వహి దేనిఁ దలఁచి ?

౩ తవుదు మంచప్పుడు తమిఁగాంచి యిపుడు
నవయు చుండెడి చెద్ది నగుబాటుకాదె ?

౪ ఇట్టి తీఱని వెత నెసఁగించి యిపుడు
పట్టుగా నీర్వట్టఁ బలవించుఁ గనులు

౫ కడలికంటెను పెను కామ తాపంబు
నడరించి నిదురింప కడలెడిఁ గనులు

౬ కామ వ్యథను నాకుఁ గలిగించు కనులు
తాము నిట్లగుట యెంతయు నింపుకాదె ?

౭ వలచి వలచి కాంచి వలగొల్పు కనులు
తలఁచి తలఁచి వంతఁ దపియించుఁగాక !

౮ పలుకుల మాత్రన వలచిన యతఁడు
కలఁడు కానకతనిఁ గను లడలెడిని

౯ చేరిన యపుడును చేరని యపుడుఁ
గూరుకు నొందక కుందెడిఁ గనులు

౧౦ తుడుముఁ బోల్కన్నులు దొరయు నావంటి
యెడఁదలోని మఱుఁగు నెఱుఁగుట సుళువు.

౧౧౯ పాలి పరితపించుట

౧ ఎడఁబాటు నొడఁబడ్డ యే నిప్పు డెవరి
కడ మొఱలిడుదు నా కడగండ్లఁ బాలి

౨ దయితుఁ డొసంగెనఁట తగవుచే వెలుక
పయిపయి నా మేనఁ బర్వెన దిపుడు

౩ వెతయు వెల్కయు నిచ్చి వినిమయంబుగను
హితుఁడు సౌందర్యంబు హ్రీయును గొనియె

౪ అతనినే వినుతింతు నతనినే తలఁతు
వెతలంది పాలిన వితము మోసమ్ము

౫ చెలువుఁడు ననువీడి చెలఁగు టచ్చుటను
వెలుక నా మేనొందు విధము లిచ్చుటను

౬ వలపుకాఁ డెడఁబాయఁ బాలుడు డాయుఁ
జెలఁగు దీపము తగ్గఁ జీఁకటి కరణి

౭ అలమి చేరిక నుంటి నవలి కేగితిని
అలమిన దక్కటా యంతలో వెలుక !

౮ ఈమె పాలినదని యెగ్గించువారు
తా మోసగించుట తలఁపంగఁబోరు

౯ నయమాడి నతఁడు సన్మతి యయ్యె నేని
మెయి యెల్ల వెలుక క్రమ్మిన నేమి లెక్క ?

౧౦ నీతి లేదని ప్రియు నిందింపరేని
ప్రీతియే పాలె నఁట పేరొందుటయును.

౧౨౦ ఏకాంత వేదన.

౧ వలచియు వలపింపఁబడు వారె గింజ
యలరని వలపు పండనుభవించెదరు

౨ ప్రియురాండ్రకుఁ బ్రియులు ప్రియము చేయుటలు
మొయిలు కురిసినట్లు మొగిఁ గర్షకులకు

౩ వలచియు వలపింపఁబడు చెలువలకుఁ
గలదు సుఖము నొందఁగలమను దిటవు

౪ వలపింపఁబడువారు వలవకయున్న
వలచిన సతులు శుభములందు టరిది

౫ వలవకుండిన వారి వలచినఁ దమకు
వలచి యవ్వారేమి ప్రమదంబు నింత్రు ?

౬ వలపోకవంక నొప్పఁగ లేదు సొంపు
చెలఁగి కావడి బద్ద చెలువున్న నింపు

౭ నా వంక నే పోరు నడపు నీమరుఁడు
నా వెత నుంత కానండు గాఁబోలు

౮ ప్రియుల యింపగు వాక్కు వినకుండ బ్రదుకు
దయితలకంటె నిద్ధర ధీర లెవరు ?

౯ వలపింపఁ బడువారు వలవ కుండినను
పలుకొక్కటైన నొప్పఁగ విను టించు

౧౦ వలవని వారితో వగఁ జెప్పుకంటె
నలజడి యిటువడు టదిమేలు మనమ !

౧౨౧ పలవరము.

౧ తలఁచిన యంత సంతస మిచ్చు కతన
వలపు మద్యముకంటె వర మోదకరము

౨ వలపుకానిఁ దలంప వచ్చు ముప్పేది ?
ఎలరుపె గను వల పెఱోఁడనేని

3 అడరినట్లే లేచి యడఁగెను తుమ్ము
ఎడ నెంచి నల్లెంచి యెంచఁడో ప్రియుఁడు ?

౪ ఉన్నాఁడతండు నా యుల్లంబునందె
ఉన్నానో లేనో యా యుల్లమం దేను

౫ ఏనా యెదం దూఱనీక కాపుంచి
తా నా యెదంజేరు తమికి సిగ్గిలఁడొ ?

౬ కలిసి యుండిననాళ్లు కడుఁ దలపోసి
యిల మంటి లేకున్న నేమాదు నొక్కొ ?

౭ మఱపెఱుంగక తలంపఁగ మదిఁ గాల్చు
మఱచిన నింక నేమాడ్కి నగుదునో ?

౮ చెలువుఁ డెంతగఁ దలంచినఁ గినియండు
వలపుకాని చనవు వలనట్టిదె కద !

౯ ఎడయమన్న యతని యెద బిగిఁ దలఁచి
కడు తీపి ప్రాణముల్ కంగారు పడెడి

౧౦ ఎద పీడ కరుగు ప్రాణేశుఁ గన్నారఁ
గొంద లేక కాంచంగఁ గూర్కవో మనమ !

౧౨౨ కలవరము.

౧ వలపుకానిని దూతివలెఁ గొని తెచ్చు
కలకేమి నేవిందు గావింతు నిపుడు?

౨ హితమతి నాకను లింత నిద్రిలిన
వెతలెల్లఁ బ్రియునకు వినిపింపనగును

3 మెలఁకువలోనఁ బ్రేమింపని ప్రియుని
కలలోన ననువులు గాంచుచు నిలిచె

౪ మెలఁకువలోనఁ బ్రేమింపని ప్రియుని
కలిపిన కలయెడఁ గడుప్రేమ గలిగె

౫ కన్నప్పు డింపు జాగ్రత్తలో సుఖము
కన్నప్పుడే యింపు కలలోని సుఖము

౬ మెలఁకువ యొండు భూమిని లేదయేని
కలలోనఁ బాయండు కాంతుండు నన్ను

౭ మెలఁకువలోనఁ బ్రేమింపని యతఁడు
కలలోన నేతెంచి కారించుటేల?

౮ కనుమూయునంత నా కౌఁగిలి గొనును
కనువిచ్చునంత గ్రక్కున నెడ నడఁగు

౯ మెలఁకువలోనఁ బ్రేమింపని ప్రియులఁ
గలలోనఁ గనలేని కలుకు లేమితురు

౧౦ మెలఁకువలో వీడి మెలఁగె నన్వారు
కలలోనఁ గాంచరు గాఁబోలు వారు.

౧౨౩ ప్రొద్దుఁగని పొగుడుట

౧ విరిసంజయూ ? కావు విరహులల యసుఱు
కరమాను వీరఖడ్గంబవు ప్రొద్ద !

౨ మరులొందు మాప ? మా మాడ్కిని నీవు
విరహిణివో నీదు ప్రియుఁడుఁ గట్టెడిరొ ?

3 వడఁకుచు వచ్చు నెప్పటి మాపు నేఁడో
అడర దుఃఖము ప్రళయంబు నా వచ్చె

౪ చెలువుఁడు లేమి నీ చెడు మాపు వచ్చెఁ
గొల కలనికి వచ్చు క్రూరుని రీతి

౫ ఏమి మేల్చేసితి నేను తేపునకు ?
ఏమి కీడెంచితి నేను మాపునకు ?

౬ మునిమాపు చెడుగు సల్పుటలు ప్రియుండు
నను వీడి చనెడి మున్నడి నే నెఱుంగ

౭ తేపట మొగ్గయై తేకెత్తి పగలు
మాపట వికసించు మరులను పూవు

౮ గోపాల వేణువు కొఱవి మాపునకుఁ
గోపారు దూతయై కొలకైదువయ్యె

౯ మది మరులొక్కొను మాపు మలయు జనములు
పొదలెడి పెనుచింతఁ బొందుచున్నారు

౧౦ చెడని జీవము లర్థచింతకుఁ దలఁచి
చెడుచుండెఁ గలఁత హెచ్చిలు మాపువేళ.

౧౨౪ అవయవ కార్శ్యము

౧ ఎడచేసి చాలదవ్వేగిన ప్రియుని
తడవి యడలి కనుల్ తమ్ముల కోడె

౨ చెలువు నిర్దయఁ దెల్పు చెలువున నుండె
జలము రాల్చుచుఁ బాలి స్రగ్గిన కనులు

౩ చేరిన నాళ్లుబ్బ చేతు లీయెడను
చేరమిఁ గడుఁ దెల్పు చెలువున నుండె

౪ జోడు వీడఁగఁ దన సొగసెల్ల వీడి
వాడి గాజులు జాఱ వ్రాలె భుజములు

౫ వలయముల్ జాఱ సొబగు వీడి కేలు
చెలువు క్రౌర్యము విప్పి చెప్పుచున్నయవి

౬ వలయముల్ జాఱఁ గేల్వాడఁగాఁ బ్రియుని
ఖలుఁడని జను లాడఁ గడు నొత్తు లోన

౭ వాడిన చేతుల పగిదిఁ గట్టెఁడికి
నాడి మేల్గూర్ప శక్యమె నీకు మనస!

౮ ఆలింగనమునఁ గాసంత కేల్సడలఁ
బాలిపోయెను గదా పడఁతికి నొసలు

౯ గాలి దూఱెడియంత కౌఁగిలి వదలఁ
బాలె నీరొలికిన పైదలి కనులు

౧౦ తన పొరుగు నొసలిఁ దాఁకిన వెలుకఁ
గనుల వెలుక కాంచి కడు దుఃఖమందె.

౧౨౫ తనలోఁ దానాడుకొనుట

౧ తీరని యీనొవ్విఁ దీర్చు మందొకటి
యారసి చెప్పు మెట్టిదైనను మనస!

౨ నీయెడఁ జెలికాఁడు నిర్దయ చూప
నీయేడు పజ్ఞతయే చుమ్ము మనస!

౩ ఇట నుండి తపియింప నేమి ఫలమ్ము?
వటగ మానసమందు వగవు గూరుపదు

౪ కనుల నీతోఁ గాంతు కడకుఁ గొంపొమ్ము
మనస! చూపుమని నక్కమాడ్చి తిన్పుండు

౫ వలచిన వలవని వానిని మనస!
తలఁచి యప్రియుఁడని తగునె చేవిడఁగ?

౬ కలిసి వీడిన కాంతుఁ గని చేరఁబోవు
పొలయల్క గొనియుందు ములుచ మానసము!

౭ వలపేని సిగ్గేని వదలు మీరెండు
చెలఁగ సైఁపఁగలేను చిన్నారి మనస!

౮ ఎడఁబాసి మఱితేర్ప నెంచని యతని
బడిఁబోదు వేమందు భ్రాంతో మానసమ!

౯ చెలువుఁడు నీలోనఁ జెలఁగుచు నుండ
వలయుచుఁ బాఱె దెయ్యతని దగ్గఱకు?

౧౦ కదిసి వీడినతఁడు కలఁడు డెందమునఁ
గుదిసితి మింకను కుదియుచుండుదము.

౧౨౬. నిలుకడ చెడుట

౧ చెలి! లజ్జ గడెగల శీలమను తలుపు
వలపు గొడ్డలి నేఁడు పగులంగఁ గొట్టె

౨ కనికర మది లేదు కామంబునకును
పనిగొను నెదనుండి పడు నడురేయి

౩ వలపు నే దాఁపంగ వలతుఁ దాఁ దుమ్ము
వలె నన్ను మించియే బయలుబ్బుచుండు

౪ తలఁచుచుంటిని నేను తగు ధీర ననుచు
వలపు మఱుఁగు దాఁటి బహిరంగపడెడి

౫ వలపు కాండ్రేఁగ వెంబడిఁ బోని తగవు
చెలువ లెఱుఁగఁ దగు చెలువంబు కాదు

౬ వదలిన వారి వెంబడిఁ బోవఁ గోరి
యెదయొందు తాప మదెంత లెస్సయ్యొ!

౭ వలపుకాఁ డిటువచ్చి వలపు తలఁపులు
కలయఁ గూర్చిన సిగ్గు గన నైతి గాదు

౮ స్త్రీయోర్పు నిలుకడఁ జెఱుచు కైదువులు
మాయి చెల్వని కల్ల మాటలు గావా?

౯ అలుగఁ దలఁచి దూర మఱిగియు మనసు
కలియ నువ్విళ్లూరఁ గౌఁగిలించితిని.

౧౦ సెకఁ గ్రొవ్వువలె మృదుచిత్తంబు కరఁగ
సకుఁడు కూడఁగ నల్గి జరగ శక్యంబె?

౧౨౭ ప్రోషితభర్తృక.

౧ వెడలిన నాళ్లెంచి వ్రేళ్లఱిగినవి
కడుఁజూచి కన్నులు కాంతి వీడినవి

౨ చెలువు నేఁ డెదలోనఁ జింతింపకున్న
వలయంబు లూడ సొవను వీడుఁ గేలు

3 గెలువంపుటాస నేగిన మనోహరుఁడు
మలఁగు నన్నాసమై మనియున్న దాన

౪ ఎడమైన వలపుకాఁ డెక్కుడు వలపు
వడి వచ్చునని చెట్టుపై కెక్కె మనసు

౫ కనులారఁ గాంతుని కాంచెదఁగాక!
కన నన్న కేలి వెల్కయుఁ దొలంగెడిని

౬ ఒకనాఁడు ప్రియుఁడిట కొగి వచ్చుఁగాక!
వికటించు తాపంబు వీఁగ సుఖింతు

౭ కనుమోలు కాంతుండు కదియ నల్గుదునొ?
పెనఁగుదునో? కేలిఁ బేర్చి చొక్కుదునొ?

౮ జయమొందుఁగాక మాజన నాథు వెంట
ప్రియురాలితో మాపు విందారగింతు

౯ పరదేశ మేగిన పతి వచ్చు గడువు
తెలివ కొక్కటి పెక్కు దినములై తోఁచు

౧౦ మలఁగియు డాసి యుగ్మలిఁ గౌఁగిలించి
ఫలమేమి యెద ప్రీలి పడిచచ్చు పిదప.

౧౨౭ భావ ప్రకటనము.

౧ కడు దాఁప నొప్పక కాటుక కనులు
వడిఁ జెప్పఁబూను భావం బొందు కలదు

౨ కను నిండు సొబగు చొకాటంపుఁ గేలు
చను నింతి కలరు నైజపు గోలతనము

౩ పూసలో దారంబు పొడగను నట్టు
లీసతి యందమం దిమిడు నొక్కండు

౪ విరి మొగ్గతోఁ దావి విరిసెడునట్లు
చిఱునవ్వు మొగ్గలోఁ జెలఁగు నొక్కండు

౫ బిగువు గాజులు గల వెలఁది తళుక్కులను
మిగులు దాపము నార్చు మేటి మందొప్పు

౬ సంతసంబున ముంచు సంగమ మకట!
కాంతుఁ డెడయు నను కలఁతఁ గల్గించు

౭ చల్లని మది గల సకు నెడఁబాటు
తెల్లంబుగా మున్నె తెలిసె గాజులివి

౮ ఎడఁబాసినది నిన్న నే సకుం డొడలి
కెడ తాఁకి వెలుకనై యేడు నాళ్ళయ్యె

౯ కని కంకణంబులఁ గని వాడు కేలుఁ
గని యడుగులు చెలి కనఁజేసె నెడఁద

౧౦ కన్నుల మరుకాఁక కనిపించి వేఁడు
టన్నుతనంబులో నన్నుతనంబు.

౧౫ సురతవాంఛ

౧ తలఁప నానంద ముత్సాహంబు కాంచ
వలపున కలరు నొప్పదు మద్యమునకు

౨ మత్తిచెట్టంతగా మలయుచో వలపు
కొత్తిం జంతేని కొఱలరా దెడపు

3 మనసీక వలపని మాడ్కి నుండినను
కనులు నా వలకానిఁ గనకుండ లేవు

౪ చెలువుఁడు చేరరాఁ జెలి! యల్లనుంటిఁ
గలయఁ బర్వెడి మది కడఁకను మఱచి

౫ కనలేవు వ్రాయుచోఁ గలమును కనులు
కనలేవు కాంచుచోఁ గాంతు దోసములు

౬ కనుచో నతని తప్పు కానంగలేను
కననిచో నెగ్గు తక్కఁగఁ గానలేను

౭ మునుచు లెఱఁగి యేట మునుఁగు వారివలెఁ
గొనలేన కినుకను గొని ఫలమేమి ?

౮ నగుబాటు కలిగించినను మత్తు లాసఁ
దగులు కల్లును బోలు దయిత! నీఱొమ్ము

౯ వలపు మార్దవము పుష్పముకంటె దాని
లలిత పత్రమ్ముఁ గోలఁదిమంది కాంత్రు

౧౦ కనులతోఁ గిసిసి నాకంటె నాత్రమునఁ
బెనఁకువయందు నాప్రియ ముందుపడియె.

౧౩౦ మనసునైఁ గనలుట

౧ హృదయమా! అతని కోరిక మేర కతని
యెదయుండ లోఁబడ కేల యిట్లుందు?

౨ హృదయమా! కటికి యంచెఱిఁగియుఁ గినుక
గదురఁ డంచతని దగ్గఱ కేగ దేల?

౩ చెడిన వారలకు నెచ్చెలులు లేరనియో
వెడలెద విచ్చమైఁ బ్రియు వెంట మనస!

౪ మనసా! అలుకఁబూని మఱి కూర్పఁబోవుఁ
నిను గొని యోచింతునే యిట్టి వింక?

౫ కూడమి కడలును కూడిన యపుడు
వీడు నంచడలు; నొవ్వియె మది కెపుడు

౬ తినునది పోలె బాధింపనే యుండె
మనసు నే నొంటిమై మననంబు సేయ

౭ అతని మఱవలేని యల్పగుణంపు
మతిఁగూడి సిగ్గును మఱచితి నిపుడు

౮ తెగడ నెల్లిదమని దిటవరి గుణమె
పగటుచు నున్నది బ్రదుకాస మనసు

౯ కీడు వచ్చిన తఱిఁ గేలిచ్చు మనసె
తోడు రాకుండఁగాఁ దోడెవ్వ రింక?

౧౦ తఱిరాఁగఁ దనయెద తనకుఁ గానపుడు
పొరుగు లేదనుట నవ్వులచేటు కాదె?

౧౩౧ పొలయలుక

౧ వలపుకాఁడొందు తాపం బింత కంద
మలుకఁబూనుము కౌఁగిలానసీయకుము

౨ పొలయల్క మితియు నుప్పను పోలఁదగును
వలవైన నసదైనఁ బరితృప్తి నిడదు

౩ మచ్చిక నలుగు చామలను వీడుటలు
నొచ్చినవారిఁ బై నొప్పించు టగును

౪ చేడెల కినుకార్చి చేరక విడుట
వాడిన తీఁగఁ ద్రుంపఁగఁ బూను టగును

౫ అలరు సద్గుణుల కే నందగించునది
పొలఁతులు వహియించు పొలయల్క గాదె?

౬ పెను కినుక పొలయల్క విరియని వలపు
పెను మగ్గు పండును పిందెను పోలు

౭ కలయిక దవ్వో దగ్గఱనో యింక నని
యలుకలోఁ గల దుబలాట మొక్కండు

౮ కలఁగె ననుచు నొవ్వి గని నన్ను కాఁడు
కలియనిచో మేలు గలదె నొచ్చుకొని?

౯ ఇంపగు నీడలో నెసలారు నీరు
ఇంపగు వలపున్న యెడనె యల్కయును

౧౦ అలుగువారిని వీడి యరుగు వారలను
కలియఁగోరఁగఁ దమి కతమగుఁ గాదె?

౧౩౨ పాలయాలిక వాఁడిమి

౧ చపల నేత్రలు నీ విశాల వక్షమును
త్రప లేక కనుట యోర్వఁగఁజాల నేను

౨ కినుక నేఁ గొనఁ బలికింపఁగాఁ జెలువుఁ
డనువునఁ దుమ్మఁ జిరాయు వౌనంటి

౩ విరిదండ నిడికొన వేరొర్తు కాంచి
మురియఁ దాల్చితి రని మొనసి కోపించె

౪ ఇయ్యెడఁ బ్రేమ నా కెక్కుడనంగ
నెయ్యెడకంటె నంచెడసి కోపించె

౫ ఈమెయి నెడఁబాయనే పాయ మనిన
నామెయినో యని యశ్రువు ల్నించె

౬ తలఁచితినన్న నంతకు మఱపనుచు
నలిగి కౌఁగిలి యీక యవలికేగినది

౭ తుమ్మఁగా దీవించి తొర నేరిఁ దలఁచి
తుమ్మితి రని యేడ్చెఁ దొయ్యలి యలిగి

౮ తుమ్మెఁ జింతిలునని తుమ్ము నాఁపితిని
తమ్మించువారిని దాఁచి రంచేడ్చె

౯ ఓదార్ప, వలచిన యువిదల నిట్లె
యోదార్తువే యని యుడికి చింతిల్లె

౧౦ తవిలి దగ్గఱనుండి తలఁచి కన్నున్న
నవతెఁ దలఁచి కాంతు రిట్లని కినిసె.

౧౩౩ అలుకచే ఆనందము

౧ తనయెడ దోసంబు తనరకుండినను
పెను ప్రేమ గొన మేటి వెరవగు నలుక

౨ అలుకచే వెత యల్పమైనను మేటి
వలపు వాడి మిగుల వర్ధిల్లుఁ గాదె?

౩ జలము నేలయుఁ బోలి చనువారు పొందు
పొలయల్కవోలె స్వర్గ్యాభసుఖ మున్నె?

౪ అలము సుకము వెంచు నలుకయం దెడఁదఁ
గలఁచి పగిల్చెడు కైదువు తోఁచు

౫ యువతులు తప్పు లేకున్నను కినిసి
కవుఁగి లీకున్నను కలదం దొకందు

౬ తినుకంటెఁ దినినది తేయుట యింపు
కన లింపు వలపునఁ గలయికకంటె

౭ పొలయల్కయం దోటు పొందినవారె
గెలుతు రయ్యది మరు కేళిలోఁ దెలియు

౮ నొసలు చెమర్ప మానుగఁ గూడు వాళి
పొసఁగునొక్కొ? మరలఁ బొలయల్కనొంద

౯ పైదలి యలుక యెప్పటి పొందుఁగాక!
ఓదార్ప నిడురేయి యొప్పును గాక!

౧౦ పొలయల్కయే వలపున కిచ్చు నింపు
మలిపొందు నది కూర్ప మఱియు సొంపహహా!

—:★:—

లఘు వివరణము

పుట. పద్యము.

1 ౭ అష్టగుణములు:— స్వతంత్రత, విశుద్ధదేహము, నిరామయాత్మ, సర్వజ్ఞత్వము, అనాదిబోధము, అలుప్తశక్తి, అనంతశక్తి, తృప్తి అని శైవాగమము; అనంతజ్ఞాన, స్వరూప, వీర్య, ప్రేమ, నామరహిత, గోత్రరహిత, ఆయూరహిత, అవినాశ స్వభావములని అర్హత మతము.

3 ౨ మృతినొందువారి లెక్కించుట = వ్యర్థశ్రమము అశక్యమని భావము.

3 ౩ ద్వయగతులు = జనన మరణములు. ఉండె = ఉన్నది.

౪ ధీస్పృణి = బుద్ధియను అంకుశము. నాగము = ఏనుఁగు.

3 ౫ ఎడతాయి = అడ్డు.

6 ౩ అతఁడు = తాను. ౪ పంచి = మూడవ పద్యములోని ప్రకారము భాగించి.

7 ౭ కన్నది = కన్నతల్లి.

12 ౧ ఒడికాన = ఉపాయముతో.

౪ నిల్చినది బిడ్డలు చూ. ౯. ౩.

17 ౬ ఈఁగి = దానము.

18 ౪ ఇజుకు = సంకటము.

20 ౧ వెఱ్ఱ్కరు = పిచ్చివాఁడు. ౭ మసి = కల్మషము.

23 ౧ గొద = ఆఁకలి, బదరికము = పెట్టె.

25 ౭ ఎఱుకలేవడి = బుద్ధిహీనుండు దరిద్రుఁడు.

26 ౧ పొలు = మాంసము. అనమి = తినకుండుట.

28 ౨ వేడబము = వేషము. ౪ లింగి = బ్రదుకుకొఱకు సన్యాసివేసము వేసినవాఁడు. ౯ గోలము = వేసము.

31 ౪ పగటు = వెల్లడించు. ౬ సురాళీము = కోపము. తరణి = ఓడ.

33 ౭ సతత హింస్రకులు = ఎల్లపుడు హింసచేయువారు.

34 ౨ పోతము = పక్షిపిల్ల. ౧౦ ఇమ్ము = అనుకూల నివాసము.

35 3 శబ్దాదులు = శబ్దస్పర్శ రూపరస గంధములు.

౭ తోడుసు = సంబంధము.

40 5 కలవానికడ బీదకైవడి వగచుc
దెలియువారల కడc దెలియనివాcడు (అని కొందఱు)

౭ ఇంచు = ప్రేమించు.

51 3 విపు = దోసము. ౬ పట్టెcడుల్ = పట్టులేనివారు.

52 ౨ పసు పఱుపందగు = అలవాటు చేయింపcదగును.

53 ౬ ఈవరి = దాత.

57 ౧ విధింపcజను = దండింపc దగును. ౮ వేదుఱు
౬ అనితతి = యుద్ధము కలిగిన వేళ. దెలుకుతి = వెలవెలపోయి,

58 ౧ తోడుగు = కవచము.

77 ౧ మూలబలము, కూలిబలము, దేశసేన, అడవి సేన, తోడిసేన, శత్రు
(వులకొఱకు) సేన అను ఆఱువిధములు సేనాంగములు.
౨ తోల్వేcవ్వ = మూలబలము.

82 ౧౦ పిదపచెల్మి = నీచస్నేహము.

85 ౬ అంగకములకౌ = వస్త్రిములచే (వేషముచే)
౭ కాననివాడు తాను కానcడు. ఇతరులకుc దెలుపc బూనును.
అరయనివాcడు తానరసి విన్నంత పఱ కరసినవాcడే యగును.

87 ౮ ఇష్టుcడు = జయింప సులభుcడు.

89 3 కుమ్మరి కైదువట్లు = సారెపై కుండలను కోయు కుమ్మరి
ఆయుధమువలె, సరాలువ.

91 ౬ కరీరబాహులు = లేత వెదురువంటి భుజములు.
౭ సొలపరి = ఒడలు మఱచినవాcడు.

92 ౧౦ ఈరెద = రెండు మనస్సులు.

95 ౧ మూcడు ప్రకృతులు వాత పిత్త శ్లేష్మములు.
౬ సోము = సుఖము. ౨ గదము = రోగము. నిదానము = రోగ
కారణము.

105 ౧ సెవ్వ = దారిద్ర్యము, 107. ౪ సీదరము = దారిద్ర్యము.

112 ౫ పణవవాద్యములియు = చావుపలకలు వాగును, నడుము బూరాఁ
జాలక క్రుంగునని భావము.

114 ౧ తాళాళ్యము :— తాటి మట్టలోని కఱకు భాగముతోఁ
జేయఁబడిన గుఱ్ఱము. తాను ప్రేమించిన పడుచు దక్కదని
నిరాశగొన్నపుడు కాముకుఁ డెక్కునది ఇట్లు చేయుట
ప్రియురాండ్రను అగడుచేసి బెదరించుట కని చెప్పుదురు.
తాళాళ్యమున కఱవమున 'మడల్' అని పేరు.

౮ ఇంటురము = సంకటము.

123 ౪ కొలకలను = శిక్షనొందినవారిని చంపెడిచోటు, వధ్యస్థానము.

125 3 పటుగ = పేర్పరి.

131 ౨ వలదు = అధికము. అసదు = తక్కువ.